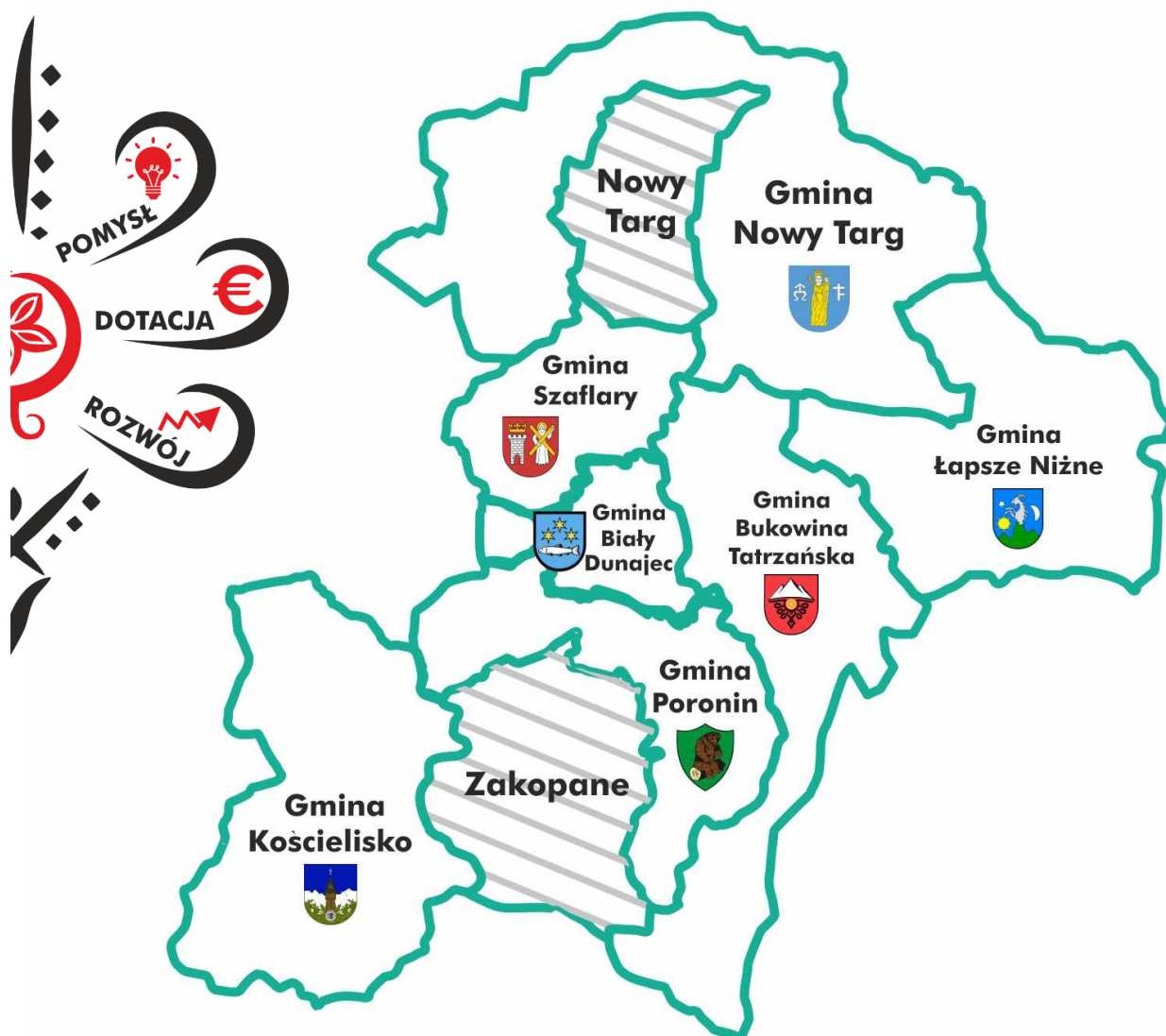

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU

NA LATA 2023-2027

Ludźmierz, luty 2024

Fundusze Europejskie
dla Małopolski

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Spis treści

1	Charakterystyka partnerstwa lokalnego	4
1.1	Nazwa LGD i forma prawna	4
1.2	Opis procesu tworzenia partnerstwa	4
1.3	Ogólny opis struktury LGD	8
1.4	Skład organu decyzyjnego	9
1.5	Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	9
1.6	Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	10
2	Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR.....	12
2.1	Opis obszaru	12
2.2	Mapa obszaru objętego LSR z zaznaczeniem granic poszczególnych gmin.....	13
2.3	Spójność obszaru	13
3	Partycypacyjny charakter LSR	18
3.1	Partycypacja społeczna na etapie wdrażania LSR.....	23
3.1.1	Partycypacja społeczna na etapie oceny efektów	24
3.2	Grupy docelowe.....	24
4	Analiza potrzeb i potencjału LSR.....	30
4.1	Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR wraz z ich uzasadnieniem	30
4.1.1	Dostępność dla osób z niepełnosprawnościami oraz przestrzegania zasady równości szans i niedyskryminacji	39
4.1.2	Analiza SWOT.....	40
4.2	Powiązania działań podejmowanych przez LGD z działaniami podejmowanymi w ramach pozostałych instrumentów terytorialnych	43
5	Spójność , komplementarność i synergia	44
5.1	Opis powiązań programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym	44
5.2	Partnerstwo – zasady współpracy pomiędzy sektorem publicznym, społecznym i gospodarczym	56
6	Cele i wskaźniki Lokalnej Strategii Rozwoju.....	58
6.1	Cele LSR i ich źródła finansowania.....	58
6.1.1	Cel pierwszy: Atrakcyjne i ekologiczne Podhale i Spisz – wsparcie rozwoju turystyki i przedsiębiorczości opartej o dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i tradycje	59
6.1.2	Cel drugi: Aktywne Podhale i Spisz – wzmacnianie aktywności społecznej i kapitału społecznego oraz wspieranie osób z w niekorzystnej sytuacji	64

6.2	Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć.....	67
7	Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru.....	71
7.1	Charakterystyka organizacji pracy LGD	71
7.2	Kryteria wyboru	74
7.2.1	Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru	78
8	Plan działania	79
9	Plan finansowy LSR	85
9.1	Powiązania źródeł finansowania z celami LSR.....	87
10	Monitoring i ewaluacja	88
10.1	Szczegółowy opisu procesu monitorowania i ewaluacji.....	89
10.1.1	Monitoring.....	89
10.1.2	Ewaluacja	90
10.2	Sposób wykorzystania wyników z ewaluacji i analizy danych monitoringowych.....	91

1 Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.1 Nazwa LGD i forma prawna

Podhalańska Lokalna Grupa Działania z siedzibą w Poroninie jest stowarzyszeniem rejestrowym wpisanym do KRS pod numerem 0000250669 w dniu 10 lutego 2006 r.

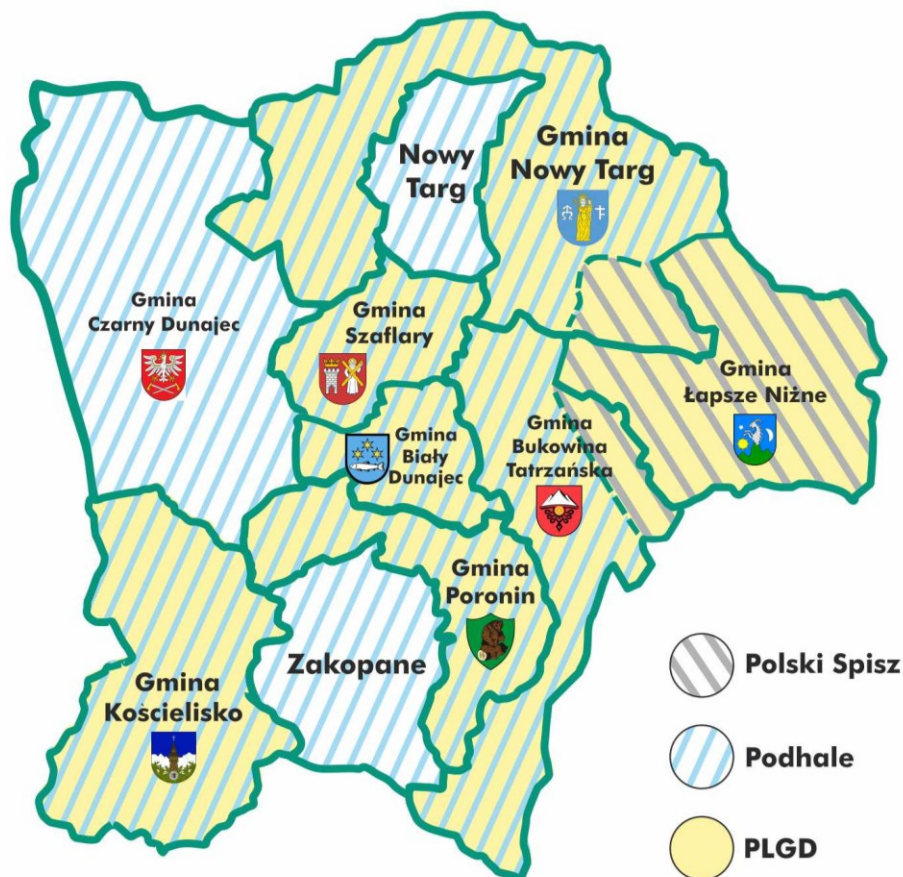
Forma prawna: Stowarzyszenie specjalne - dobrowolne, samorządne, trwałe partnerstwo trójsektorowe, składające się z przedstawicieli następujących sektorów: publicznego, społecznego, gospodarczego, o celach niezarobkowych, posiadające osobowość prawną i zarejestrowane w KRS. Działa ono na podstawie uregulowań: ustawy Prawo o Stowarzyszeniach (Dz.U.2020.2261), ustawy z dnia 7 marca 2007r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dz.U.2022.2138), ustawy z dnia 20 lutego 2015r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz.U.2022.2422), ustawy z dnia 20 lutego 2015r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz.U.2022.2422), ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 (Dz.U.2022.1079), innych krajowych i unijnych przepisów dotyczących RLKS oraz statutu Stowarzyszenia i innych dokumentów wewnętrznych.

1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa

Podhalańska Lokalna Grupa Działania (PLGD) powstała w roku 2005. Proces jej powstawania, a także budowania pierwszej Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) trwał kilka miesięcy. Jego inicjatorami były Gminy Czarny Dunajec i Poronin, przy udziale lokalnych liderów, a uczestnikami i tym samym współtwórcami mieszkańcy 5 Gmin partnerskich: Czarny Dunajec, Poronin, Biały Dunajec, Kościelisko, Szaflary. Partnerzy reprezentowali różnorodne środowiska – wśród założycieli byli przedstawiciele rad sołeckich, organizacji pozarządowych, instytucji publicznych i samorządowych, przedsiębiorcy, kościoły i związki wyznaniowe, osoby indywidualne i grupy nieformalne. Powstanie PLGD poprzedziły spotkania informacyjne, zorganizowane i przeprowadzone w listopadzie 2005 r. Ostateczne spotkanie założycielskie Stowarzyszenia PLGD odbyło się 20.12.2005 r. na terenie jednej z gmin partnerskich. Na spotkaniu założycielskim dokonano także wyboru pierwszych władz Stowarzyszenia, a jego końcowa rejestracja nastąpiła w KRS 10 lutego 2006 roku.

W 2022 roku nastąpiło rozszerzenie obszaru działania PLGD, u jego podstaw legła chęć zapewnienia większej spójności obszaru, który etnicznie i kulturowo łączy szereg podobieństw. Nie ma możliwości objęcia obu regionów etnograficznych (Podhala i Spisza) w całości jedną strategią – chociażby z uwagi na położenie części drugiego z wymienionych obszarów poza granicami Polski – niemniej jednak uznano, iż objęcie jedną wspólną strategią niemal całego obszaru Podtatrza, tj. całego powiatu tatrzańskiego i sąsiadujących gmin powiatu nowotarskiego przyniesie więcej korzyści i zapewni większą integralność i harmonię w rozwoju obu tych regionów, które od zawsze łączyły wspólne wartości, tradycje, potencjał turystyczny, jak i surowe warunki życia u podnóża gór. Aktualnie opracowywana strategia obejmuje gminy całego powiatu tatrzańskiego oraz części powiatu nowotarskiego. A gminy objęte planowaniem w ramach opracowanej LSR to: Poronin, Biały Dunajec, Kościelisko, Bukowina Tatrzańska, Nowy Targ, Łapsze Niżne, Szaflary. W konsekwencji obszar obecnej Lokalnej Strategii Rozwoju tworzy 7 gmin wiejskich, położonych w dwóch regionach etnograficzno-kulturowych: Podhalu oraz Spiszu.

Ryc. 1. Zarys obszaru Podhalańskiej LGD na tle regionów Podhala i Spisza

Źródło: Materiał PLGD

Cel powstania LGD. Na spotkaniu założycielskim za ogólne powody powołania PLGD uznano chęć działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, koncentrując swą działalność na: 1) działaniu na rzecz wzrostu lokalnej tożsamości i więzi; 2) rozwoju świadomości obywatelskiej i kulturowej; 3) wspieraniu lokalnych inicjatyw zgodnych z celami LGD; 4) sprzyjaniu przełamywaniu granic geograficznych, administracyjnych i pokoleniowych; 5) ułatwieniu nawiązywania partnerskich kontaktów międzyludzkich; 6) wspieraniu inicjatyw wspomagających rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości; 7) działaniu na rzecz rozwoju turystyki i agroturystyki; 8) ochronie dziedzictwa kulturowego, w tym tradycyjnych obrzędów, folkloru i gwary; 9) promocji produktów regionalnych; 10) wspieraniu inicjatyw na rzecz kreowania atrakcyjnej i zróżnicowanej oferty zagospodarowania wolnego czasu i rozwoju osobowego; 11) ochronie środowiska oraz propagowanie proekologicznych idei, zachowań, rozwiązań i technologii; 12) kształtowanie postaw otwartych na wiedzę i innowacje.

Działalność PLGD wiąże się z wieloma latami intensywnej pracy i zdobytego w trakcie ich trwania doświadczenia we wdrażaniu partnerstwa trójsektorowego, realizacji projektów ukierunkowanych na rozwój społecznych, gospodarczy i poprawę jakości życia mieszkańców. Zdobywanie tego doświadczenia można podzielić na okresy wdrażania poszczególnych LSR:

- Lata 2006-2008 – to początki działalności PLGD, ściśle wiążące się z jej uczestnictwem w Pilotażowym Programie LEADER+, kiedy to po przeprowadzeniu początkiem roku szeregu spotkań konsultacyjnych opracowano Zintegrowaną Strategię Rozwoju Obszarów Wiejskich dla terenu PLGD, w ramach której realizowano projekty głównie w dziedzinie: rozwoju kultury, sportu, rekreacji i turystyki, promocji produktu lokalnego. Projekt pomyślnie zakończono w roku 2008.

- Lata 2008-2015 – to najpierw przygotowania do kolejnego okresu programowania (w ramach PROW 2007-2013), opracowanie Lokalnej Strategii Rozwoju oraz powołanie nowego organu PLGD - Rady (Decyzyjnej), a następnie przedłożenie wniosku o wybór strategii do realizacji. Działania zawarte w LSR – PLGD koncentrowały się wówczas wokół dwóch najważniejszych celów ogólnych dotyczących obszaru Podhalańskiej Lokalnej Grupy Działania: I Cel Ogólny „Ochrona i udostępnienie unikalnych walorów Podhala”, realizowany przez 2 cele szczegółowe: „Ochrona i udostępnienie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego na obszarze PLGD” i „Waloryzacja tradycyjnych podhalańskich produktów lokalnych” oraz II Cel Ogólny „Poprawa pozycji konkurencyjnej i warunków życia na Podhalu”, realizowany przez 3 cele szczegółowe: „Poprawa warunków życia i gospodarowania na Podhalu”, „Rozbudowa zaplecza usługowego, rekreacyjnego i sportowego dla rozwoju turystyki”, „Rozwój i promocja podhalańskich produktów turystycznych”. Jej realizację pomyślnie zakończono w roku 2015.
- W tych samych latach również na obszarze gmin spisko-podhalańskich: Nowy Targ, Łapsze Niżne, Bukowina Tatrzańska, realizowano to samo oddolne podejście w ramach powstałego tam Stowarzyszenia Rozwoju Spisza i Okolicy. Zatem podmioty lokalne, organizacje, instytucje, mieszkańcy mogły realizować projekty zgodne z założeniami podejścia LEADER i korzystać z efektów tych projektów.
- Lata 2015-2023 – to kolejny okres programowania (w ramach PROW 2014-2020), w którym najpierw opracowano strategię rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) a następnie skupiono się na jej wdrażaniu. Kontynuowano dotychczasową politykę w zakresie: rozwoju obszaru działania PLGD jako zaplecza rekreacyjnego, polepszenia ofert spędzania wolnego czasu, integracji branż mających znaczenie w rozwoju produktu lokalnego, ale także skoncentrowano się na rozwoju przedsiębiorczości oraz tworzeniu miejsc pracy, pobudzaniu aktywności mieszkańców, jak również zwiększeniu poziomu ochrony środowiska naturalnego, w tym dziedzictwa przyrodniczego obszaru. Kluczowe w podejmowanych działaniach było podejście oddolne i skupiające się na uwarunkowaniach lokalnych.
- Rok 2022-2023 – to przygotowania do kolejnego okresu programowania, organizacja spotkań, konsultacji społecznych na całym rozszerzonym w 2022 roku obszarze działania Podhalańskiej LGD obejmującym 7 gmin podhalańskich i spiskich. LSR opracowano zgodnie z założeniami LEADER: oddolnie i lokalnie. Wszystkie planowane działania są wynikiem rozeznania w zakresie lokalnych potrzeb zgłaszanych przez mieszkańców i działających na obszarze funkcjonowania LGD organizacji i instytucji.

Poza organizacją naborów wniosków dla podmiotów z obszaru Podhalańskiej LGD od początku powstania i realizacji poszczególnych strategii Podhalańska LGD realizowała wiele projektów ukierunkowanych na rozwój turystyki, promocji zasobów i produktu lokalnego, uczestniczyła w wielu konkursach oraz targach w kraju i zagranicą. W ramach działań na rzecz promocji obszaru i rozwoju turystyki, produktów lokalnych Stowarzyszenie realizowało w partnerstwie takie projekty jak:

- „Przy małopolskim stole” (współfinansowany z MRPO na lata 2007-2013), którego celem było podniesienia konkurencyjności i atrakcyjności Małopolski na rynku zagranicznym i krajowym, a także stworzenie narzędzia promocji produktów lokalnych;
- „Teraz czas na małopolską Sieć” (PO KL 2007-2013), którego celem było podniesienie kompetencji personelu i promocja Sieci LGD;
- w ramach PROW 2007-2014 LGD realizowała projekt „Smak na produkt”, którego celem było wzmacnianie rozpoznawalności regionu poprzez rozwijanie produktu lokalnego i zwiększenie świadomości mieszkańców oraz rolników w zakresie promocji produktów lokalnych i nowych form ich dystrybucji;
- „Tradycje kucharskie od Wieliczki, aż do Tatr”, którego celem było promowanie kuchni regionalnej, w tym m.in. Podhala (wydano m.in. 500 egz. książki kucharskiej);
- „Poznaj atrakcje turystyczne Podhala, Spisza i Orawy”, którego celem projektu było podniesienie atrakcyjności oferty turystycznej, rozwój i promocja lokalnej turystyki oraz przedsiębiorczości regionów

partnerskich Podhala, Spisza i Orawy (efekty: wspólny folder promujący atrakcje turystyczne, 20 tablic z mapami atrakcji na obszarze PLGD rozmieszczonych w różnych lokalizacjach);

- w ramach PROW 2014-2020: „Dizajn, a wzory regionów”, którego celem była promocja dziedzictwa kulturowego i wzornictwa regionalnego;
- „Podhale-Gorce-Pieniny-Spisz - rozwój oferty wspólnej turystyki rowerowej” – w ramach projektu stworzono nową, oraz zmodernizowano już istniejącą infrastrukturę dla rowerzystów na obszarze 4 krain historyczno-geograficznych. Elementem projektu była także promocja turystyki rowerowej od Tatr przez Gorce po Pieniny.

Kadra biura Stowarzyszenia (dyrektor biura, specjalista ds. projektów, specjalista ds. projektów i administracji oraz księgowość), posiada udokumentowany potencjał wiedzy i doświadczenie - ponad 15-letnie doświadczenie w pracy w LGD, w tym Podhalańskiej LGD i sąsiednich LGD w Małopolsce. Jest do doświadczenie z zakresu podejścia Leader, różnorodnych projektów realizowanych na obszarach wiejskich (w tym ze środków PROW, PO KL, RPO oraz m.in. na rzecz grup defaworyzowanych regionu, rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia miejsc pracy, EQUAL, SWISS CONTRIBUTION, UM Federalizacja LGD), znajomości podstawowych przepisów UE, programów operacyjnych - zdobyte poprzez udział w szkoleniach oraz przede wszystkim doświadczenie zawodowe z zakresu: realizacji, koordynacji i rozliczania: projektów na obszarach wiejskich – wdrażania LSR lata 2007-2014; podejścia Leader; wniosków dotyczących funkcjonowania LGD i przedsięwzięć określonych w LSR; projektów współpracy, jak również projektów realizowanych ze środków EFS; obsługi potencjalnych Beneficjentów: udzielania niezbędnych informacji, konsultacji i doradztwa (także dotyczących tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw); planowania i organizacji spotkań; przygotowania i prezentacji informacji na temat operacji; obsługi i zatwierdzania wniosków; realizacji działań promocyjnych i informacyjnych: planowania i koordynowania przygotowywania materiałów dotyczących LGD; organizacji imprez i eventów; kontaktów z mediami; aktualizacji strony internetowej; prowadzenia dokumentacji prasowej; obsługi biura: korespondencja i jej rejestracja; archiwizacja dokumentów; zaopatrzenie; obsługa posiedzeń Organów LGD; przygotowywania projektów uchwał; sprawozdań; informacji i innych materiałów; ich ewidencji; gromadzenia danych; prowadzenia dokumentacji księgowej i ewaluacji wskaźników oraz monitoringu: wdrażania LSR i opiniowania; realizacji różnego rodzaju umów i projektów LGD; poszukiwania możliwości dofinansowania działalności LGD z funduszy zewnętrznych. Kadra posiada wiedzę i doświadczenie z zakresu realizacji procedur związanych z zasadą konkurencyjności i efektywnego zarządzania finansami oraz zamówień publicznych, brała czynny udział w licznych szkoleniach z zakresu: programu Leader; tworzenia, realizacji i ewaluacji LSR; księgowości (także w NGO i projektach unijnych); wdrażania projektów współpracy; zarządzania projektami i organizacji konkursów grantowych; zarządzania finansami LGD; programu EFS; budowania projektów partnerskich; partnerstw na rzecz rynku pracy w Małopolsce; szkoleń trenerów przedsiębiorczości; biznesu i prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej na wsi; kontroli działalności LGD, w tym realizacji LSR.

Kadra - Zarząd Stowarzyszenia posiada wiedzę i doświadczenie nie tylko w zakresie samego zarządzania, z racji pełnienia funkcji kierowniczych, samorządowych, czy w organach organizacji pozarządowych (w tym LGD), ale także w ramach pozyskiwania środków zewnętrznych, opracowywania i realizacji i koordynacji różnego rodzaju przedsięwzięć i projektów z różnorodnych programów (EFRR, PROW, PL - SK, Euroregion TATRY, oraz MRPO i RPO WM), strategii, organizacji imprez, konferencji, prowadzenia biura LGD, organizacji i zarządzania w turystyce, rejestracji produktów regionalnych, rozwoju kultury i promocji regionu. W jej szeregach znajdują się także działacze i liderzy społeczni, jak również osoby przeszkolone m.in. w tematyce.: zarządzania ZSROW, podejścia Leader, wdrażania LSR, projektów współpracy czy pisanie projektów.

Kadra - Rada Stowarzyszenia to osoby posiadające umiejętności z zakresu oceny wniosków/operacji w ramach LSR, ale także wśród nich znajdują się osoby z wiedzą z zakresu: zarządzania i koordynacji projektami/personelem, promocji i marketingu, dziennikarstwa, odnawialnych źródeł energii, zamówień publicznych, audytu, kontroli,

podatków, rozwoju gospodarczego, inżynierii i ochrony środowiska, tworzenia strategii, analiz, sprawozdań, aplikowania, realizacji, rozliczania projektów w ramach różnych programów, organizacji życia kulturalnego, konkursów wiedzy i inicjatyw sportowych oraz kulturalnych i działalności turystycznej. Kadra to także osoby, które z racji pełnienia funkcji samorządowych, w przedsiębiorstwach i organizacjach pozarządowych posiadają specjalistyczną wiedzę nt. funkcjonowania NGO (w tym LGD), finansów publicznych, rynku lokalnego, specyfiki obszaru (poprzez zamieszkanie/działanie na jego terenie) i posługujące się językami obcymi.

Partnerzy LGD z całego obszaru 7 gmin partnerskich (partnerzy społeczni, gospodarczy oraz publiczni) z racji wdrażania podejścia LEADER na całym obszarze od 2006 roku i korzystania ze środków z funduszy zewnętrznych, w tym w ramach PROW i LSR, posiadają bogate doświadczenie w aplikowaniu, realizacji i rozliczaniu projektów z funduszy zewnętrznych. Wiąże się ono ściśle z realizacją projektów/działań przez instytucje publiczne oraz organizacje pozarządowe, związane z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, infrastruktury publicznej, infrastruktury turystycznej, tworzeniem i modernizacją centrów wsi, realizacją działań aktywizacyjnych i rekreacyjnych dla mieszkańców, promocją obszaru i zasobów lokalnych i innych działań w ramach dofinansowań z PROW, RPO, INTERREG. Jest to również doświadczenie mieszkańców obszaru i przedsiębiorców w zakresie aplikowania, realizacji i rozliczania projektów ukierunkowanych na tworzenie i rozwój działalności gospodarczych, tworzenie miejsc pracy oraz samozatrudnienia (PROW, RPO).

1.3 Ogólny opis struktury LGD

Na dzień 05.06.2023 r. liczy łącznie 97 członków reprezentujących wszystkie 3 sektory: społeczny, gospodarczy, publiczny. Wśród partnerów społecznych dominują mieszkańcy obszaru Podhalańskiej LGD, w tym seniorzy powyżej 60 roku życia oraz osoby młode do 25 roku, a także organizacje społeczne działające na rzecz sportu, kultury, promocji, rozwoju regionu oraz KGW. Wśród partnerów gospodarczych zidentyfikowano osoby prowadzące działalności gospodarcze w zakresie usług i handlu oraz w branżach: gastronomia, wynajem pokoi, budownictwo, branża artystyczna, usługi medyczne, projektowe, produkcja i sprzedaż produktów lokalnych. Sektor publiczny reprezentują Gminy partnerskie z obszaru działania Podhalańskiej LGD, softysy i radni.

Udział w Podhalańskiej LGD przedstawicieli różnych sektorów i różnych grup wiekowych jest gwarantem reprezentatywności członków LGD względem społeczności lokalnej. Członkowie LGD (Walne Zebranie Członków) ma udział w kształtowaniu kierunków działania LGD dlatego istotne jest, aby skład WZC był zróżnicowany i zapewniał głos różnych grup interesariuszy i osób zainteresowanych wdrażaniem LSR. Członkowie LGD z uwagi na bezpośredni kontakt z organami LGD i biurem są pierwszymi odbiorcami ankiet, kwestionariuszy czy dokumentów organizacyjnych i planistycznych Podhalańskiej LGD, dlatego zapewniają także pierwszą informację zwrotną czy uwagi dotyczące działalności LGD, wdrażania LSR. W skład Podhalańskiej LGD wchodzi przedstawiciele różnych sektorów z wszystkich 7 gmin objętych strategią, co zapewnia skuteczność komunikacji ze społecznością i udział różnych grup społecznych w planowaniu, konsultowaniu i wdrażaniu LSR.

Grupy w niekorzystnej sytuacji

Zgodnie z przeprowadzoną diagnozą i informacjami zaczerpniętymi od mieszkańców obszaru LGD, na jej terenie zauważa się występowanie pewnych osób, które napotykają duże bariery, mają utrudniony dostęp do rynku pracy, czy też ograniczone możliwości uczestnictwa w życiu społeczno-rekreacyjno-kulturalnym. Są to tzw. grupy w niekorzystnej sytuacji regionu PLGD i zaliczamy do nich: kobiety oraz osoby z niepełnosprawnościami.

Udział lokalnych podmiotów w tworzeniu LSR

Podhalańska LGD zawsze przykładła dużą wagę do procesów partycypacji i szerokiego włączenia różnych grup interesariuszy zarówno na etapie przygotowywania dokumentów strategicznych, jak i ich wdrażania oraz ewaluacji. Przełożyło się to na zidentyfikowanie możliwie szerokiego grona osób zainteresowanych LSR, a w konsekwencji udział bardzo szerokiej i różnorodnej grupy interesariuszy, wśród których byli: przedstawicielki i

przedstawiciele OSP, KGW, stowarzyszeń i fundacji, ludowych klubów sportowych i instytucji odpowiedzialnych z sport i rekreacje w poszczególnych gminach, gminnych ośrodków kultury, urzędów gmin, przedszkoli, szkół podstawowych, bibliotek, a także radni, sołtysi, przedsiębiorcy, rolnicy i mieszkańcy niezrzeszeni.

1.4 Skład organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym odpowiedzialnym za wybór operacji jest Rada decyzyjna. Szczegółowe zasady jej działania określa Regulamin Rady, a do jej wyłącznej kompetencji należy wybór operacji, które mają być realizowane w ramach opracowanej przez Stowarzyszenie LSR. Rada Podhalańskiej LGD składa się na dzień 05.06.2023 r. z 13 osób. W podziale na przedstawicieli poszczególnych sektorów jej skład przedstawia się następująco:

1. **s. SPOŁECZNY [stanowiący 61 % składu]** – 8 osób;
2. **s. GOSPODARCZY [stanowiący 31 % składu]** - 4 osoby;
3. **s. PUBLICZNY [stanowiący 8 % składu]** - 1 osoba;

Sektor społeczny i gospodarczy stanowią łącznie w strukturze Rady LGD znacznie ponad połowę składu Rady spełniając zdecydowanie wymóg min. 51% praw głosu łącznie dla tych sektorów, celem zapewnienia wyboru operacji bez dominacji władzy publicznej i jakiegokolwiek grupy interesu. Analiza przynależności członków Rady do grup interesów poszczególnych sektorów na dzień 05.06.2023 r. również potwierdza iż osoby reprezentujące grupy interesów sektora społecznego i gospodarczego stanowią ponad 50% składu Rady.

1.5 Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Zarząd PLGD prowadzi Rejestr Interesów Członków Rady, w którym dokonuje się zapisów wszelkich powiązań członków z różnymi sektorami oraz branżami na podstawie udzielanych przez nich informacji.

Zgodnie ze statutem członek Rady:

1. nie może być skazany prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo popełnione umyślnie,
2. nie może być jednocześnie członkiem Zarządu, KR i pracownikiem Stowarzyszenia,
3. musi zachować bezstronność w procesie oceny,
4. musi zostać wyłączony z oceny w przypadku występowania jego jakiegokolwiek powiązania z wnioskodawcą ocenianej operacji (informacje z pkt 2-4 zawiera także Regulamin Rady).

Ponadto zgodnie z Regulaminem Rady Członek Rady Stowarzyszenia nie może:

5. upoważnić innej osoby do jego reprezentacji w Radzie, a w przypadku osoby prawnej, osoby innej niż ta wyznaczona do jej reprezentacji zgodnie z obowiązującymi przepisami,
6. systematycznie opuszczać posiedzenia Rady i w sposób powtarzający nie stosować się do ustalonych kryteriów i wymogów oceny operacji oraz jej Regulaminu (może to skutkować jego odwołaniem),
7. zatrzymać kopii otrzymanych dokumentów, mając obowiązek zachowania tajemnicy.

Ponadto, podczas podejmowania decyzji przez Radę, na każdym etapie wyboru, muszą zostać zachowane określone w jej Regulaminie parytety oraz spośród członków Rady musi zostać wyznaczona osoba czuwająca m.in. nad: zachowaniem parytetów; prawidłowym przebiegiem procesu oceny, wyboru i wyłączeniami członków z oceny operacji; poprawnością dokumentacji i jej zgodnością formalną. Żadna władza publiczna ani grupa interesu nie może posiadać więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji organu decyzyjnego.

Współpraca i zaangażowanie członków LGD

Relacje między członkami LGD na etapie przygotowania i wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji, co przełoży się na skuteczną współpracę i zaangażowanie członków LGD w realizację LSR.

W oparciu o doświadczenia poprzedniego okresu programowania zakłada się utrzymanie zwyczajowych zasad i form współpracy polegających m.in.:

- stosowaniu różnorodnych form i narzędzi komunikacji (bezpośrednia, telefoniczna, elektroniczna, listowna);
- dążeniu do osiągnięcia konsensusu na poziomie istotnych decyzji podejmowanych przez Walne Zgromadzenie Członków;
- możliwości zwołania walnego zebrania członków dość wąskiej grupy członków LGD – 1/5 członków (§13 pkt 3 Statutu);
- możliwość zgłaszania propozycji przez członków LGD dot. funkcjonowania LGD i wdrażania LSR,
- udzielaniu informacji zwrotnej (m.in. informowania o wyniku propozycji zgłoszonej przez członka LGD z uzasadnieniem).

Systematyczne pogłębianie zaangażowania lokalnej społeczności we wdrażanie LSR

Jednocześnie LGD zakłada systematyczny proces angażowania lokalnej społeczności i zachęcania do udziału we wdrażaniu LSR poprzez: działania informacyjne, promocyjne i animujące; animowanie do wdrażania innowacji; udział w procesie decyzyjnym poprzez organy przedstawicielskie i konsultacje; udział we wdrażaniu projektów (projekty partnerskie integrujące sektory i obszary), udział interesariuszy w ewaluacji podejmowanych działań

W celu skutecznego zaangażowanie lokalnej społeczności i zachęcenie do udziału we wdrażaniu LSR przewidziano różnorodne metody dotarcia do odbiorców LSR: działalność punktu konsultacyjnego, wykorzystanie nowoczesnych wykorzystanie strony internetowej i mediów społecznościowych różnych podmiotów współpracujących z LGD, informowanie i angażowanie mieszkańców przy okazji festynów, święta sołectwa, imprez integracyjnych, organizację warsztatów aktywizujących mieszkańców (prowadzonych w różnych formach, różnymi metodami i dostosowanych do oczekiwań i percepcji konkretnych grup uczestników) itp. Założono także, że będzie stosowana animacja, by w szczególności dotrzeć do osób, które są mniej zaangażowane.

1.6 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Podstawowe dokumenty wewnętrzne regulujące zasady działania LGD to przede wszystkim:

- **Statut LGD** (dokument wymaga przyjęcia/zmiany uchwałą Walnego Zebrania Członków (WZC)), zawiera: informacje ogólne (siedzibę, podstawę prawną i obszar działania, czas trwania), cele, majątek, zasady zmiany statutu i rozwiązania Stowarzyszenia, organ nadzoru-właściwego Marszałka; członkostwo - kto i po spełnieniu jakich wymagań może zostać Członkiem Stowarzyszenia, ich podział, wykaz praw i obowiązków, ogólne zasady dot. nabycia i utraty członkostwa w Stowarzyszeniu; organizacja stowarzyszenia i opis jego władz (4 organów) - Walnego Zebrania Członków (WZC), Zarządu, Rady, Komisji Rewizyjnej (KR). Zasady wyboru i powołania/ uzupełniania/ odwołania członków organów, ich kompetencje, liczebność składu, podział pełnionych funkcji, zasady zasiadania oraz wykluczenia z możliwości zasiadania w organach, nabywania/utraty członkostwa w Organach, podejmowania uchwał przez organy, określenie ich kadencji, zasady zwoływania posiedzeń, określenie wymaganego dla ważności obrad organów quorum i zasady postępowania w przypadku jego braku; informacje jakie sektory i w jakiej ilości powinny wejść w jej skład Rady; określenie organów kompetentnych w zakresie: uchwalenia LSR, kryteriów wyboru operacji oraz innych dokumentów wymaganych do przystąpienia do konkursu na realizację LSR, czy jej aktualizacji; zasady dotyczące zachowania bezstronności i wykluczania Członka/ów Rady z obrad przy wyborze operacji.
- **Regulamin Zarządu** (dokument wymaga przyjęcia/zmiany uchwałą WZC), zawiera: podstawę prawną powołania Zarządu, jakie podmioty/sektory i w jakiej ilości mogą wejść w jego skład, zasady wyboru i

odwoływania członków zarządu, jego struktura; szczegółowe kompetencje, zadania i kadencja Zarządu; szczegółowe zasady organizacji pracy zarządu: uczestnictwa i usprawiedliwiania nieobecności, tryb zwoływania posiedzeń, zasady podejmowania decyzji na posiedzeniach (uchwały) i protokołowania, wymagana liczba członków dla ważności obrad, szczegółowe kompetencje prezesa, sposób reprezentacji i upoważnienia do działania.

- **Regulamin Rady** (dokument wymaga przyjęcia/zmiany uchwałą WZC), zawiera: kompetencje Rady Stowarzyszenia oraz zasady wynagrodzenia jej członków; szczegółowe zasady, tryb i przyczyny przyjmowania/uzupełniania składu/odwoływania członków Rady; szczegółowe zasady członkostwa i obowiązki członków Rady (kto może/nie może być członkiem, z jakich sektorów, wymagane parytety wieku i płci, obowiązek poddania się testowi wiedzy); podział pełnionych w Radzie funkcji, kompetencje z nimi związane, sposób komunikacji; szczegółowe zasady, przypadki i tryb wyłączenia członków z oceny i wyboru operacji oraz zasady wyznaczania i pracy zespołów dokonujących oceny operacji; szczegółowe zasady zwoływania, organizacji i prowadzenia posiedzeń organu decyzyjnego (kto zwołuje, w jaki sposób, w jakim terminie i trybie, czas ich trwania, kto uczestniczy, wymagane quorum i postępowanie w przypadku jego braku, typowy porządek obrad, zgłaszanie wniosków formalnych, itd.); szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (zasady, tryb, przebieg i sposoby głosowania/podejmowania decyzji, sposób zachowania parytetów i postępowanie w przypadku jego braku, deklaracje bezstronności członków, zasady zgłaszania wolnych wniosków); szczegółowe zasady prowadzenia Rejestru Interesów Członków Rady (kto prowadzi, komu się go przekazuje, zobowiązania członków Rady do przekazywania i aktualizacji informacji w nim zawartych); szczegółowe zasady protokołowania posiedzeń Rady (co powinny zawierać, kto sporządza i w jakim terminie, jak jest udostępniany członkom Rady, publikowany i przechowywany).
- **Regulamin Komisji Rewizyjnej** (dokument wymaga przyjęcia/zmiany uchwałą WZC), zawiera szczegółowe uprawnienia, organizację i tryb prac KR, cel i podstawy jej powołania, liczebność składu, zasady: przydzielania/odbierania mandatów, zwoływania, prowadzenia i protokołowania zebrań KR, szczegółowe kompetencje, sposób podejmowania decyzji.
- **Regulamin biura LGD wraz z załącznikiem nr 1 Procedura naboru pracowników biura** (dokument wymaga przyjęcia/zmiany uchwałą Zarządu). Zawierają: szczegółowe zasady wewnętrznej organizacji, naboru, zatrudniania i wynagradzania pracowników, prawa i obowiązki pracodawcy i pracownika, ramowy zakres działania LGD, rola i zadania biura, struktura organizacyjna, podział zatrudnienia, szczegółowe zakresy kompetencji, odpowiedzialności i uprawnień na poszczególnych stanowiskach, w tym Dyrektora/Kierownika, zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy oraz metody ich pomiaru wraz z załączonym opisem stanowisk oraz planem szkoleń, sposób pomiaru jakości udzielanego doradztwa na odpowiedzialnych za to stanowiskach i opis metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników doradztwa, zasady udostępniania informacji, bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych w LGD.
- **Regulamin Walnego Zebrania Członków** (dokument wymaga przyjęcia/zmiany uchwałą WZC), zawiera: szczegółowe zadania zasady zwoływania, organizacji posiedzeń WZC - kto zwołuje, w jaki sposób, częstotliwość, sposób zawiadamiania, kto bierze udział, podział funkcji i obowiązków, zasady podejmowania i dokumentowania decyzji - uchwał, wyboru organów, zgłaszania wniosków formalnych.

2 Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

2.1 Opis obszaru

Obszar PLGD tworzy 7 Gmin o powierzchniach oraz liczbie mieszkańców wskazanych w poniższej tabeli.

Tabela 1. Powierzchnia i liczba mieszkańców gmin wchodzących w skład Podhalańskiej LGD

Nazwa Gminy Powierzchnia i liczba mieszkańców	Nowy Targ	Szaflary	Łapsze Niżne	Biały Dunajec	Kościeli- sko	Poronin	Bukowina Tatrzańska	Cały obszar LGD:
	p. nowotarski			p. tatrzański				
Powierzchnia Gmin (ha)	20 768	5 427	12 579	3 523	13 668	8 362	13 186	77 513
Liczba mieszkańców (os.) na 31.12.2020 r.	24 080	11 105	9 229	6 934	9 012	11 768	13 447	85 575

Źródło: Na podstawie danych GUS z 31.12.2020 roku

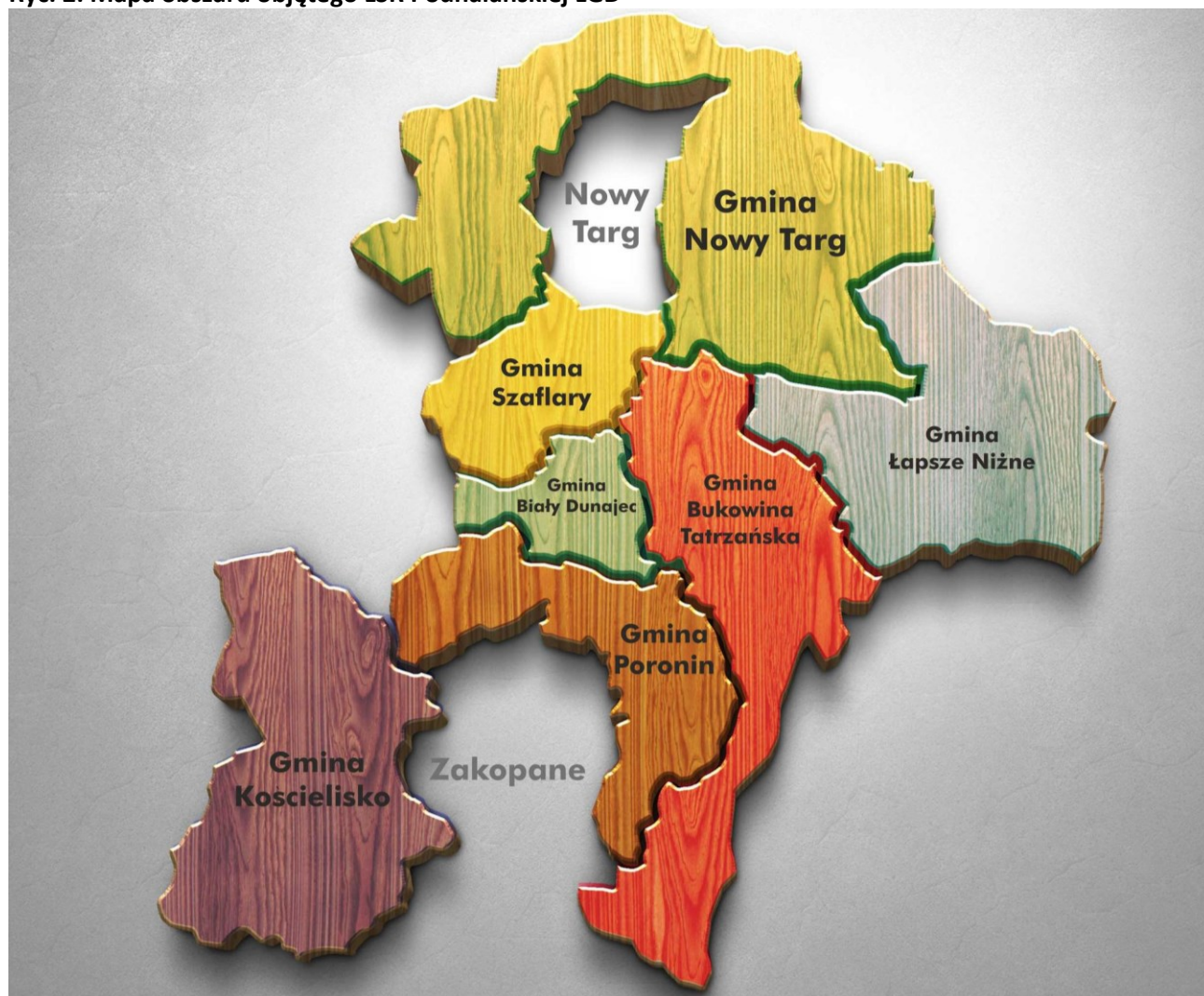
Gminy wchodzące w skład Podhalańskiej LGD na dzień 05.06.2023 r. są członkami innej Lokalnej Grupy Działania tj. Gmina Bukowina Tatrzańska, Gmina Łapsze Niżne, Gmina Nowy Targ.

W skład Podhalańskiej LGD wchodzi przedstawiciele trzech grup interesu: sektora społecznego, gospodarczego i publicznego z wszystkich 7 gmin objętych strategią, co zapewnia skuteczność komunikacji ze społecznością i udział różnych grup społecznych w planowaniu, konsultowaniu i wdrażaniu LSR.

Cały obszar Podhalańskiej LGD położony jest na terenie dwóch sąsiadujących ze sobą powiatów: tatrzańskiego i nowotarskiego (zajmując odpowiednio 82% i 26% ich powierzchni), w województwie małopolskim. Gminy tworzące PLGD to następujące gminy wiejskie: Nowy Targ; Szaflary; Łapsze Niżne; Bukowina Tatrzańska; Biały Dunajec; Kościelisko i Poronin, które graniczą ze sobą, stanowiąc zwarty obszar. Ten spójny przestrzennie obszar 7 gmin tworzących PLGD to łącznie 61 sołectw położonych na obszarze 77 513 ha. Największą powierzchnio jest Gmina Nowy Targ mająca 21 sołectw i zajmująca 15% powierzchni powiatu nowotarskiego i 27% powierzchni obszaru LGD, następnie jest Gmina Kościelisko (3 sołectwa i 29% powiatu tatrzańskiego, 18% LGD), Gmina Bukowina Tatrzańska (8 sołectw i 28% powiatu tatrzańskiego, 17% LGD), Gmina Łapsze Niżne (9 sołectw i 9% powiatu nowotarskiego, 16% LGD), Gmina Poronin (8 sołectw i 18% powiatu tatrzańskiego, 11% LGD), Gmina Szaflary (7 sołectw i 4% powiatu nowotarskiego, 7% LGD), najmniejsza jest natomiast Gmina Biały Dunajec (5 sołectw i 7% powiatu tatrzańskiego, 5% LGD). [źródło: BDL GUS 2020].

2.2 Mapa obszaru objętego LSR z zaznaczeniem granic poszczególnych gmin

Ryc. 2. Mapa obszaru objętego LSR Podhalańskiej LGD

Źródło: materiał PLGD

2.3 Spójność obszaru

Cały obszar z racji spójności terytorialnej i usytuowania w pobliżu miast: Nowego Targu i Zakopanego posiada bardzo dobrą komunikację, głównie przez położenie przy: drodze krajowej; powszechnie nazywanej „Zakopianką” (bardzo popularnej dla ruchu turystycznego zmierzającego w kierunku Podhala), a także przy malowniczej trasie w kierunku na Nowy Sącz i do granicy ze Słowacją (w której to kierunku także podróżują liczni turyści).

Także kulturowo i przyrodniczo jest to niezwykle bogaty i spójny obszar, obejmujący dwa regiony etnograficzne: Podhale (cała gmina Kościelisko, Poronin, Biały Dunajec, Szaflary, większość sołectw w gminach: Nowy Targ i Bukowina Tatrzańska) oraz Spisz - tzw. Polski Spisz (15 sołectw na obszarze gmin Łapsze Niżne, Nowy Targ, Bukowina Tatrzańska).

Spójność kulturowa

Cały obszar Podhalańskiej LGD jest spójny pod względem kulturowym, w tym pod względem przywiązania do tradycji. Spójne uwarunkowania tradycyjno-kulturowe sprzyjają możliwości: promocji regionu (także w oparciu o dotychczas zachowane i wciąż wiernie odtwarzane sfery tradycji, kultury, folkloru i produktów regionalnych);

organizacji życia społeczno-kulturalnego mieszkańców (nie tylko w placówkach stacjonarnych, ale także poprzez imprezy i festyny na wolnym powietrzu), co umożliwi zapoznanie się (także przyjezdnych) z lokalnymi tradycjami, obrzędami, kulturą i produktami oraz jest świetną formą zagospodarowania czasu wolnego. W poprzednim okresie działania promocyjne przyniosły zamierzone efekty, lecz wciąż ze względu na postęp cywilizacyjny wyraźnie zauważalna i zgłaszana podczas konsultacji z mieszkańcami jest potrzeba nieustannego wzmacniania zarówno lokalnej kultury, twórczości ludowej, jak i rzemiosła artystycznego, w celu ich zachowania dla przyszłych pokoleń.

Bogactwo dziedzictwa kulturowego przejawia się przede wszystkim przez silne przywiązanie do tradycji, folkloru, gwary, licznych obiektów zabytkowych, architektury, czy ciekawych obiektów edukacyjno-kulturalnych. Doskonale zachowana kultura ludowa tego regionu wywodzi się z kultury pasterskiej przyniesionej tu przez koczownicze plemiona wołoskie już w XVI wieku. Potwierdza to także charakterystyczne nazewnictwo związane z gospodarką pasterską (szałas, watra, juhas, baca, bundz, bryndza itp.) i nazewnictwo geograficzno-terenowe (kiczora, grapa, bystrzyca itd.). Płaskie tereny (gm. Nowy Targ, Biały Dunajec, Szaflary) były spichlerzem Podhala dostarczającym produktów niskoefektywnego (nieurodzajna ziemia, ostry klimat) rolnictwa – owsa, jęczmienia, lnu, prosa i ziemniaków, zaś pozostałe tereny o bardziej górzystym charakterze - w związku z wielowiekową wiedzą i doświadczeniem w hodowli – dostarczały bydła i owiec, produktów z mleka, serów, tłuszczów zwierzęcych, skór, wełny i mięsa. Każde gospodarstwo wytwarzało na własne potrzeby żywność, ubiory, sprzęty domowe i narzędzia gospodarskie. Z czasem, w wyniku specjalizacji, zaczęły powstawać zawody i warsztaty rzemieślnicze – budarzy, cieśli, gonciarzy, kołodziejów, bednarzy, stelmachów, stolarzy, kowali, a w miejscowych garbarniach, kuźniach, hamerniach i foluszach wytwarzano wszystkie niezbędne ludziom produkty i materiały, osiągając prawdziwe mistrzostwo, wynikające z wrodzonego tutaj poczucia piękna i artystycznego smaku. W licznych przydomowych warsztatach, kobiety przędły len i wełnę, tkwały płótna, szyły, dziergały oraz haftowały stroje i ubiory. Poza pracą na roli, pasterstwem, hodowlą i rzemiosłem, ludność trudniła się również „polowacką” (kłusownictwem) dostarczającym dziczyzny i cennych ludowych medykamentów, a również zbójnictwem. Równolegle trwał rozwój sfery duchowej tworzącej się kultury podhalańskiej. Wykształciła się gwara ludowa, taniec, śpiew i tutejsza charakterystyczna muzyka, grana na wytworzonych przez miejscowych wytwórców instrumentach – dudach, gęślach, złubcokach, piszczałkach i trąbitach. Przybywający w te strony „odkrywczy” lokalnej kultury przekazywali ją reszcie kraju i włączali w kulturę narodową. Gwara (zarówno podhalańska, jak i spiska) – stanowi wizytówkę tego regionu, jest powszechnie znana i używana na co dzień, nawet podczas nabożeństw, w urzędach czy rozgłośniach radiowych. Należy do rodziny dialektów małopolskich, stosuje mazurzenie, lecz zawiera zapożyczenia z mowy pasterzy wołoskich i kuruckich, słowackich Liptowian oraz Madziarów. Strój ludowy – zwłaszcza męski (zarówno spiski, jak i podhalański) jest unikalny, łatwo rozpoznawalny i charakterystyczny - tylko dla obu regionów (odrębny dla Podhala, odrębny dla Spisza). Składa się on z wąskich spodni z owczego sukna w naturalnym kolorze i zdobionych czarno-czerwono-zielonym haftowanymi motywami zwanymi parzenicami, w przypadku stroju spiskiego są to tzw. cyfry i dodatkowo lamówki po zewnętrznej krawędzi spodni (portek). Na portkach podhalańskich dominującym kolorem zdobień jest czarny, na spiskich jest to czerwień. Górę ubioru stanowi biała, płócienna koszula zapinana metalową spinką oraz gunia/cucha/sukmana narzucane na ramiona (na Podhalu w kolorze portek, na Spiszu w kolorze brązowym). W stroju spiskim odmiany trybskiej i kacwińskiej dodatkowo charakterystyczny jest zielony lajbik (kamizelka) zdobiony haftem i guzikami, zakładany na koszulę. Zimą powszechne w obu regionach (na Spiszu zwłaszcza w stroju odmiany jurgowskiej) stój uzupełniano skórzanymi serdakami. Nakrycie głowy górala podhalańskiego (oraz spiskiego w odmianie jurgowskiej) stanowi czarny, filcowy, sztywny, kapelusz, z szerokim rondem wykończonym lamówką, ozdobiony muszelkami, a i także orlim lub jastrzębim piórem, a także szeroki, bogato zdobiony, pas skórzany. Odmianą tego stroju jest strój zbójnicki (zamiast kapelusza wysoka podobna do czaka czapka) z nieodłączną zbójnicką ciupagą. W stroju spiskim czarny filcowy kapelusz ma charakterystyczne wysokie rondo i ozdobiony jest czerwoną wstążką.

Charakterystycznym obuwiem są kierzce, a w stroju spiskim odmiany trybskiej i kacwińskiej dodatkowo także wysokie czarne buty z cholewami. Kobięcy strój podhalański (zbliżony do krakowskiego) składa się z kolorowej kwiciastej spódnicy, białej haftowanej bluzki, serdaka - gorsetu haftowanego i wyszywanego cekinami i fartuszka – rańtucha, strój uzupełnia sznur koralu oraz buty – kierzce (skórzane zdobione pantofle, wiązane nad kostką rzemykami), czy haftowane półkożuszki i wełniane wzorzyste swetry. Kobięcy strój spiski (odmiany trybskiej i kacwińskiej) składa się ze spódnicy i lajbika ozdobionego lamówkami. Spódnica i lajbik w odmianie trybskiej zazwyczaj są w kwieciste wzory (tzw. tybyt). Pod spodem biała bluzka, na wierzchu korale, w odmianie trybskiej często bluzka z krótkimi rękawkami ozdobiona związaną czerwoną wstążką na rękawkach; buty kierzce lub wysokie buty z cholewami wykończone czerwonym pasem u góry. Odmienny jest kobięcy strój odmiany jurgowskiej, gdzie na bogato haftowaną (na rękawach) białą koszulę zakładana jest charakterystyczna czerwona spódnica z lajbikiem, zdobione złotymi lamówkami. Te stroje noszone są powszechnie przy okazji świąt i imprez regionalnych. Muzyka ludowa – to kolejny ważny nieodłączny składnik góralskiego folkloru. Pobrzmiewają w niej dalekie echa wołosko-rumuńskie, madziarsko-siedmiogrodzkie, huculskie (karpacki pień kulturowy). Wykonywana jest ona na instrumentach smyczkowych, stworzonych często rękami miejscowych lutników, którzy w przeszłości wytwarzali gęśle i tzw. złubcoki, proste, bardziej prymitywne instrumenty smyczkowe, a także instrumenty dmuchane jak chociażby dudy i piszczalki. Obecnie kapele grają muzykę góralską w minimalny 3 osobowym składzie: skrzypce prowadzące melodię (prym), wtórujące (sekund) i basy pełniące rolę sekcji rytmicznej. Na Spiszu dodatkowo w niektórych miejscowościach przyjął się akordeon. Kapel ludowych na opisywanym terenie jest bardzo wiele, niektóre stare, z tradycjami i dorobkiem, inne nowe, często skrzykiwane okazjonalnie, wszystkie jednak poważnie traktują swe muzyczne rzemiosło, nie schodząc poniżej przyzwoitego poziomu. Grywają one na imprezach rodzinnych, występach regionalnych, przeglądach i konkursach (Tatrzańska Jesień, Festiwal Folkloru Ziem Górskich, Karnawał Górski). Niektóre zespoły i grupy mają charakter tradycyjny, inne zaś nowatorski i eksperymentujący (np. Trebunie-Tutki z Białego Dunajca). Taniec i śpiew – tańczy się tu przy każdej okazji, a liczne zespoły regionalne prezentują różne tradycyjne tańce, a także walczyki, poleczki i czardasze, mazury, w rytm góralskiej muzyki. Widać wyraźne różnice w tańcach podhalańskich i spiskich. W tym drugim z regionów znacznie więcej jest tańców w parach. Sztandarowe tańce podhalańskie, jak zbójnicki i krzesany z akrobatyczno-zręcznościowymi popisami przeszły do powszechnego standardu wśród bogatej oferty pokazów i występów folklorystycznych w regionie. Charakterystyczne brzmienie góralskiego śpiewu, wykonywanego silnymi wykształconymi i „postawionymi” głosami i w dodatku w miejscowej gwarze, jest nie do podrobienia. Śpiewają tu prawie wszyscy. Śpiewa się zarówno tradycyjne melodie i piosenki ludowe, jak i aranżowane na ten styl powszechnie znane utwory. Zwyczaje i obyczaje ludowe, to cała sfera duchowa kulturowego dziedzictwa: głęboka, nieskrywana religijność górali i przywiązanie do tradycyjnych wartości, kult rodziny, tradycji rodzinnej, dbanie o jej dobre imię, cały szereg norm etycznych i moralnych, przekazywanych z pokolenia na pokolenie, ale też i cały świat tutejszych legend, wierzeń, obrzędów, magicznych zaklęć, a nawet czarów. Dziś świat legend, magii i czarów odszedł w niepamięć. Zachowało się wiele góralskich obyczajów: góralskie wesela, osod, dożynki. Znane jest przywiązanie do ojcowizny i zachowanie jej posiadania, a także powrót z zagranicy na starość „do swoich”. Rękodzieło i ludowa twórczość artystyczna zawsze w tym regionie były popularne i stały na bardzo wysokim poziomie, w związku z dużą wiedzą i doświadczeniem rzemieślniczym, wrodzonymi zdolnościami manualnymi, artystycznymi i poczuciem estetycznym dużej części górali. Stąd wielu tu twórców ludowych; znakomitych rękodzielników i rzemieślników-artystów, kultywujących tradycyjne zawody i rzemiosła, lubujących się „pracą w drewnie”, zdobnictwem przedmiotów ze skóry i metaloplastyka; cieśli, budujących piękne stylowe domy; a także stolarzy i kowali – metaloplastyków, wykonujących artystyczne okucia; krawców, szyjących tradycyjne stroje; wytwórców fajek, ciupag, pasów do regionalnych strojów, kapeluszy góralskich, kierzców i kozuchów; hafciarzy, zdobiących bluzki, obrusy, serwety, stroje ludowe w tradycyjne motywy; rymarzy wykonujących końskie uprzęże. Niemal w każdym domu, dzierga się na drutach wyroby z wełnianej, owczej włóczki, szczególnie swetry i skarpety. Trwa i rozwija się artystyczna snycerka, drzeworytnictwo, rzeźba ludowa w drewnie, a także bardzo tu popularne

malarstwo na szkło. Odrębnym działem jest natomiast wytwórczość pamiątkarska, z natury rzeczy masowa, niemal seryjna i nastawiona na sprzedaż wśród turystów. W konsekwencji obszar charakteryzuje się dużym potencjałem i różnorodnością produktów i usług lokalnych. Tradycyjne potrawy i wyroby spożywcze regionu Podhala i Spisza to przede wszystkim wyroby o wielowiekowym rodowodzie, w tym znany powszechnie owczy ser - oscypek. Ciekawy, o niepowtarzalnym wyglądzie, z wzorem wytłoczonym w czasie formowania w drewnianej formie, wędzony, o specyficznym ostrym smaku, łatwy w przechowywaniu, ma szansę stać się hitem eksportowym tego regionu na inne rynki europejskie. Inne znane produkty i potrawy to: surowy ser owczy - bundz; owcza żętyca; półprodukt (rodzaj owczego kwaśnego mleka); bryndza, również ser z owczego mleka, o ostrym, charakterystycznym smaku (niestety doczekała się wielu podróbek); regionalna zupa – kwaśnica (rodzaj kapuśniaku z mięsem i ziemniakami), oraz słynne góralskie placuszki – moskole i spiska szynka – sołdra/sołdżyna. Na terenie LGD zauważalna przez uczestników konsultacji społecznych jest niedostatecznie rozwinięta infrastruktura kulturalno-oświatowa, brak jest wystarczającej liczby wiejskich świetlic i domów kultury, a duża część tych, które istnieją jest słabo wyposażona, a istniejące wyposażenie jest często mocno wysłużone. Jest to nie tylko problem dla lokalnej wspólnoty, ale także element, który nie pozwala wykorzystać tej infrastruktury dla wzmacniania oferty spędzania wolnego czasu tak dla mieszkańców, jak i gości odwiedzający region. Nie zmienia to faktu, że na obszarze LGD organizuje się bardzo wiele imprez i wydarzeń, które kultywują lokalne tradycje, kulturę i zamiłowanie do sportu. Odbývają się tutaj m.in.: Parady Gazdowskie; zawody narciarskie; slalom gigant dzieci; biegi narciarskie; warsztaty plastyczne; Dzień Regionalny; Dzień Katyński; Spotkanie modlitewne przy Obelisku Jana Pawła II; Święto Bacowskie na Tarasówce; „Świat bajek” - spotkanie dla dzieci; Konkurs „Jan Paweł II - Patron Najgodniejszy”; Festiwal Papieski; Ślebodne Posiady z Przyrodą; Gminny Dzień Dziecka; Gminne Zawody Piłki Nożnej; Między powiatowy Piknik Sportowy – Dunajeckie Granie; Bieg Sztafetowy; Jesienny Wyścig Rowerowy; Podhalański Rajd Ekologiczny; Wielkanocno Kosofecka; „Śpisko Watra”, „Góralski karnawał”, Wybory Nośwarniysyj Górolecki; Poroniańskie Śpasy; Bustrycańskie Nomowiny; Dzień Pstrąga; Dzień Misia, Miodu i Bartników; „Osod”; Nieszpory Dziękczynne - zakończenie sezonu motocyklowego; Konkursy Potraw Regionalnych; Gminny Konkurs Pieśni Patriotycznej; Międzyszkolny Konkurs Recytatorski; Konkurs Literacki; Gminny Przegląd Zespołów Regionalnych; Gminne eliminacje młodych „toneczników”, gawędziarzy, „śpiwoków”, posiady i festyny rodzinne, dożynki, imprezy patriotyczne i wiele innych.

Spójność obszaru przejawia się także w długoletnich tradycjach narciarskich. Na całym obszarze PLGD prężnie działają kluby sportowe związane z różnymi dyscyplinami zimowymi. Nie można nie wspomnieć, że z obszaru PLGD pochodzi wielu olimpijczyków, m.in. znani w ostatnich latach Kamil Stoch i Dawid Kubacki. Jednym z pożądanych kierunków rozwoju obszaru jaki zgłosili mieszkańcy podczas konsultacji – to dalszy rozwój infrastruktury rekreacyjno-sportowej, w tym tej związanej z uprawianiem sportów zimowych.

Spójność przyrodnicza

Cały obszar Podhalańskiej LGD (wszystkie gminy) został zaklasyfikowany do Południowomałopolskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Zatem cała LGD obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach oraz wartościowy ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych. Funkcja ochronna wynika z wybitnej wartości obiektów przyrodniczych, w tym trzech Parków Narodowych (Tatrańskiego, Gorceńskie i Pienińskiego), dla których Obszar Chronionego Krajobrazu jest bezpośrednią otuliną lub dodatkową strefą ochronną (przejściową) lub stanowi obszar węzłów i korytarzy ekologicznych sieci. Znajdują się tutaj także liczne rezerваты, pomniki przyrody, torfowiska, obszar Natura 2000 (w tym Tatry). Obszarowo przeważają zróżnicowane ekosystemy leśne. Wśród cennych ekosystemów naturalnych na terenie POChK wyróżnić należy ekosystem rzeki Białki z przełomem oraz izolowane skałki Pasa Skalic Nowotarskich i Spiskich (tzw. Pieniński Pas Skałkowy).

Obszar LGD obejmuje regiony fizyczno-geograficzne: Kotlina Orawsko-Nowotarska, Pogórze Spisko-Gubałowskie, Rów Podtatrzański, Tatry, Gorce oraz Pieniny. Cały obszar to teren górzysty charakteryzujący się piętrową rzeźbą terenu. Tatry wraz z najpopularniejszymi szlakami górskimi, szczytami i dolinkami to wizytówka gmin Bukowina Tatrzańska i Kościelisko. Na terenie Gminy Bukowina Tatrzańska w obszarze Tatr Wschodnich znajduje się najwyższy szczyt Polski – Rysy (2 499 m n.p.m.) oraz największe jezioro tatrzańskie Morskie Oko (34,5 ha powierzchni) i najgłębsze jezioro tatrzańskie Wielki Staw Polski (ponad 72 m głębokości). Północną część Gminy Nowy Targ zajmują z kolei Gorce z ich najwyższym szczytem Turbaczem (1 310 m n.p.m.). Pod względem klimatycznym w związku z bliskością gór widoczna jest piętrowość - spadek temperatury powietrza i wzrost opadów wraz z wysokością. W związku z dużą powierzchnią terenu obejmującą obszary chronione przyrodniczo obszar LGD cechuje wyższy niż w innych częściach Małopolski stopień zalesienia. Dominuje typ siedliskowy lasu - las górski (dominuje świerk, buk oraz jodła, sosna, olcha, dąb i jesion).

Piękny obszar, spójny przyrodniczo z oszałamiającymi walorami krajobrazowymi, ogromnym potencjałem turystycznym, w tym także do uprawiania sportów zimowych, daje możliwości rozwoju różnorodnych form turystyki i rekreacji, w tym turystyki jednodniowej, pieszej, rekreacyjnej, rowerowej, konnej, agroturystyki oraz przedsiębiorczości mieszkańców w tym zakresie, ale także przetwórstwa produktów rolno-spożywczych. Wymaga to jednak nie tylko szerokiej promocji obszaru, wzbogacenia oferty czasu wolnego i infrastruktury turystyczno-rekreacyjno-kulturalnej, ale także działań proekologicznych mających na celu co najmniej utrzymanie otaczającego środowiska w stanie niepogorszonym.

Spójność społeczno-gospodarcza

Obszar LGD jest również spójny pod względem warunków życia mieszkańców, jak i najczęstszych źródeł utrzymania (dochodów) gospodarstw domowych, gdzie potencjał turystyczny jest motorem napędowym wielu gałęzi gospodarki. We wszystkich gminach tworzących LGD największe znaczenie odgrywają przedsiębiorstwa z sekcji „Handel hurtowy i detaliczny”, „Działalność związana z zakwaterowaniem i gastronomią” oraz „Budownictwo”. Te kierunki pokazują nie tylko statystyki, ale również główne obszary zainteresowań mieszkańców w zakresie dofinansowania. Działalność gospodarcza dla mieszkańców stanowi często element samozatrudnienia, ale także źródło ofert pracy dla mieszkańców regionu. Struktura taka jest charakterystyczna dla regionów o wysokim potencjale turystycznym, generującym wiele miejsc pracy w turystyce i branżach pokrewnych. Wysoki potencjał turystyczny regionów Spisza i Podhala, w tym turystyka bazująca na bogatym dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym, sprzyjają rozwojowi działalności związanych z kulturą i rekreacją oraz rękodzielnictwa. Potencjał turystyczny w połączeniu z niesprzyjającymi uprawie roli warunkami jest także czynnikiem odchodzenia od rozdrobnionego i nieefektywnego na tym obszarze rolnictwa, które jeszcze 50 lat temu było podstawowym źródłem utrzymania gospodarstw domowych. Niemniej jednak obszar Polskiego Spisza i Podhala niewątpliwie słynie z hodowli zwierząt pasterskich, w tym szczególnie owiec i kóz. Pasterstwo jest na tym terenie nie tyle utożsamiane z rolnictwem, co bardziej kojarzone z dziedzictwem lokalnym i kulturą ludową Karpat oraz jest symbolem Podtatrza.

Konkluzje

Podhale i Spisz to regiony etnograficzne o niezwykle bogatej kulturze, tradycjach, przyrodzie i walorach krajobrazowych. Łączy je wspólnota podobnych problemów i wyzwań rozwojowych. Łączą je także wspólnota potencjałów, które wykorzystane wspólnie dla wsparcia rozwoju turystyki i przedsiębiorczości opartej o dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, tradycje kulinarne oraz tradycyjne gałęzie lokalnej gospodarki może sprawić, iż region w takim kształcie stanie się bardziej atrakcyjny, zarówno dla jego mieszkańców, jak i gości go odwiedzających. Zatem cały obszar Podhalańskiej LGD jest spójny kulturowo jak również przyrodniczo i pod względem społeczno-gospodarczym. Zatem realizacja wszystkich operacji w ramach każdego z funduszy (EFSI) będzie możliwa na całym obszarze objętym LSR.

3 Partycypacyjny charakter LSR

Lokalna Strategia Działania Podhalańskiej LGD została przygotowana przez LGD, przy zaangażowaniu lokalnej społeczności z wykorzystaniem analiz wykonanych przez zespół ekspertów. Działania LGD w tym zakresie mają na celu wzmocnienie kapitału społecznego i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w tworzeniu i realizacji LSR zgodnie z przyjętymi standardami działań partycypacyjnych. Wszystkie działania partycypacyjne oparto na wypracowanym - na bazie wcześniejszych doświadczeń LGD - standardzie działań partycypacyjnych, co gwarantuje uwzględnienie na etapie tworzenia jak i realizacji LSR, zasad horyzontalnych określonych w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym:

- poszanowania praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasady równości kobiet i mężczyzn;
- zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE, oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”.

Ryc. 3. Standard działań partycypacyjnych Podhalańskiej LGD

Inkluzyjność i otwartość	<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie dostępu do procesu wszystkim zainteresowanym mieszkańcom
Transparentność i przejrzystość	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie jasno określonych zasad, udostępnionych wszystkim zainteresowanym mieszkańcom
Dialog i słuchanie	<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie przestrzeni do wyrażenia opinii wszystkim zainteresowanym mieszkańcom czy podmiotom
Otwartość	<ul style="list-style-type: none"> • Poszukiwanie nowych metod i narzędzi, które mogłyby najlepiej odpowiadać na wyzwania i potrzeby mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne

Inkluzyjność i otwartość

Zasada ta przełożyła się na:

- zidentyfikowanie możliwie szerokiego grona osób zainteresowanych LSR, a w konsekwencji udział bardzo szerokiej i różnorodnej grupy interesariuszy, wśród których byli: przedstawicielki i przedstawiciele OSP, KGW, stowarzyszeń i fundacji, ludowych klubów sportowych i instytucji odpowiedzialnych z sport i rekreacji w poszczególnych gminach, gminnych ośrodków kultury, urzędów gmin, przedszkoli, szkół podstawowych, bibliotek, a także radni, sołtysi, przedsiębiorcy, rolnicy i mieszkańcy niezrzeszeni;
- dobór różnorodnych metod i narzędzi, dostosowanych do kompetencji i możliwości różnych grup uczestników (m.in.: ankiety, spotkania, warsztaty, burze mózgów, debaty, punkt konsultacyjny, spotkania indywidualne np. z przedstawicielami samorządów);
- szerokie informowanie z wykorzystaniem różnych narzędzi i kanałów informacji, przy użyciu przystępnego języka i ciekawej szaty graficznej (m.in. plakaty, ulotki, media społecznościowe, strony internetowe gmin i samego LGD, tablice ogłoszeń, mailing);
- planowanie spotkań w najbardziej dogodnym dla mieszkańców czasie (spotkania zarówno przed południem, jak i w godzinach popołudniowych dla osób pracujących);

- uwzględnienie zasady równości kobiet i mężczyzn;
- pełną dostępność miejsc spotkań.

Transparentność i przejrzystość

Realizacja tej zasady znalazła swój wymierny efekt m.in. w:

- szerokim informowaniu o każdym etapie procesu – począwszy od zmiany instytucjonalnej – poszerzenie składu obecnego LGD o nowe gminy i nowych członków, zainicjowania przygotowania LSR, diagnozy, aż po etap strategiczny i opracowanie dokumentu (strona internetowa, media społecznościowe, punkt konsultacyjny, informacja podczas spotkań i warsztatów, informacje na radach gmin poszczególnych samorządów);
- pełnej transparentności działań dzięki publikacji na stronie <https://podhalanska.pl> oraz cząstkowych rezultatów tego procesu (wyników ankiet, sprawozdań z warsztatów) i zachęcaniu interesariuszy do zgłaszania swoich uwag – zgodnie z logiką piramidy partycypacji społecznej (informowanie-konsultowanie-partycypacja);
- postaci działalności Punktu konsultacyjnego w Biurze LGD, z którego można było skorzystać zarówno osobiście, jak i telefonicznie;
- udzielaniu informacji zwrotnej i publikowaniu wyników badań, a także wskazywaniem jakie pomysły mieszkańców zostały uwzględnione.

Dialog i słuchanie

Uwzględnienie tej zasady pozwoliło na:

- zapewnienie przestrzeni do wyrażenia opinii wszystkim zainteresowanym mieszkańcom i podmiotom;
- dobór metod i narzędzi, które umożliwiły wypowiedzenie się i słuchanie stanowisk innych (praca warsztatowa, debaty, spotkania, rozwiązywanie konfliktów metodą win-win);
- zapewnienie moderatorów spotkań i tworzenie przestrzeni sprzyjającej dialogowi (odpowiedni dobór miejsc spotkań, odpowiednia aranżacja przestrzeni spotkań).

Wdrożenie zasady **otwartości** pozwoliło na stosowanie nowych dla LGD narzędzi: np. mapowanie interesariuszy, które przełożyły się na szerokie włączenie mieszkańców.

Szczegółowy opis procesu, metod i narzędzia angażowania zainteresowanych stron oraz w jaki sposób wykorzystano wyniki działań włączających do opracowania LSR przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2. Zastosowane narzędzia partycypacyjne i efekty włączenia interesariuszy w tworzenie LSR

Przedmiot prac	Wykorzystane narzędzia/metody	Termin	Liczba interesariuszy	Sposób oceny zgłoszonych propozycji i wykorzystania wyników
Analiza w zakresie zasadności rozszerzenia obszaru Podhalańskiej LGD	Spotkania Zarządu LGD z przedstawicielami władz samorządowych	IV-VI 2022	40	W wyniku prac określono katalog korzyści wynikających z rozszerzenia obszaru Podhalańskiej LGD, przeanalizowana minusy takiego działania, wypracowano katalog ryzyk wiążących się z rozszerzeniem obszaru, sporządzono wstępną analizę spójności całego obszaru oraz wypracowano sposób działania Stowarzyszenia na zmienionym rozszerzonym obszarze.

Mapowanie interesariuszy - identyfikacja grup, osób, instytucji, organizacji	Spotkania Zarządu. Warsztaty (narzędzie do mapowania interesariuszy).	V-VI 2022	20	Analiza interesariuszy pozwoliła wytypować kluczowe osoby, organizacje, instytucje, które zostaną zaangażowane w prace nad LSR. Dokonano oceny interesariuszy biorąc pod uwagę ich wpływ na obszar LSR oraz poziom zaangażowania, co pozwoliło określić odpowiednie sposoby i kanały komunikacji.
Wypracowanie koncepcji prac nad wspólną strategią	Spotkania w biurze LGD. Spotkania Zarządu. Walne Zgromadzenie Członków. Prace zespołu konsultacyjnego ds. związanych z opracowaniem LSR	V-VIII 2022	30	Efektom była decyzja o maksymalnym uspołecznieniu procesu, różnych kanałach komunikacji (osobiste spotkania, „marketing szeptany”, plakaty, media społecznościowe, informacja na tablicach ogłoszeń, strony internetowe zrzeszonych gmin, korespondencja celowana); utworzenie zespołu roboczego w skład, którego weszli przedstawiciele biura LGD oraz Walnego Zgromadzenia, który koordynował prace nad LSR oraz decyzja o uruchomienie Punktu konsultacyjnego dot. LSR, który pozwolił na bieżące zbieranie opinii od mieszkańców oraz zapewnienie im stałego dostępu do informacji (budowanie poczucia współuczestnictwa i doceniania każdego głosu).
Promocja i informacja dotycząca Podhalańskiej LGD – na nowym obszarze	Spotkania indywidualne. Punkt informacyjno-konsultacyjny w biurze LGD Mailing. Media społecznościowe.	VI-X 2022	100	Celem działań było jak najszersze poinformowanie mieszkańców o poszerzonym obszarze Podhalańskiej LGD, planowanej strategii na nowy okres i sposobie działania. W efekcie udało się dotrzeć do większości organizacji działających na obszarze - OSP, KGW, gminnych jednostek kultury, klubów sportowych, szkół, przedszkoli publicznych i niepublicznych, parafii, stowarzyszeń i fundacji działających na obszarze, placówek opiekuńczych, przedsiębiorców.
Badanie dot. potencjałów obszaru i problemów rozwoju obszaru	Ankieta online (CAWI). Możliwość wypełnienia ankiety w Biurze PLGD	X-XI 2022	120	Badanie zostało wykorzystane do badania spójności obszaru, opracowania diagnozy obszaru, wskazania mocnych stron i potencjałów rozwojowych, a także dało idealny obraz obszaru – wizji. Efektom wykorzystania wyników są przedsięwzięcia związane z inwestycjami w estetykę przestrzeni publicznej, infrastrukturę i przedsiębiorstwa czasu wolnego, ekologię/środowisko, wsparcie organizacji pozarządowych i instytucji, wsparcie przedsiębiorstw, produkt turystyczny,

				autentyczną kulturę regionalną Raport z badania dostępny na stronie LGD.
Diagnoza problemów i potencjałów obszaru	7 spotkań konsultacyjnych w formie warsztatów diagnostycznych, po jednym w każdej gminie obszaru, 1 spotkanie on-line Punkt informacyjno-konsultacyjny w biurze PLGD.	XI 2022	76	Ze względu na maksymalną dostępność spotkania organizowano zarówno przed południem, jak i po południu, w miejscach w pełni dostępnych. Opinie zebrane na warsztatach i z punktu konsultacyjnego zostały uwzględniane w analizie potencjałów i potrzeb LSR. Szczególnie mocno wybrzmiewała kwestia poprawy infrastruktury czasu wolnego, rozwoju oferty spędzania wolnego czasu, wsparciem przedsiębiorczości, działania związane z włączeniem mieszkańców (szczególnie kobiet, seniorów, osób do 25 r.ż. i osób zależnych z niepełnosprawnością oraz ich opiekunów) oraz dbałość o środowisko i o dziedzictwo kulturowe.
Badanie dotyczące kierunków tematycznych strategii i potencjału projektowego mieszkańców, organizacji, instytucji i przedsiębiorców na obszarze LSR	Badanie focusowe	XI - XII 2022	20	Badanie pozwoliło zorientować się w rzeczywistych potrzebach, oczekiwaniach i preferencjach potencjalnych beneficjentów. Obszary zainteresowań i pomysły na projekty koncentrowały się w obszarze: kultura i dziedzictwo lokalne, jakość życia, rozwój oferty turystycznej, przedsiębiorczość. Wyniki zostały uwzględnione w kształcie przedsięwzięć.
Wypracowanie celów LSR i przedsięwzięć	Wyniki badań. Warsztaty strategiczne 3 szt. Spotkania zespołu roboczego. Wywiady indywidualne Prace zespołu konsultacyjnego ds. związanych z opracowaniem LSR	XII.2022 – II.2023	58	Ze względu na maksymalną dostępność, spotkania organizowano zarówno przed południem, jak i po południu, w miejscach w pełni dostępnych. Na warsztatach wypracowywano cele i przedsięwzięcia LSR, a efekty pracy mieszkańców zostały uwzględnione w dokumencie (roz. 6). Określono cele i przedsięwzięcia zgodnie z oczekiwaniami społecznymi. Skupienie na dwóch celach: jakość życia, turystyka/rekreacja. Ujęcie przedsięwzięć kierowanych do przedsiębiorców z branży budowlanej, ekologicznej, usług dla mieszkańców oraz szeroko rozumiane wsparcie organizacji pozarządowych, ekologię/środowisko dziedzictwo kulturowe obszaru.

Identyfikacja projektów	Badania dot. potencjału projektowego: zbieranie fiszek projektowych Punkt informacyjno-konsultacyjny.	II – III 2023	30	Identyfikacja projektów m.in. poprzez zbieranie fiszek projektowych – zgodnych z oczekiwaniami mieszkańców – pozwoliła optymalnie zaplanować budżet LSR w podziale na lata, podzielić środki na poszczególne cele i określić wskaźniki. Badanie (fiszek) dot. projektów JST pozwoliło zorientować się w potrzebach JST i wskazywało jakie projekty w ramach LSR zamierzają realizować gminy. Najwięcej wskazań dotyczyło rozwoju oferty turystycznej, infrastruktury i oferty kultury, infrastruktury publicznej, większego wykorzystania zielonej energii. Wyniki zostały uwzględnione w planowaniu budżetu poszczególnych przedsięwzięć i wskaźników.
Formułowanie wskaźników i sposobu wyboru i oceny operacji	Spotkania zespołu roboczego. Analiza wyników badań i warsztatów. Prace zespołu konsultacyjnego ds. związanych z opracowaniem LSR	IV-V 2023	12	Wykorzystano wyniki badań ankietowych oraz postulaty zgłaszane przez przedstawicieli społeczności lokalnej podczas warsztatów strategicznych i innych form partycypacyjnych do przygotowania wskaźników oraz założeń sposobu wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru, szczególnie w zakresie inkluzywności.
Konsultowanie projektu LSR	Punkt informacyjno-konsultacyjny. Strona internetowa. Walne Zgromadzenie Członków.	V-VI 2023	42	Szerokie udostępnienie mieszkańcom projektu LSR zarówno poprzez stronę internetową, a także w wersji papierowej (aby zadbać o osoby wykluczone cyfrowo) w Punkcie informacyjno-konsultacyjnym, zaowocowało dotarciem do dużej liczby mieszkańców i zgłoszeniem uwag, które zostały uwzględnione w ostatecznej wersji LSR.
Konstytuowanie organów LGD	Walne Zgromadzenie Członków	VI 2023	30	Analiza interesariuszy pozwoliła wytypować kluczowych partnerów społeczno-gospodarczych, którzy zostali zaproszeni do współpracy w związku z rozszerzeniem obszaru LGD w nowym okresie programowania i przyjęci w skład organów decyzją WZC

Źródło: Opracowanie własne

Dużym wyzwaniem w angażowaniu mieszkańców było **docieranie do osób młodych**. Z jednej strony wykorzystywano sprawdzone kanały komunikacji: przez szkoły, NGO zajmujące się osobami młodymi, jednostki gminne – szczególnie domy kultury – które kierują swoją ofertę do najmłodszych mieszkank i mieszkańców

obszaru, z drugiej zdecydowanie mocniej wykorzystano Internet – jako medium, którego używają młodzi ludzie w codziennej komunikacji. Badania ankietowe, media społecznościowe, spotkania on-line pozwoliły młodym ludziom zabrać głos w debacie na temat LSR, **wyrazić swoje obawy i wskazać swoje priorytety.**

3.1 Partycypacja społeczna na etapie wdrażania LSR

Szerokie upowszechnienie informacji o LSR i standardy działań partycypacyjnych będą również miały zastosowanie na etapie wdrażania LSR. Włączenie lokalnych społeczności w działania wdrożeniowe oraz wzmacnianie partnerskiej współpracy pomiędzy podmiotami obszaru LGD to warunek konieczny do osiągnięcia głównego celów LSR. Mieszkańcy muszą mieć poczucie, że **zmiany w ich otoczeniu kształtowane są z myślą o nich i przy ich udziale.**

Na etapie wdrażania LSR założono szereg działań angażujących interesariuszy:

- działania informacyjne, promocyjne i animujące;
- działania edukacyjne na rzecz wdrażania innowacji i animowanie do wdrażania innowacji;
- udział w procesie decyzyjnym poprzez organy przedstawicielskie i konsultacje;
- udział we wdrażaniu projektów – projekty partnerskie integrujące sektory i obszary;
- udział interesariuszy w ewaluacji podejmowanych działań – przeglądy.

Wśród metod skierowanych do społeczności lokalnej będą wykorzystane następujące instrumenty:

- punkt konsultacyjny, który w jednym miejscu i krótkim czasie umożliwi uzyskanie pełnej informacji o realizowanych projektach, konkursach, możliwościach pozyskania partnera;
- wykorzystanie strony internetowej i mediów społecznościowych LGD oraz gmin do public relations LSR;
- informowanie i angażowanie mieszkańców przy okazji festynów, święta sołectwa, imprez integracyjnych;
- warsztaty aktywizujące pozwalające na większe zaangażowanie mieszkańców, a także będące przestrzenią do inicjowania nowych aktywności;
- warsztaty dotyczące wdrażania innowacji;
- warsztaty sektorowe;
- warsztaty z mieszkańcami (m.in. world cafe, kawiarenka obywatelska);
- konkursy (także w mediach społecznościowych);
- uroczystości związane z zakończeniem realizacji projektów;
- działania animacyjne.

Aby utrzymać zainteresowanie szerokiego grona mieszkańców, a także zaangażować grupy mało aktywne, które – z różnych przyczyn (brak wiedzy o LSR, brak doświadczeń takich działań, brak zaufania i niechęć do podejmowania działań wspólnych) – nie chcą się angażować wykorzystane zostaną założenia metody animacji. Umożliwia ona w praktyce:

- pobudzanie aktywności mieszkańców oraz instytucji i organizacji działających w społeczności lokalnej;
- budowanie trwałych wzajemnych relacji między nimi;
- zakorzenianie w społecznościach lokalnych pojęcia wspólnoty;
- integrowanie społeczności lokalnej, koncentrowanie jej na wspólnych działaniach;
- edukację obywatelską, zakorzenianie w mieszkańcach zasad solidarności, wzajemności;
- otwartości, pomocniczości, a także poczucia współodpowiedzialności za lokalną społeczność;
- racjonalne wykorzystanie lokalnych zasobów do realizacji wspólnych działań.

Zaplanowano także działania, których celem jest wzmocnienia partnerskiej współpracy członków we wdrażaniu LSR oraz w rozwinięciu współpracy pomiędzy podmiotami z obszaru LGD tj. możliwość zgłaszania pomysłów na projekty (w tym projekty partnerskie), dalszy nabór kart pomysłów na projekty poprzez formularz na stronie LGD,

warsztaty i spotkania dotyczące wdrażania LSR”, poszukiwanie i kojarzenie potencjalnych partnerów oraz wykorzystania metody animacji we wdrażaniu LSR.

3.1.1 Partycypacja społeczna na etapie oceny efektów

Ocena LSR powinna obejmować analizę efektów społecznych, gospodarczych, środowiskowych obszaru objętego LSR opartą na wskaźnikach oraz opinie mieszkańców. Partycypacja społeczna na etapie oceny uwzględnia **aktywny udział mieszkańców poprzez uczestnictwo w pracach Rady oraz w szerokich konsultacjach społecznych.**

Formy i narzędzia aktywnego włączania mieszkańców w ocenę efektów LSR, które będą wykorzystywane to:

- badania sondażowe na temat oceny efektów wdrożonych działań;
- ankiety z wykorzystaniem mediów społecznościowych: sondy na stronie www, wydarzenia na facebooku;
- badania fokusowe dotyczące jakości życia;
- debata z władzami publicznymi na temat LSR – stanu realizacji, osiągniętych efektów, potrzeby korek w przyjętej linii celów i przedsięwzięć;
- analiza postrzegania przez mieszkańców zmian na obszarze LGD;
- debaty publiczne.

Opisywane narzędzia będą dostosowane do lokalnych warunków oraz możliwości działania. Dla partycypacji społecznej ważne są umiejętności osób animujących proces oraz ich otwartość na współpracę z mieszkańcami i ich organizacjami. Bez owej otwartości i pełnej gotowości do współpracy instrumenty partycypacji nie będą spełniały swej roli. Stąd tak ważne jest **wyszukiwanie i kreowanie liderów lokalnych**, którzy będą ambasadorami prowadzonych działań na obszarze LGD.

3.2 Grupy docelowe

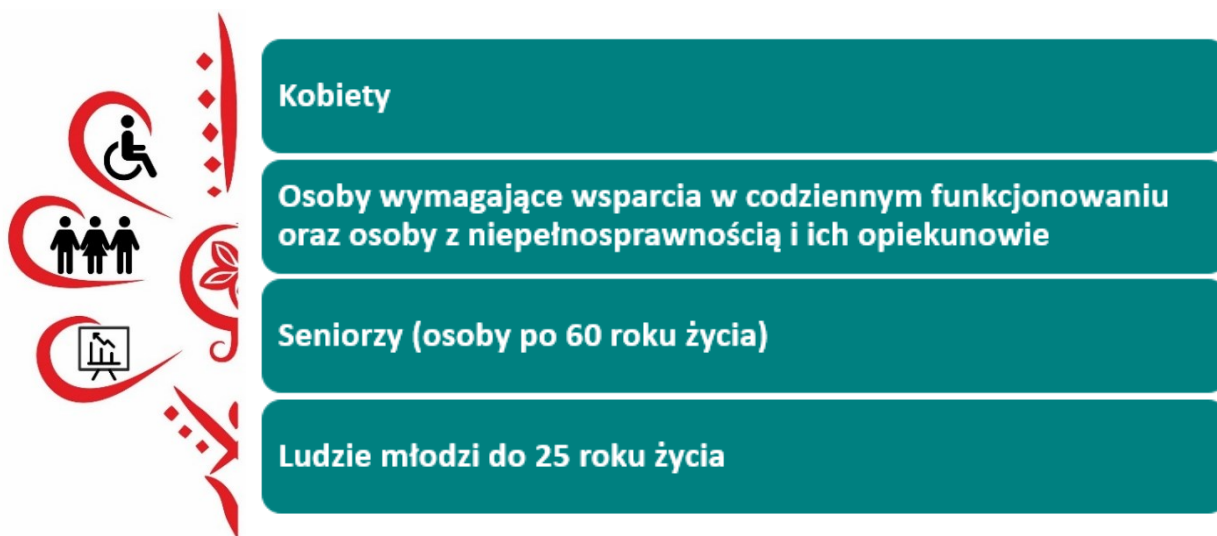
Zgodnie z przeprowadzoną diagnozą obszaru i zidentyfikowanymi kluczowymi problemami, do **grup docelowych należy zaliczyć:**

- **osoby fizyczne zamieszkałe na obszarze LSR** (w tym także dzieci, młodzież, liderzy lokalni, rolnicy), które dzięki realizacji LSR skorzystają m.in. z nowych obiektów i usług umożliwiających zagospodarowania czasu wolnego, podniosą swoją wiedzę i wpłyną na ochronę środowiska oraz ekologię, zwiększą swoją aktywność, poziom integracji oraz uzyskają zatrudnienie na terenie LGD;
- **osoby fizyczne, które nie są zamieszkałe na obszarze LSR** (turyści/przyjezdni), którzy skorzystają m.in. z oferowanych przez obszar różnorodnych i uatrakcyjnionych usług turystycznych i kulturalnych;
- **pełnoletnie, osoby fizyczne, zamierzające prowadzić lub prowadzące działalność gospodarczą**, której miejsce wykonywania znajdzie/znajduje się na terenie obszaru LSR, a dzięki realizacji LSR otrzymają zatrudnienie, czy też wpłyną na zwiększenie poziomu przedsiębiorczości regionu;
- **osoby prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną oraz grupy nieformalne**, których siedziba lub ich oddział znajduje się na obszarze objętym LSR. Będą to podmioty działające lub wyrażające chęć działania na obszarze LGD, wpływając w ten sposób na jego rozwój. Zaliczamy do nich także wszelkiego rodzaju organizacje pozarządowe, OSP, koła gospodyń wiejskich, zespoły regionalne, grupy zamierzające realizować projekty na rzecz mieszkańców obszaru LGD lub na rzecz rozwoju lokalnego;
- **Jednostki samorządu terytorialnego** - gminy partnerskie, które dzięki realizacji LSR przeprowadzą działania służące dobru mieszkańców czy zwiększeniu atrakcyjności obszaru LGD;
- **Podhalańska LGD:** pracownicy, członkowie, którzy dzięki realizacji LSR podniosą swoje kompetencje i wiedzę z zakresu działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

W wyniku badań mieszkańców, warsztatów oraz analizy danych diagnostycznych zidentyfikowano **grupy docelowe szczególnie istotne dla realizacji LSR**, które przedstawiono na poniższym rysunku.

Ryc. 4. Grupy szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR

Źródło: opracowanie własne

W tabeli wskazano kluczowe problemy tych grup oraz proponowane wsparcie.

Tabela 3. Kluczowe grupy docelowe, zidentyfikowane problemy i proponowane zakresy wsparcia w układzie poszczególnych grup

Kobiety (osoby w niekorzystnej sytuacji)	
	
Problemy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ bezrobocie wśród kobiet wyższe niż u mężczyzn; ▪ stereotypowe traktowanie kobiet; ▪ problem z powrotem na rynek pracy po urodzeniu dziecka; ▪ trudności w pogodzeniu życia zawodowego z rodzinnym; ▪ bierność zawodowa; ▪ słaba oferta różnorodnych zajęć i szkoleń; ▪ częstsze obciążenia kobiet opieką nad osobami zależnymi.
Proponowane wsparcie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ promowanie dofinansowania miejsc pracy dedykowanych dla przedstawicielek grup w gorszym położeniu; ▪ wspieranie rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw, które zapewnią zatrudnienie grupom defaworyzowanym; ▪ organizacja kursów, szkoleń i przedsięwzięć dla dorosłych o charakterze edukacyjnym i warsztatowym, z uwzględnieniem potrzeb poszczególnych grup w trudniejszym położeniu; ▪ poprawa stanu infrastruktury społecznej, między innymi przez remonty i doposażenie wiejskich świetlic, miejsc zebrań mieszkańców, siedzib ośrodków kultury, bazy rekreacyjno-sportowej; ▪ dofinansowanie akcji podnoszących świadomość i tożsamość lokalną mieszkańców oraz działań aktywizujących mieszkańców obszaru LGD służących zwalczaniu

	wszelkiej dyskryminacji i wspomaganie osób w trudnym położeniu, w szczególności wszystkich grup i społeczności defaworyzowanych.
Dedykowane przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> ▪ P.1.4. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych. ▪ P.1.6. Tworzenie nowych przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne. ▪ P.1.7. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne ▪ P.2.3. Wzmocnienie potencjału podmiotów działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja i aktywizacja osób w niekorzystnej sytuacji. ▪ P.2.4. Rozwijanie przedsiębiorczości ukierunkowanych na poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców (branża oświatowo-wychowawcza, zdrowotna, opiekuńcza).
Osoby wymagające wsparcia w codziennym funkcjonowaniu¹ oraz osoby z niepełnosprawnością² i ich opiekunowie (osoby w niekorzystnej sytuacji) 	
Problemy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ograniczenia w uczestnictwie w życiu społeczno-kulturalnym powodując często wycofywanie się tych osób z życia społeczności lokalnej oraz ich samoizolację; ▪ bariery architektoniczne; ▪ bariery mentalne osób nieobjętych niepełnosprawnością oraz (często) nieumiejętność zachowania się w relacji z osobą niepełnosprawną (brak kultury, brak wiedzy jak się zachować); ▪ niewystarczający dostęp do odpowiedniej opieki zdrowotnej i rehabilitacji; ▪ wypalenie, przemęczenie i brak sił opiekunów osób zależnych; ▪ zbyt mała dostępność zorganizowanych form wsparcia; ▪ brak społecznej akceptacji i otwartości szczególnie dla osób z niepełnosprawnością intelektualną; ▪ bardzo ograniczony rynek pracy.
Proponowane wsparcie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ promowanie dofinansowania miejsc pracy dedykowanych dla przedstawicieli grup w gorszym położeniu- osób z niepełnosprawnością; ▪ wspieranie rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw, które zapewnią zatrudnienie grupom defaworyzowanym; ▪ organizacja kursów, szkoleń i przedsięwzięć dla dorosłych o charakterze edukacyjnym i warsztatowym, z uwzględnieniem potrzeb poszczególnych grup w trudniejszym położeniu w tym osób niepełnosprawnych; ▪ poprawa stanu infrastruktury społecznej, miejsc zebrań mieszkańców, siedzib ośrodków kultury, bazy rekreacyjno-sportowej, z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych

¹ W odniesieniu do EFS+.

² W odniesieniu do PS WPR osoby z niepełnosprawnością.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dofinansowanie akcji podnoszących świadomość mieszkańców obszaru LGD służących zwalczaniu wszelkiej dyskryminacji i wspomaganie osób z grup defaworyzowanych.
Dedykowane przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> ▪ P.2.2. Poprawa dostępu do infrastruktury publicznej dla osób w niekorzystnej sytuacji. ▪ P.2.3. Wzmocnienie potencjału podmiotów działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja i aktywizacja osób w niekorzystnej sytuacji. ▪ P. 2.4. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw ukierunkowanych na poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców (branża oświatowo-wychowawcza, zdrowotna, opiekuńcza).
Seniorzy (osoby po 60 roku życia)	
	
Problemy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dynamiczny wzrost liczny seniorów; ▪ ubóstwo; ▪ słaba dostępność do opieki zdrowotnej; ▪ spadek uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych, społecznych, aktywizacyjnych (szczególnie po pandemii koronawirusa); ▪ zanik rodzin wielopokoleniowych, w konsekwencji duża liczba osób starszych zostaje bez opieki; ▪ przemęczenie osób sprawujących opiekę nad osobami zależnymi; ▪ potrzeba nawiązywania relacji w środowisku rówieśniczym (coraz większa grupa seniorów pozostaje w izolacji); ▪ niska aktywność zawodowa osób starszych; ▪ słaba dostępność architektoniczna.
Proponowane wsparcie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ organizacja kursów, szkoleń i przedsięwzięć dla dorosłych o charakterze edukacyjnym i warsztatowym, ▪ kultywowanie lokalnej tradycji, obyczajów, rzemiosła i rękodzielnictwa, między innymi poprzez organizowanie kursów, szkoleń z tradycyjnych zawodów, kiermaszów; ▪ wspieranie rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw operujących w branży społecznej oraz szeroko rozumianej profilaktyki i ochrony zdrowia; ▪ poprawa stanu infrastruktury społecznej, między innymi przez remonty i doposażenie wiejskich świetlic, miejsc zebrań mieszkańców, siedzib ośrodków kultury, bazy rekreacyjno-sportowej; ▪ przygotowanie osób, które mogą podjąć się opieki wytchnieniowej; ▪ dofinansowanie akcji podnoszących świadomość i tożsamość lokalną mieszkańców oraz działań aktywizujących mieszkańców obszaru LGD służących zwalczaniu wszelkiej dyskryminacji i wspomaganie osób w trudnym położeniu, w szczególności wszystkich grup i społeczności defaworyzowanych.
Dedykowane przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> ▪ P.1.4. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych. ▪ P.2.3. Wzmocnienie potencjału podmiotów działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja i aktywizacja osób w niekorzystnej sytuacji.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ P. 2.4. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw ukierunkowanych na poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców (branża oświatowo-wychowawcza, zdrowotna, opiekuńcza).
Ludzie młodzi do 25 roku życia 	
Problemy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dominującą formą spędzania wolnego czasu jest zatopienie się w przestrzeni wirtualnej i social mediach; ▪ duża podatność na opinie innych, nieradzenie sobie z krytyką, nękanie i zastraszanie; ▪ depresja, problemy w szkole, presja rówieśnicza, zaburzenia w odżywianiu; ▪ łatwy dostęp do używek, środków psychotropowych, środków, które pozornie mają zwiększać koncentrację i ułatwiać uczenie się; ▪ stale rosnąca migracja osób młodych wymaga poprawy jakości życia dla dzieci i młodzieży oraz dostępu do dobrej oferty edukacyjnej i nowoczesnego rynku pracy; ▪ niewystarczająca, różnorodna oferta zajęć edukacyjnych dla dzieci i młodzieży; ▪ konieczne jest poszerzenie oferty zajęć rozwijających potencjały dzieci, gdyż jest to jeden z elementów przekładających się na decyzje młodych ludzi o pozostaniu w rodzinnych miejscowościach i zakładaniu tu rodzin;
Proponowane wsparcie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ promowanie dofinansowania miejsc pracy dedykowanych dla osób młodych; ▪ wspieranie rozwoju mikro- i małych przedsiębiorstw, które zapewnią zatrudnienie osobom młodym; ▪ organizacja kursów, szkoleń i przedsięwzięć dla dorosłych o charakterze edukacyjnym i warsztatowym, z uwzględnieniem potrzeb osób młodych do 25 r.ż.; ▪ poprawa stanu infrastruktury społecznej z której korzystają młodzi, budowa i modernizacja bazy rekreacyjno-sportowej;
Dedykowane przedsięwzięcia	<ul style="list-style-type: none"> ▪ P.1.1. Rozwój oferty turystycznej poprzez poprawę infrastruktury kulturalnej i turystycznej. ▪ P.1.4. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych. ▪ P.1.6. Tworzenie nowych przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne. ▪ P.1.7. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne ▪ P.2.1. Rozwój istniejących placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy potrzeb i potencjału LSR oraz warsztatów ze społecznością lokalną

Planuje się wykorzystać następujące kanały komunikacji:

- mailing
- strona internetowa i media społecznościowe LGD
- Strony internetowe i media społecznościowe gmin tworzących LGD
- strony internetowe i media społecznościowe jednostek gminnych (m.in. domy kultury, instytucje sportu i rekreacji)

- media lokalne
- tablice informacyjne
- plakaty, ulotki, folder
- Punk konsultacyjny
- Spotkania, warsztaty, konferencje
- Badania opinii, ankiety

W odniesieniu do zdefiniowanych grup – ważnych z punktu widzenia wdrażania LSR - zastosuje się specyficzne i dedykowane dla danej grupy kanały i narzędzia komunikacji.

Tabela 4. Specyficzne narzędzia i sposoby docierania do różnych grup odbiorców w zależności od specyfiki danej grupy

Grupa docelowa	Narzędzia i kanały komunikacji
Kobiety (osoby w niekorzystnej sytuacji)	Informacje przekazywane przez KGW i inne pozarządowe organizacje zrzeszające kobiety; Informacje przesyłane za pośrednictwem Librusa; Informacja w punktach handlowych i usługowych.
Osoby wymagające wsparcia w codziennym funkcjonowaniu oraz osoby z niepełnosprawnością i ich opiekunowie (osoby w niekorzystnej sytuacji)	Ulotki i ogłoszenia w ośrodkach pomocy społecznej, klubach seniora, organizacjach zrzeszających seniorów; Informacje przekazywane za pośrednictwem lekarza pierwszego kontaktu; Informacje przekazywane za pośrednictwem pracownika opieki społecznej; Informacje przekazywane za pośrednictwem sołtysów i osób zaufania publicznego w środowisku lokalnym; Ogłoszenia parafialne.
Seniorzy – osoby powyżej 60 roku życia	Ulotki i ogłoszenia w ośrodkach pomocy społecznej; Informacje przekazywane za pośrednictwem lekarza pierwszego kontaktu; Informacje przekazywane za pośrednictwem pracownika opieki społecznej; Informacje przekazywane za pośrednictwem sołtysów i osób zaufania publicznego w środowisku lokalnym; Ogłoszenia parafialne.
Ludzie młodzi do 25 roku życia	Informacje w mediach społecznościowych; Informacje przesyłane za pośrednictwem Librusa; Ulotki i plakaty dystrybuowane w miejscach gromadzenia się młodych ludzi (klubach młodzieży, kawiarniach, bibliotekach, ośrodkach kultury); Informacje przekazywane przez formalne i nieformalne organizacje młodzieży (np. rady młodzieży, samorządy uczniowskie); Ulotki i ogłoszenia dystrybuowane w szkołach podstawowych i średnich na terenie gminy.

Źródło: opracowanie własne

4 Analiza potrzeb i potencjału LSR

4.1 Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR wraz z ich uzasadnieniem

Diagnoza stanowi otwarcie procesu kształtowania dokumentu LSR, identyfikuje powiązania społeczne, gospodarcze i środowiskowo-przestrzenne gmin, ocenia potencjał całego LGD bardziej niż każdej z gmin z osobna oraz koncentruje się na identyfikacji potencjałów i potrzeb o znaczeniu ponadlokalnym. Prace diagnostyczne, analityczne i badawcze trwały od czerwca do grudnia 2022 roku i objęły szeroki obszar zagadnień i zasób źródeł: danych, informacji i dokumentów, z wykorzystaniem specjalnie dedykowanych temu procesowi narzędzi badawczych i analitycznych. Diagnoza opracowana została w oparciu o bogaty zasób źródeł zastanych (tzw. wtórnych) i wywołanych (tzw. pierwotnych) z wykorzystaniem dedykowanych narzędzi badawczych i analitycznych. Pełen zbiór obejmował następujące elementy:

- ogólnodostępne lub/i dostarczone przez gminy zastane/istniejące dane, informacje i dokumenty o charakterze strategicznym, analitycznym, statystycznym (strategie, opracowania diagnostyczne, badania, raporty). Podstawowymi kryteriami ich wykorzystania były: merytoryczny związek z problematyką diagnozy, aktualność oraz wiarygodność i rzetelność źródła danych i wniosków;
- Monitor rozwoju lokalnego II (moduły: ocena potencjału gmin, analizy, przedsiębiorczość) - baza umożliwia analizę potencjału rozwoju gmin oraz przegląd podstawowych wskaźników rozwojowych w oparciu o dane: GUS, POLTAX, ZUS, KRUS, dane i prognozy demograficzne, MPSiR;
- Monitor rozwoju lokalnego II (moduły: ocena potencjału rozwoju partnerstw) - baza umożliwia analizę potencjału rozwoju samodzielnie zdefiniowanych partnerstw, która umożliwia przegląd podstawowych wskaźników rozwojowych w oparciu o dane: GUS, POLTAX, ZUS, KRUS, dane i prognozy demograficzne, MPSiR w zagregowanym układzie wszystkich gmin wchodzących w skład partnerstwa;
- Bank Danych Lokalnych – ogólnodostępne narzędzie publikowania danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego;
- Zestaw badań społecznych, które posłużyły do analizy powiązań funkcjonalnych gmin, jak również wskazania silnych stron i problemów LGD;
- Diagnoza mocnych stron, potrzeb i deficytów obszaru LSR przeprowadzono z udziałem mieszkańców w formie warsztatów;
- Wnioski z warsztatów z mieszkańcami, spotkań, wywiadów indywidualnych.

W wersji tabelarycznej zebrano najważniejsze wskaźniki/zjawiska/opinie obrazujące sytuację społeczno-gospodarczą na obszarze LGD. Kwestie dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami są zagadnieniem horyzontalnym i w każdym obszarze analizy odnoszono się do kwestii dostępności w tym także dostępu do usług.

Tabela 5. Wskaźniki obrazujące sytuację społeczno-gospodarczą na obszarze objętym LSR (stan na 31.12.2020) zgodnie z metodyką wskaźników wskazaną w dokumentacji konkursowej³

Nazwa wskaźnika	Wartość wskaźnika zgodnie z wzorem wskazanym w kryteriach wyboru
Zagrożenie trwałą marginalizacją na obszarze LSR	2 gminy (Biały Dunajec, Szaflary)
Bezrobotni na obszarze LSR	3,23

³ Szczegółowe dane potwierdzające wartości prezentowanych wskaźników znajdują się w załączniku nr 1 na końcu dokumentu.

Dochód podatkowy na obszarze LGD	3,43
Środowiskowa pomoc społeczna na obszarze LSR	3,39
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR	2,72
Migracje na obszarze LSR	4,03
Przedsiębiorczość na obszarze LSR	2,46
Formy ochrony przyrody	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analizę kluczowych zjawisk istotnych z punktu widzenia LSR zawarto w tabeli poniżej wskazując te czynniki, które stanowią potencjał i mogą przyspieszyć rozwój obszaru LSR oraz potrzeby i czynniki hamujące rozwój. Szczegółową analizę poprzedzoną dodatkową analizą kluczowych zjawisk demograficznych na obszarze LGD wychodząc z założenia, iż to właśnie te dane pokazują w największym stopniu atrakcyjność osiedleńczą obszaru oraz kondycję społeczną mieszkańców. Kolorem czarnym wskazano obiektywne dane statystyczne, kolorem bordowym, w transparenty sposób, wyróżniono wybrane, subiektywne opinie i wnioski mieszkańców pojawiające się na warsztatach i w trakcie prowadzonych badań społecznych (zob. Tabele 5). Zastosowane narzędzia partycypacyjne i efekty włączenia interesariuszy w tworzenie LSR). Jednocześnie problemy i potencjały istotne wyłączenie z punktu widzenia celów LSR przywołano w tabelach 13 i 15.

Tabela 6. Najważniejsze potencjały i problemy związane z demografią na obszarze LSR

Demografia	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Liczba ludności rośnie (2015: 84 311 osób, 2020: 85 575 osób) głównie dzięki wysokiemu przyrostowi naturalnemu i względnie stabilnemu saldu migracji. ▪ Dodatni przyrost naturalny, choć dynamika jest malejąca (2015: 210, 2020: 155). ▪ Saldo migracji do 2018 roku było dodatnie, choć ostatnie dwa lata (2019: (-)13, 2020: (-)15) to załamanie tego trendu. ▪ Współczynnik dzietności kobiet jest stabilny (2016: 1,55, 2020: 1,56) i jest wyższy niż średnia dla kraju (1,38) i Małopolski (1,45).
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ O ponad 10% spadła liczba kobiet do 34 roku życia w ostatniej dekadzie (2011: 20 611, 2020: 18 740). ▪ Wskaźnik rozrodności kobiet również jest coraz niższy, co może przełożyć się na zmiany liczby mieszkańców. ▪ Saldo migracji na 1 000 osób w 2020 wyniosło (-)0,18. ▪ Saldo migracji mieszkańców w wieku 25-34 wynosi (-)21. ▪ Niekorzystne trendy w strukturze głównych grup wiekowych ludności (ludność w wieku przedprodukcyjnym: 21,2%, w wieku produkcyjnym: 61,5%, w wieku poprodukcyjnym: 17,3%). ▪ Starzenie się społeczeństwa. Wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym z 15,5% w 2015 roku, do 17,3% w 2020 roku. ▪ Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi bardzo dynamicznie rośnie (2015: 14,14, 2020: 17,25). ▪ Emigracja młodych ludzi (brak perspektyw, wyjazd za pracą szczególnie mężczyzn, mało urozmaicona oferta usług szczególnie dla młodych ludzi).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, MRL, konsultacji ze społecznością lokalną

Tabela 7. Potencjały i problemy obrazujące sytuację społeczno-gospodarczą na obszarze objętym LSR

Zagospodarowanie przestrzenne	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Obszar spójny i zwarty położony wokół dwóch ważnych ośrodków – Zakopanego i Nowego Targu, położony jest na terenie dwóch sąsiadujących ze sobą powiatów: tatrzańskiego i nowotarskiego. ▪ Praktycznie cały obszar LGD zajmują obszary prawnie chronione (99,5%) - Tatrzański Park Narodowy, Gorczański Park Narodowy, Pieniński Park Narodowy, Południowomałopolski Obszar Chronionego Krajobrazu, liczne rezerваты, pomniki przyrody, torfowiska, obszar Natura 2000 (w tym Tatry). ▪ Korzystne położenie komunikacyjne, lokalizacja przy drodze krajowej: Kraków - Nowy Targ - Zakopane, w pobliżu granicy ze Słowacją. ▪ Rośnie liczba wydawanych pozwoleń na budowę (głównie budynków jednorodzinnych) – 2018:377, 2020: 459. ▪ Wskaźnik atrakcyjności osadniczej rośnie - budynki mieszkalne planowane do budowy, przebudowy lub rozbudowy na 1 000 mieszkańców w wieku 25-34 lat w 2020 roku wyniósł 63, zaś w 2018: 36. ▪ Lesistość (33,6%) wyższa od średniej dla kraju (28,4%) i województwa (28,6%) - najwyższa w Poroninie (55,2%), najniższa w Szaflarach (14,5%).
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zaledwie 32% powierzchni gmin objętych obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, a także duże zróżnicowanie wewnątrz obszaru LGD – Biały Dunajec (0,3%), Łapsze Niżne (99,4%). ▪ Duże rozproszenie zabudowy. ▪ Rosnąca presja zabudowy terenów zielonych, w tym korytarzy ekologicznych. ▪ Duża liczba obiektów powstających bez wymaganych zezwoleń. ▪ Niewydolny układ komunikacyjny wewnętrzny – niezadowalający stan i jakość dróg, niedostateczna liczba miejsc parkingowych (szczególnie w miejscach o dużej liczbie turystów) oraz ścieżek rowerowych. ▪ Niewystarczający system komunikacji publicznej, szczególnie wewnątrz gmin. ▪ Chaos reklamowy.
Stan infrastruktury	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Systematycznie rozbudowywana sieć kanalizacyjna. ▪ Aktywność inwestycyjna Podhalańskiego Przedsiębiorstwa Komunalnego obsługującego część gmin LGD. ▪ Największy pobór wód termalnych w Polsce odbywa się ze złoża Podhale I (4 802 103 m³/rok) i stanowi to ok. 76% całkowitego poboru tych wód w Małopolsce. ▪ Dynamiczny rozwój Geotermii Podhalańskiej S.A., będącej producentem i dystrybutorem energii cieplnej (obecnie realizowany jest nowy odwiert w Szaflarach badający obszar niecki podhalańskiej pod względem występowania nowych złóż wód termalnych). ▪ Aktywność samorządów z obszaru LGD w zakresie większego wykorzystania energii geotermalnej.
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bardzo niska dostępność do gazu, zaledwie niecałe 2% mieszkańców obszaru ma dostęp do gazu sieciowego. ▪ Odsetek mieszkańców mający dostęp do kanalizacji (54,4%) i wodociągu (54%) poniżej średniej dla Małopolski (64,6%, 81,9%).
Gospodarka/przedsiębiorczość	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przedsiębiorczość mieszkańców – duża liczba podmiotów gospodarczych prowadzących działalność gospodarczą na 1 000 ludności (2016: 82,57, 2020: 101,75). ▪ Spada liczba podmiotów gospodarczych wyrejestrowanych z REGON na 1 000 mieszkańców (2016: 6,64, 2020: 4,51).

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prywatna wytwórczość i działalność usługowa rozwijają się na bazie wyjątkowych edogenicznych potencjałów - walorów przyrodniczych, turystycznych i kulturowych obszaru (hotelarstwo, gastronomia i drobny handel związany z turystyką).
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mniejsza skłonność do zakładania własnej działalności gospodarczej przedsiębiorczości - spada liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (2015: 57,51; 2020: 51,92). ▪ Koncentracja gospodarki na wiodącym kierunku obszaru: turystyka i branże okołoturystyczne. ▪ Duże problemy branży turystycznej w związku z sytuacją pandemiczną (duża liczba obiektów turystycznych została zamknięta – liczba obiektów turystycznych ogółem 2015: 246, 2020:225). ▪ Obawa przed zakładaniem własnej działalności gospodarczej – wysokie koszty pracy, skomplikowana przepisy, brak wsparcia. ▪ Niski potencjał innowacyjności powodowany przede wszystkim dominacją sektora MŚP w strukturze gospodarczej – niskie możliwości rozwojowe, brak nowych miejsc pracy, ograniczona działalność badawczo-rozwojowa. ▪ Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem wyniósł w 2020 – 4,07, przy wartości w roku 2015 – 4,06. ▪ Obawa przed wdrażaniem innowacji w Małopolsce z powodu barier finansowych (brak lub niewystarczające środki własne, trudny dostęp do kredytów, unijnych środków pomocowych, innych źródeł np. venture capital), kadrowych i popytowych. ▪ 64% małopolskich firm potrzebuje wsparcia we wdrażaniu innowacji. ▪ 81% badanych przedsiębiorstw w Małopolsce deklaruje chęć wdrożenia innowacji. ▪ Brak wsparcia doradczego dla osób prowadzących działalność gospodarczą. ▪ Emigracja zarobkowa, głównie mężczyzn. ▪ Rozwinięta „szara strefa” i „praca na czarno”. ▪ MSP odczuwają problemy dotyczące codziennej działalności i utrzymania miejsc pracy (spadek liczby turystów).
Rynek pracy	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rośnie liczba pracujących na 1 000 ludności w wieku produkcyjnym (2015: 106, 2020: 110). ▪ Wzrasta liczba podatników z obywatelstwem innym niż PL (2016: 34, 2020: 1 354). ▪ Wzrasta aktywność osób starszych mierzona liczbą osób w wieku emerytalnym osiągających dochody z pracy i działalności gospodarczej (2016: 990, 2020: 1 337). ▪ Wzrastają wpływy JST z tytułu udziału we wpływach BP z PIT przypadające na 1 mieszkańca – 2016: 283,6 zł, 2020: 447,7 zł). ▪ Spada odsetek bezrobotnych w ogólnej licznie osób w wieku produkcyjnym (2015: 6%, 2020: 4,2%). ▪ Duża chęć kobiet do podejmowania pracy i aktywności społeczno-zawodowej.
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niższy niż u mężczyzn współczynnik aktywności zawodowej kobiet. ▪ Sezonowość rynku pracy (wzrost liczby pracowników w przeliczeniu na etat w miesiącach zimowych na podstawie danych POLTAX). ▪ Rośnie liczba podatników o minimalnym wynagrodzeniu (2016: 28 099, 2020: 29 278). ▪ Największą grupę bezrobotnych stanowią osoby w wieku 45 i więcej. ▪ Rośnie liczba bezrobotnych z wyższym wykształceniem (11,2% ogółu bezrobotnych), w tej grupie dominują bezrobotne kobiety (64%). ▪ W ciągu ostatnich pięć lat (2015-2020) dynamiczny wzrost bezrobotnych kobiet w ogóle bezrobotnych (2015:44,3%, 2020:48,9%). ▪ Kurczy się dostępna siła robocza; różnica liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym w ostatnich pięciu latach (jako % ogólnej liczby mieszkańców) przyjął w 2020 po raz pierwszy wartość ujemną (2015: 1,44, 2020: (-)1,19). ▪ Kompetencje pracowników niedostosowane do potrzeb rynku pracy. ▪ Słaba oferta pracy dla młodych i wykształconych osób.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niska ocena atrakcyjności rynku pracy przez mieszkańców (zróźnicowanie i poziom wynagrodzeń). ▪ Emigracja zarobkowa, głównie mężczyzn.
Działalność sektora społecznego	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rośnie liczba zarejestrowanych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych (2015: 215, 2020: 254) ▪ Silne poczucie lokalnej tożsamości i identyfikacji z obszarem zamieszkania (Podhale i Spisz, zachowanie tradycji, kultury). ▪ Rośnie kwota dotacji do zadań publicznych wykonywanych przez organizacje pozarządowe w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców (2015: 18 530,86 zł, 2020: 30 381,91 zł). ▪ Duża liczba małych projektów realizowanych przez organizacje obywatelskie. ▪ Duża aktywność lokalnych organizacji i grup nieformalnych.
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Słaby potencjał techniczny, organizacyjny i finansowy organizacji pozarządowych. ▪ Niewystarczające kompetencje organizacyjno-prawne, zarządcze, komunikacyjne i marketingowe osób działających w NGO. ▪ Mała liczba wolontariuszy. ▪ Słabnąca integracja, aktywizacja i zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne (w większości organizacji działają wciąż te same osoby). ▪ Konieczność rozwijania kapitału społecznego obszaru. ▪ Coraz mniej młodych ludzi, którzy chcą angażować się w działania wspólne. ▪ Duże podstawowe potrzeby organizacji pozarządowych i grup działających na obszarze LGD (infrastruktura, edukacja). ▪ Nieprzyjazny system finansowania NGO (brak środków na wkład własny). ▪ Potrzeba sieciowania NGO i grup nieformalnych i podejmowania działań wspólnych. ▪ Potrzeba rozwijania infrastruktury społecznej i miejsc wspólnego spędzania czasu. ▪ Duże zróźnicowanie międzygminne w przekazywaniu środków dla NGO na 1 000 mieszkańców - Poronin: 645,82 zł, Kościelisko-101 989,72 zł.
Aspekty społeczne, ze szczególnym uwzględnieniem problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Przywiązanie do tradycji i jednocześnie otwartość na innowacje. ▪ Silne więzi rodzinne. ▪ Duża liczba rodzin wielopokoleniowych, w których znajdują wsparcie osoby starsze. ▪ Spada odsetek osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej (2016: 4,95%, 2020: 3,45%). ▪ Odsetek budynków/lokali centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych wyższy (50%) niż dla Małopolski (44,5%). ▪ Działające organizacje pozarządowe, w tym aktywizujące i wspierające osoby starsze i z niepełnosprawnościami. ▪ Dobrze działające samorządowe instytucje kultury – w większości miejscowościach gmin LGD jest obiekt pełniący funkcję kulturalną. ▪ Rosną wydatki na kulturę fizyczną, sport i rekreację przypadające na 1 mieszkańca (2016: 49,63 zł, 2020: 73,52 zł). ▪ Rosną wydatki na kulturę i dziedzictwo narodowe przypadające na 1 mieszkańca (2016: 75,15 zł, 2020: 112,30 zł). ▪ Bogata kultura romska na obszarze (tożsamość etniczna, obyczajów, tradycji i kultury Romów). ▪ Spada liczba osób korzystających z pomocy społecznej (2015: 4 688, 2020: 2 952).
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pomimo spadku korzystających z pomocy społecznej wciąż występuje ubóstwo głębokiego – 2,2% mierzone udziałem beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej poniżej kryterium dochodowego w liczbie ludności ogółem. ▪ Słaba dostępność usług przedszkolnych - stosunek liczby miejsc w przedszkolach do liczby dzieci w wieku 3-6 lat – 47,60 (dane za 2018 rok). ▪ Słaba dostępność miejsc opieki nad dziećmi do 3 lat.

- Niewystarczająca dostępność oraz jakość usług społecznych i wsparcia rodziny.
- Dominujące problemy społeczne: długotrwała lub ciężka choroba, ubóstwo, niepełnosprawność, bezrobocie i uzależnienia, często sprzężone.
- Brak terapii dla rodzin zmagających się z różnorodnymi problemami społecznymi.
- Rośnie zapotrzebowanie na wsparcie w ramach placówek wsparcia dziennego (w 2015 roku było 145 korzystających, zaś w 2020 już 512).
- Mimo rosnącego zapotrzebowania za mało zarówno placówek wsparcia dziennego, jak i miejsc. Na obszarze funkcjonuje 11 placówek, najwięcej w Szaflarach (7), w części gmin nie ma żadnej (Bukowina Tatrzańska, Łapsze Niżne, Białe Dunajec).
- Rosnąca liczba osób starszych, niemobilnych, schorowanych, z niepełnosprawnościami, samotnych, które nie są już w stanie uczestniczyć w życiu społecznym.
- Brak oferty wsparcia i wytchnieniowej dla opiekunów osób starszych lub z niepełnosprawnościami.
- Mimo spadku osób korzystających z pomocy społecznej nadal występuje zjawisko dziedziczenia biedy i bezradności życiowej.
- Duża odsetek osób, u których w rodzinie ktoś nadużywa alkoholu.
- Wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym korzystających z usług opiekuńczych.
- Problemy z łączeniem pracy zawodowej z opieką nad osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu (szczególnie dotyczy to kobiet).
- Potrzeba rozwijania oferty wsparcia rodzin w godzeniu obowiązków opiekuńczo-wychowawczych z zawodowymi oraz dedykowanej rodzinom oferty aktywnego, wspólnego spędzania czasu wolnego.
- Zbyt mała ilość alternatywnych form (dostosowanych do różnorodnych potrzeb) spędzania wolnego czasu dla rodzin.
- Rosnące obawy mieszkańców związane z bezpieczeństwem materialnym, w związku z kryzysem wywołanym pandemią COVID-19 i wojną w Ukrainie.
- Nieumiejętność radzenia sobie z zagrożeniami cywilizacyjnymi, w efekcie pogłębiający się kryzys rodziny, który szczególnie dotyczy dzieci i młodzież.
- Problem nowych uzależnień (w tym od telefonu, Internetu, mediów społecznościowych, substancji psychoaktywnych), narastania i kumulacji powiązanych z tym problemów, zarówno wśród osób młodych, jak i dorosłych.
- Wciąż duża liczba obiektów publicznych nie jest w pełni dostępna dla osób ze szczególnymi potrzebami.
- Deficyty specjalistów do pracy z dzieckiem i rodziną spowodowany zarówno dużymi brakami kadrowymi w zakresie specjalistów, jak i brakiem środków finansowych na ich zatrudnienie.
- Niewystarczająca oferta społeczna, edukacyjna i kulturalna dla mieszkańców o charakterze innym niż folklorystyczny.
- Spada liczba uczestników zajęć w wybranych instytucjach kultury na 1 000 mieszkańców (2020: 44) i jednocześnie wskaźnik utrzymuje się zdecydowanie poniżej średniej dla Małopolski (60).
- Wysoki poziom ubóstwa - choć spada odsetek dzieci do lat 17, na które rodzice/opiekunowie otrzymują zasiłek rodzinny (2016: 55,72%, 2020: 47,45%), to prawie połowa dzieci z obszaru LGD wymaga wsparcia na częściowe pokrycie wydatków związanych z ich utrzymaniem.
- Zamknięte, hermetyczne społeczności, trudno otwierające się/akceptujące osoby, które nie mają „podhalańskich” korzeni (pnioki/krzoki/ptoki).
- Duża liczba osób z niepełnosprawnością (odsetek osób z niepełnosprawnością w powiecie tatrzańskim: 8,5%, w powiecie nowotarskim: 8,6%.
- W Małopolsce ok. 9% osób z niepełnosprawnością posiada wykształcenie wyższe i aż 81% jest biernych zawodowo.
- Potrzeba wyrównywanie szans mniejszości romskiej mieszkającej na obszarze LGD w dziedzinie socjalno-bytowej i edukacyjnej w stosunku do reszty społeczeństwa.
- **Niski kapitał społeczny (brak zaufania, mało liderów lokalnych, bezkompromisowość).**

Dziedzictwo kulturowe/zabytki

Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ogromny potencjał kulturowy Podhala i Spisza, mocno zakorzeniony w lokalnej społeczności i budujący lokalną tożsamość. ▪ Silne instytucje kultury pielęgnujące kulturę górali podhalański i spiskich. ▪ Silna i pielęgnowana „duchowość” rdzennych mieszkańców obszaru. ▪ Bogate i wciąż kultywowane dziedzictwo niematerialne – na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego na 41 zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego ujętych w skali kraju, 6 pochodzi z Małopolski, zaś 2 z obszaru LGD - wytwarzania instrumentu i praktyki gry na kozie (dudach podhalańskich) oraz wyścigi kumoterek (podhalańskich sanek). ▪ Przywiązanie do tradycji. ▪ Duża liczba twórców ludowych oraz rzemieślników, którzy podtrzymują tradycje wyrobu rękodzieła i wyrobów/sprzętów regionalnych. ▪ Liczne zabytki (m.in. Szlak Architektury Drewnianej). ▪ Duża aktywność KGW w upowszechnianiu lokalnej tradycji.
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zanikająca tożsamość kulturowa i lokalna u części ludzi młodych i maleje zainteresowanie lokalnym dziedzictwem. ▪ Komerccjalizacja kultury ludowej i tradycji, co powoduje, że często wiele rzeczy robi się „na sprzedaż”, a nie z potrzeby pielęgnowania tradycji i kultury. ▪ Konieczność wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i regionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych.
Obszary atrakcyjne turystycznie	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podhale i Spisz - obszar atrakcyjny turystycznie i rozpoznawany w kraju. ▪ Dobrze rozwinięta prywatna baza noclegowa (hotele, pensjonaty, kwatery prywatne i agroturystyczne, domy wypoczynkowe, ośrodki wczasowe) i gastronomiczna. ▪ Rośnie liczba miejsc noclegowych, aktualnie jest 14 460 miejsc noclegowych wg GUS, jednak statystyka publiczna nie ujmuje wszystkich obiektów. ▪ Dobre warunki do uprawiania różnorodnych form turystyki, rekreacji, w tym znakomite warunki do uprawiania sportów zimowych, liczne szlaki turystyczne. ▪ Walory środowiskowe i krajobrazowe. ▪ Większość obszaru (99,5%) objęta formami ochrony przyrody m.in. trzy parki narodowe. ▪ Dobre warunki do rozwoju sektorów gospodarki związanych z turystyką i produkcją ekologicznych produktów żywnościowych. ▪ Bogata oferta produktów tradycyjnych. ▪ Rosnąca rola przemysłu czasu wolnego związanego m.in. z dziedzictwem przyrodniczym. ▪ Promowanie Małopolski jako regionu z dominującym przemysłem czasu wolnego oraz bogatą ofertą turystyczno-rekreacyjną opartą o dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe. ▪ Wykorzystanie geotermii do celów rekreacyjnych (Białka Tatrzańska, Szaflary).
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niewielka skłonność do współpracy i sieciowania w zakresie rozwijania wspólnych produktów turystycznych, zarówno po stronie samorządów obszaru LGD, jak i przedsiębiorców. ▪ Słaba dostępność infrastruktury i oferty turystyczno-rekreacyjnej dla osób ze szczególnymi potrzebami. ▪ Niewystarczająco zróżnicowana (dla różnych grup odbiorców) oferta rekreacyjno-wypoczynkowa i turystyczna. ▪ Zanieczyszczenie środowiska (szczególnie niska emisja ze źródeł bytowych i komunikacyjnych) obniżająca atrakcyjność wypoczynkową obszaru. ▪ Bliskość Słowacji z bogatą i atrakcyjną infrastrukturą i oferta spędzania czasu wolnego. ▪ Brak spójnej polityki promocji całego obszaru.
Obszary wiejskie, ze szczególnym uwzględnieniem rolników, domowników oraz mieszkańców obszarów wiejskich z obszarów po PGR	

Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grunty rolne stanowią 24 224,85 ha, z czego 98,3% to użytki rolne w dobrej kulturze, w tym 4% powierzchni gruntów jest pod zasiewami, 85% to łąki trwałe. ▪ Na obszarze LGD jest 5 694 gospodarstw rolnych, z dochodem z działalności rolniczej 5 684, w tym z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej 26,8%, z dochodem z pracy najemnej 37,4%. ▪ Pracujący w gospodarstwach rolnych to 13 154 osób, co stanowi 15,3% mieszkańców obszaru.
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Obszar LGD to teren o znacznych walorach krajobrazowych, lecz trudnych warunkach do produkcji rolniczej – gleby najniższych klas pod względem bonitacyjnym, złe warunki wodne, teren przeważnie górzasty o niskim stopniu zurbanizowania i dużym zalesieniu. ▪ Użytki rolne stanowią głównie gleby brunatne wylugowane, pochodzenia mineralnego, rdzawe, płowe i bielcowe. Są to przeważnie gleby o charakterze kwaśnym. ▪ Malejąca liczba przedsiębiorstw rolniczych i samych rolników (2017: 7 330, 2020: 6 969). ▪ Relatywnie mała średnia powierzchnia gospodarstw rolnych. 99,75% rolników ma gospodarstwa do 6 ha powierzchni. ▪ Rozdrobnienie indywidualnych gospodarstw rolnych, szachownicowy układ gruntów oraz „rozrzucenie” posiadanych niewielkich gruntów w dużych odległościach od siebie. ▪ Bardzo niekorzystna struktura wieku ubezpieczonych w KRUS, pokazująca odchodzenie młodych od pracy na roli. ▪ Użytkowanie ziemi na terenach podgórskich LGD ma głównie charakter drobnotowarowy – na potrzeby własne, ewentualnie handlu targowego.
Rolnictwo i rynek rolny	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozpoznawalne produkty lokalne. ▪ Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej - rośnie liczba nierolniczych działalności gospodarczych (2017: 4 856, 2020: 5 612). ▪ Tradycję w hodowli bydła i owiec. Wysoko rozwinięty chów zwierząt pasterskich (owce, kozy). ▪ Potencjał do rozwoju ekologicznych/tradycyjnych gospodarstw rolnych, wytwarzających żywność wysokiej jakości na niewielką skalę, w tym produkty lokalne charakterystyczne dla regionu, w oparciu o liczne drobne rodzinne gospodarstwa rolne.
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niekorzystne warunki przyrodnicze do prowadzenia towarowej produkcji rolniczej. ▪ Niekorzystna struktura agrarna - rozdrobnione i niskodochodowe rolnictwo. ▪ Utrzymujący się model rolnictwa ekstensywnego i nie nastawionego na dochodowość. ▪ Słabe przygotowanie rolników do wykorzystania nowych możliwości rozwoju swoich gospodarstw, w tym niewystarczająca liczba producentów oferujących produkty regionalne, chętnie poszukiwane przez turystów. ▪ Niewystarczający poziom przetwórstwa lokalnych produktów rolnych. ▪ Bardzo niewielka skłonność do inwestowania w gospodarstwach rolnych - nowo wybudowana i rozbudowana powierzchnia w gospodarstwach rolnych w 2020 wyniosła 6 852, zaś dla działalności gospodarczej ogółem 110 002. ▪ Na podstawie klasyfikacji bonitacyjnej na obszarze LGD występują gleby klasy IV, V i VI. ▪ Na terenach rolniczych ze zbóż uprawia się głównie owies, w mniejszym stopniu pszenicę, żyto i jęczmień, a z roślin okopowych – ziemniak. ▪ Niewielka liczba przedsiębiorstw rolniczych (2020: 24). ▪ Znaczne rozdrobnienie gospodarstw rolnych – rolnicy do 6 ha powierzchni gospodarstw rolnych stanowili 99,5% w 2020 roku. ▪ Odchodzenie od rolnictwa, szczególnie młodych ludzi. ▪ Trudności prowadzenia działalności rolniczej z uwagi na nachylenie stoków (niemożność używania ciężkiego sprzętu rolniczego). ▪ Powszechne zjawisko dwuzawodowości osób gospodarujących na roli. ▪ Zanikające tradycje rolnicze. ▪ Powszechne przekonanie o niskiej opłacalności produkcji rolnej.
Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne podkreślające specyfikę danego obszaru	

Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kultywowana kultura podhalańska i spiska przez mieszkańców (duma z ojcowizny). ▪ Bogata oferta w zakresie kultury regionalnej - duża liczba imprez folklorystycznych, liczne zespoły regionalne, kapele ludowe prezentujące i kultywujące bogactwo kultury podhalańskiej i spiskiej. ▪ Bogate środowisko twórców ludowych i artystów, znakomitych rękodzielników, rzemieślników-artystów kultywujących tradycyjne zawody i rzemiosło oraz sztukę ludową (rzeźbiarstwo, malarstwo na szkle, koronkarstwo, hafciarstwo, lutnictwo, metaloplastyka). ▪ Bogate tradycje rzemieślnicze przejawiające się kultywowaniem tradycyjnych zawodów i rzemiosła (np.: budownictwo regionalne i przemysł drzewny, stolarstwo artystyczne, działalność pasterska, rękodzieło góralskie, konfekcja góralska (wyroby kozuszniczko-futrarskie i galanteria skórzana). ▪ Tradycje w hodowli bydła i owiec – zwłaszcza na płaskich terenach obszaru (Biały Dunajec, Szaflary, Bukowina Tatrzańska). ▪ Liczne produkty tradycyjne wpisane na listę MRiRW m.in.: bryndza podhalańska, żentyca, oscypek, bundz, redykołka, jagnięcina podhalańska, ser gazdowski – gołka (pucok, kara), moskol, kapusta po góralsku, grulownik – twarożnik spiski. ▪ Promocja wykorzystania tradycyjnych wzorów podhalańskich w dizajnie (wprowadzanie do warsztatów rzemieślniczych elementów nowoczesnego dizajnu oraz projektowania graficznego).
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Słaba promocja i niska dostępność na rynku wielu lokalnych produktów. ▪ Niewykreowana jedna marka produktu podhalańskiego.
Obszar edukacji formalnej	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ W opinii mieszkańców szkoły podstawowe są bezpieczne dla dzieci. ▪ Szeroka oferta zajęć dla dzieci młodszych (do 6 klasy).
Problemy i potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niski współczynnik skolaryzacji brutto w szkołach podstawowych – 85,5% (duża liczba zameldowanych dzieci nie mieszka na obszarze LGD). ▪ Wyniki egzaminów ósmoklasisty z języka angielskiego w szkołach podstawowych poniżej średniej dla Małopolski (57%) - najwyższe w Białym Dunajcu (54%), najniższe w Poroninie (37%). ▪ Rośnie liczba dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi - wsparcia potrzebują szczególnie dzieci i młodzież uzdolniona, uczniowie przejawiający różnego rodzaju trudności w nauce lub których pozycja społeczna czy sytuacja materialna utrudnia dostęp do dobrej jakości usług edukacyjnych m.in. uczniowie z różnymi rodzajami niepełnosprawności, a także z dysleksją, nadpobudliwością, chorobami przewlekłymi oraz pochodzących ze środowisk marginalizowanych i przejawiających trudności adaptacyjne związane ze zmianą środowiska kulturowego. ▪ Nieumiejętność radzenia sobie z zagrożeniami cywilizacyjnymi, w efekcie pogłębiający się kryzys rodziny i rozpad więzi społecznych. ▪ Brak wsparcia psychologicznego w szkołach. ▪ Niska świadomość potrzeby i rzadka praktyka kształcenia wśród dorosłych. ▪ Mało zróżnicowane zajęcia dodatkowe dla dzieci w starszych klasach szkoły podstawowej i w szkołach ponadpodstawowych. ▪ Niska dostępność do zajęć rozwijających, szczególnie językowych. ▪ 62% szkół podstawowych potrzebują dodatkowe środki na zajęcia dodatkowe, a 72% na koła zainteresowań dla dzieci (Analiza w obszarze edukacji na potrzeby PR FEM 2021-2027, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2021).
Środowisko	
Potencjały	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Występowanie bogatych złóż wód geotermalnych. ▪ Atrakcyjne położenie walory przyrodnicze i krajobrazowe (Podhale i Spisz). ▪ Wzrost wykorzystania instalacji odnawialnych źródeł energii.

Problemy i potrzeby

- Wciąż niska świadomość ekologiczna mieszkańców dotycząca gospodarki odpadami - papier i tektura, metale, szkło i tworzywa sztuczne zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów we większości gmin (6) zdecydowanie poniżej średniej dla Małopolski (16,4%), jedynie w Szaflarach wskaźnik wyższy (18,2%).
- Zła jakość powietrza powodowana głównie niską emisją pochodzenia bytowego.
- Niewystarczająca świadomość ekologiczna mieszkańców.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, MRL, konsultacji ze społecznością lokalną

Z dotychczasowej praktyki działania LGD, ankiet przeprowadzonych w procesie tworzenia LSR, wniosków ze spotkań z mieszkańcami (szczególnie przedsiębiorcami) **wynika duża potrzeba podejmowania działań innowacyjnych** szczególnie w takich obszarach jak: usługi społeczne, wykorzystanie zielonych technologii, kreowanie nowoczesnego produktu turystycznego, marketing i dystrybucja produktów lokalnych, a jednocześnie mieszkańcy zgłaszają niewielką wiedzę w tym zakresie. Zatem zakłada się **systemowe animowanie do wdrożenia innowacji w kontekście lokalnym** poprzez: spotkania informacyjno-konsultacyjne, kampanie informacyjno-promocyjne w mediach społecznościowych, upowszechnianie wiedzy o innowacyjnym podejściu do kwestii ważnych z punktu widzenia celów rozwojowych obszaru np. rozwój produktu turystycznego, innowacji społecznych w szczególności polityki senioralnej i aktywizacji kobiet, ekoinnowacji.

4.1.1 Dostępność dla osób z niepełnosprawnościami oraz przestrzegania zasady równości szans i niedyskryminacji

Mieszkańcy **slabo oceniają dostosowanie infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnością** i w tej kwestii występują duże różnicowania pomiędzy gminami. Opinie mieszkańców potwierdzają badania zrealizowane przez GUS na zlecenie MFIPR w 2021 roku. Wyniki badania dostępności podmiotów publicznych pokazują, że większość z nich nadal jest w dużej mierze niedostosowana do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami, a w szczególności osób z niepełnosprawnościami. Wskaźnik dostępności ogółem dla całego kraju wyniósł 0,41, co oznacza, że średnia odpowiedź „TAK” na pytania ze wszystkich obszarów potwierdzających zapewnianie dostępności wyniosła ok. 41%. Badanie dostępności podmiotów publicznych z województwa małopolskiego dowodzi, że na tle pozostałych regionów kraju, województwo to odnotowało nieco **niższy poziom dostępności architektonicznej, dostępności cyfrowej, dostępności informacyjno-komunikacyjnej i dostępu alternatywnego** od pozostałych regionów kraju. Ogólny **wskaźnik dostępności dla Małopolski wyniósł 0,40** i jest niższy od średniej krajowej (0,41).

Z opinii mieszkańców obszaru LGD największe problemy związane z dostępnością to:

- **bariery infrastrukturalne** – w części obiektów nie ma możliwości, swobodnego i samodzielnego korzystania z infrastruktury przez osoby mniej mobilne;
- **bariery informacyjne**, które związane są z brakiem informacji w ogóle lub z brakiem informacji w formie dostępnej dla osób z różnymi niepełnosprawnościami;
- **bariery mentalne**, które przekładają się na brak podmiotowego traktowania, osób z niepełnosprawnościami i niechęć do poszukiwania alternatywnych sposobów porozumiewania się (m.in. prosty język, komunikacja na piśmie, język migowy);
- **bariery kompetencyjne** - brak wiedzy na temat różnych rodzajów niepełnosprawności i w konsekwencji brak umiejętności komunikacji z takimi osobami;
- **niedostępność niektórych zajęć/imprez dla osób ze szczególnymi potrzebami** (m.in. zajęcia sportowe niedostępne dla osób z niepełnosprawnością, brak miejsc dla rodziców z małymi dziećmi w trakcie różnych imprez).

Ze względu na skalę potrzeb **w przedsięwzięciach zagadania dostępności będą traktowane priorytetowo**. W zarządzaniu LSR nacisk zostanie położony na:

- propagowanie prostego języka;
- komunikację dostosowaną do potrzeb różnych odbiorców;
- promocję wiedzy na temat niepełnosprawności i dostępności.

Na obszarze LSR – **kobiety i osoby z niepełnosprawnością należą do osób w niekorzystnej sytuacji**, zatem konieczne jest prowadzenie **działań wyrównawczych polegających na preferencyjnym traktowaniu osób z tej grupy**, gdyż napotyka ona na szczególne bariery i ograniczenia utrudniające równy dostęp do zasobów i dóbr społecznych.

4.1.2 Analiza SWOT

Aby dokonać syntezy diagnozy wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań funkcjonowania LGD skorzystano z analizy SWOT. Macierz SWOT została sformułowana podczas warsztatów z mieszkańcami z uwzględnieniem wiedzy ekspertów zewnętrznych i lokalnych. Mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dla LGD przeanalizowano w dwóch obszarach wybranych jako priorytetowe:

- warunki do rozwoju obszaru LGD;
- Warunki do wzmocnienia kapitału społecznego obszaru LGD.

Tabela 8. Analiza SWOT w obszarze „Warunki do rozwoju lokalnego”

Warunki do rozwoju obszaru LGD	
Mocne strony (S)	Słabe strony (W)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Unikatowe walory przyrodnicze, krajoznawcze i turystyczne. ▪ Bogata i rozwijająca się infrastruktura turystyczno-rekreacyjna. ▪ Rozpoznawalność miejsca oparta o lokalną tradycję, kulturę, gwarę, kuchnię. ▪ Występujące zasoby wód geotermalnych, wykorzystywanych także do budowy produktu turystycznego. ▪ Marka regionu i jego powszechna rozpoznawalność – Podhale, Spisz. ▪ Aktywne środowisko twórców ludowych, artystów, rękodzielników i rzemieślników kultywujących tradycyjne zawody i rzemiosło oraz sztukę ludową. ▪ Bogate i żywe tradycje rzemieślnicze (np.: budownictwo regionalne, przemysł drzewny, działalność pasterska, rękodzieło góralskie, konfekcja góralska). ▪ Bogata i atrakcyjna oferta imprez i wydarzeń opartych i czerpiących z tradycji i kultury podhalańskiej i spiskiej. ▪ Znane i rozpoznawalne w skali kraju żywnościowe produkty lokalne (duża liczba produktów wpisana na „Listę produktów regionalnych”). ▪ Korzystna sytuacja demograficzna. ▪ Tradycyjny model rodziny i przywiązanie do tradycji. ▪ Rozwinięty sektor organizacji pozarządowych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niewystarczająca współpraca lokalnych gestorów branży turystycznej, niewystarczające sieciowanie i pakietyzacja oferty. ▪ Ogromny chaos przestrzenny (architektoniczny, reklamowy). ▪ Jakość środowiska, w tym szczególnie powietrza w okresach jesienno-zimowych oraz związanych z dużym natężeniem ruchu kołowego. ▪ Niewystarczająco rozwinięta ogólnodostępna infrastruktura sportowo-rekreacyjna (np. ścieżki rowerowe, biegowe, narciarstwa biegowego) oraz brak spięcia w całość części elementów (połączenia w sieć). ▪ Niewystarczająca liczba elementów małej architektury służącej wzmocnieniu oferty turystyczno-rekreacyjnej oraz jej promocji. ▪ Niedoposażenie części instytucji kulturalno-oświatowych w nowoczesny sprzęt umożliwiający tworzenie atrakcyjnej oferty zarówno dla turystów, jak i własnych mieszkańców. ▪ Brak spójnej, całościowej i wewnętrznie uzgodnionej koncepcji promocji obszaru LGD. ▪ Niewystarczająca współpraca międzysektorowa (samorząd – przedsiębiorcy - organizacje pozarządowe). ▪ Ciągłe relatywnie duża „szara strefa”, która powoduje szereg pochodnych problemów (od braku pewności zatrudnienia, po uszczuplenie wpływów podatkowych w samorządach lokalnych).

Szanse (O)	Zagrożenia (T)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poprawiająca się dostępność obszaru (modernizowana „Zakopianka”, modernizowana linia kolejowa, plany budowy powalczenia „Podłęże-Piekiełko, co skróci czas dojazdu pociągami na Podhale). ▪ Bliskość dwóch regionalnych portów lotniczych (Balice i Poprad). ▪ Współpraca transgraniczna (polsko-słowacka) w ramach programu Interreg. ▪ Posiadane zasoby geotermalne, które w jeszcze większym stopniu zostaną wykorzystane w lokalnej energetyce, co przyczyni się do poprawy jakości powietrza, a tym samym większej atrakcyjności obszaru. ▪ Potencjał do rozwoju ekologicznych/tradycyjnych gospodarstw rolnych, wytwarzających żywność wysokiej jakości na niewielką skalę, w tym produkty lokalne charakterystyczne dla regionu, w oparciu o liczne drobne rodzinne gospodarstwa rolne. ▪ Pojawiające się inicjatywy związane z sieciowaniem oferty oraz udane przedsięwzięcia (np. Białka Tatrzańska) związane ze współpracą wielu operatorów branży turystycznej. ▪ Rosnąca rola przemysłów czasu wolnego. ▪ Silny akcent na terytorializację polityki rozwoju. ▪ Promowanie Małopolski jako regionu z dominującym przemysłem czasu wolnego oraz bogatą ofertą turystyczno-rekreacyjną opartą na dziedzictwie przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Silna konkurencja pobliskiej Słowacji z atrakcyjną infrastrukturą i ofertą turystyczno-rekreacyjną. ▪ Mocne oparcie gospodarki obszaru na „monokulturze” turystyczno-rekreacyjnej. ▪ Niepewna sytuacja społeczno-ekonomiczna w kraju, rosnąca inflacja, rosnące koszty pracy. ▪ Jedynie deklaratywna chęć do współpracy międzysamorządowej i budowania wspólnego produktu turystycznego na obszarze. ▪ Starzenie się społeczeństwa i malejący odsetek osób w wieku produkcyjnym w skali całego subregionu. ▪ Wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej (ZUS). ▪ Skutki pandemii COVID-19 i wojny na Ukrainie dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, a także chęci z korzystania z usług turystycznych i okołoturystycznych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, MRL, konsultacji ze społecznością lokalną

Tabela 9. Analiza SWOT w obszarze „Usługi publiczne i jakość życia”

Warunki do wzmocnienia kapitału społecznego obszaru LGD	
Mocne strony (S)	Słabe strony (W)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dodatni przyrost naturalny. ▪ Rozwijający się sektor organizacji pozarządowych. ▪ Ciągłe jeszcze obecny model rodzin wielopokoleniowych - silne więzi rodzinne. ▪ Duże poczucie tożsamości lokalnej wśród mieszkańców obszaru. ▪ Obniżająca się liczba osób korzystających ze wsparcia środowiskowej pomocy społecznej. ▪ Dobrze działające samorządowe instytucje kultury oraz duża liczba osób korzystająca z oferty Centrów, Domów i Ośrodków Kultury co potwierdza dobrą jakość oferty. ▪ Systematycznie (w skali obszaru) rosnące wydatki JST na kulturę fizyczną, sport i rekreację. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ujemne saldo migracji wśród młodych ludzi. ▪ Starzenie się społeczeństwa na obszarze. ▪ Słaby potencjał finansowy i organizacyjny lokalnych NGO. ▪ Mała liczba osób młodych chcących zaangażować się w działalność społeczną. ▪ Słaba dostępność usług opiekuńczo-wychowawczych (żłobków i przedszkoli). ▪ Niewystarczająca dostępność oraz jakość usług społecznych i wsparcia rodziny. ▪ Brak terapii dla rodzin zmagających się z różnorodnymi problemami społecznymi. ▪ Ograniczona liczba miejsc w placówkach wsparcia dziennego przy rosnącej liczbie korzystających.

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rosnące wydatki JST na kulturę i dziedzictwo narodowe. ▪ Relatywnie dużo (blisko połowa) obiektów publicznych na obszarze przystosowanych jest do potrzeb osób z niepełnosprawnością. ▪ Niski odsetek osób korzystających z pomocy społecznej. ▪ Relatywnie dobry dostęp do usług podstawowej i specjalistycznej opieki medycznej. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Duża (i rosnąca) liczba osób starszych, niemobilnych, schorowanych, z niepełnosprawnościami, samotnych. ▪ Brak wsparcia i opieki wytnieniowej dla opiekunów osób starszych lub z niepełnosprawnościami. ▪ Relatywnie wysoki odsetek osób z problemem alkoholowym. ▪ Problem nowych uzależnień, szczególnie wśród dzieci i młodzieży (w tym od telefonu, Internetu, mediów społecznościowych, substancji psychoaktywnych) oraz narastania i kumulacji powiązanych z tym problemów, zarówno wśród osób młodych, jak i dorosłych. ▪ Nieumiejętność radzenia sobie z zagrożeniami cywilizacyjnymi, w efekcie pogłębiający się kryzys rodziny i rozpad więzi społecznych. ▪ Niewystarczająca – w stosunku do deklarowanych potrzeb – oferta spędzania wolnego czasu dla rodzin. ▪ Deficyty specjalistów do pracy z dzieckiem i rodziną spowodowany zarówno dużymi brakami kadrowymi w zakresie specjalistów, jak i brakiem środków finansowych na ich zatrudnienie. ▪ Duża (i rosnąca) liczba dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. ▪ Brak wsparcia psychologicznego w szkołach.
Szanse (O)	Zagrożenia (T)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rozwój podmiotów ekonomii społecznej w zakresie świadczenia usług społecznych. ▪ Rozwój i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie usług opiekuńczych i zdrowotnych. ▪ Zwiększenie społecznej świadomości w zakresie zachowań prozdrowotnych oraz wzrost skuteczności profilaktyki, wczesnej diagnostyki i rehabilitacji. ▪ Rosnąca wśród mieszkańców świadomość potrzeb aktywnego/twórczego spędzania czasu wolnego. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nierozpoznane, długofalowe skutki światowej pandemii COVID-19, zarówno w sferze ekonomicznej, jak i społecznej. ▪ Nieumiejętność radzenia sobie z zagrożeniami cywilizacyjnymi, w efekcie pogłębiający się kryzys rodziny i rozpad więzi społecznych. ▪ Niedostosowanie profilu usług publicznych, rozwiązań w ramach rynku pracy oraz struktury gospodarki do zmieniających się potrzeb społecznych. ▪ Rosnący problem chorób cywilizacyjnych i zwiększająca się liczba pacjentów z chorobami przewlekłymi. ▪ Pomimo tradycyjnego modelu rodziny i ciągle silnych więzi rodziny zaczyna być obserwowany trend znany z innych regionów kraju, który prowadzi do wyjazdu ludzi młodych oraz rozluźniania się więzi rodzinnych. ▪ Małe zrozumienie samorządów na obszarze dla potrzeby współdziałania w obszarze funkcjonalnym w zakresie wspólnego rozwijania usług publicznych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, MRL, konsultacji ze społecznością lokalną

4.2 Powiązania działań podejmowanych przez LGD z działaniami podejmowanymi w ramach pozostałych instrumentów terytorialnych

W procesie prac nad opracowanie niniejszego dokumentu przeprowadzono analizę zgodności celów LSR z planami rozwojowymi poszczególnych samorządów (strategiami rozwoju gmin z obszaru), która potwierdziła spójność kierunków rozwoju, a w wielu obszarach także ich komplementarność na terenie gmin tworzących obecną Lokalną Grupę Działania. W przypadku gmin planowane działania w pierwszej kolejności koncentrują się na rozbudowie infrastruktury. Z kolei cele LSR mają przede wszystkim charakter społeczny – koncentrują się na mieszkańcach (inkluzywność i aktywizacja społeczna) oraz aktywizacji gospodarczej. Na potrzeby kolejnego rozdziału (podrozdział 5.1. „Opis powiązań programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym”) odniesiono się także do zgodności z dokumentami strategicznymi na poziomie dwóch powiatów, na obszarze których funkcjonuje Podhalańska LGD oraz dokumentów strategicznych województwa małopolskiego. Cele opracowanej LSR wykazują zgodność z celami opracowywanej obecnie Strategii ZIT Stowarzyszenia Podhalański Obszar Funkcjonalny. Przeprowadzone analizy potwierdzają wzajemnie uzupełniający się charakter celów na poziomie podstawowych dokumentów planistyczno-strategicznymi obowiązujących na obszarze LGD, a wynikające z nich i podejmowane działania wzmacniać i uzupełniać będą interwencje podejmowane przez różne instytucje i osoby reprezentujące zarówno przedstawicieli władz publicznych, jak i lokalnych partnerów społecznych, gospodarczych oraz mieszkańców.

Wieloletnia, inicjowana przez LGD, współpraca pomiędzy sektorem społecznym i publicznym przyczyniła się do realizacji szeregu projektów przynoszących wymierne korzyści mieszkańcom, zarówno te infrastrukturalne, jak i równie ważne w zakresie budowania kapitału społecznego. W ramach niniejszej LSR doświadczenia te będą rozwijane. Powiększenie i uspołnienie obszaru poprzez objęcie interwencją Podhalańskiej LGD dwóch „kompletny” regionów: Podhalańskiego i polskiej część Spisza, pozwoli zwiększyć skalę realizowanych projektów i ich ponadlokalnego oddziaływania.

Tym ważniejszym jest fakt, iż **wszystkie gminy objęte opracowywaną LSR są także członkami Stowarzyszenia Podhalański Obszar Funkcjonalny**, które obecnie opracowuje Strategię Zintegrowanych Instrumentów Terytorialnych Podhalańskiego Obszaru Funkcjonalnego tworzonego przez Nowy Targ oraz gmin leżące w strefie funkcjonalnego oddziaływania miasta rdzeniowego.

Przygotowując strategię LGD wzięto pod uwagę, iż część ważnych dla obszaru projektów będzie realizowana z wykorzystaniem instrumentu ZIT. Jednocześnie działania wdrażane w ramach różnych instrumentów terytorialnych mają charakter komplementarny i wzajemnie się uzupełniają, natomiast te same działania nie będą realizowane z dwóch różnych instrumentów, a co za tym idzie nie zachodzi tutaj ryzyko podwójnego finansowania tych samych projektów.

Mając na uwadze, że Strategia ZIT jest w trakcie opracowywania – przewidywalny termin jej przyjęcia to III kwartał 2023 r. w pracach nad LSR oparto się jedynie o wstępną listę projektów w opracowywanej strategii (w oparciu o prezentację na spotkaniu 24 kwietnia 2023 roku) oraz wytyczne wynikające z Programu Regionalnego na lata 2021-2027 (załącznik pn. „Instrumenty terytorialne w ramach programu Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027”). Potencjalne obszary wsparcia realizowane w ramach instrumentu ZIT będą się koncentrować wokół celów szczegółowych od 2 do 4 Programu FEM 2021-2027. Projekty zgłaszane przez ZIT w ramach celu 5 będą wybierane w trybie konkursowym, a wewnętrzne ustalenia pomiędzy samorządami tworzącymi Stowarzyszenie Podhalański Obszar Funkcjonalny, a Zarządem Podhalańskiej LGD zagwarantują, że te same projekty (dotyczące tożsamego zakresu i zgłaszane przez ten sam samorząd) z zakresu turystyki i kultury nie będą się powielały pomiędzy oboma instrumentami terytorialnymi.

5 Spójność , komplementarność i synergia

5.1 Opis powiązań programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym

Cele rozwojowe i obszary wsparcia definiowane w „Lokalnej Strategii Rozwoju dla Podhalańskiej Lokalnej Grupy Działania” są w pełni zgodne z krajowymi dokumentami istotnymi z punktu widzenia konstruowania strategii LGD, tj. „Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030” oraz – co oczywiste – z „Planem Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027”. Zgodności te wykazano w tabeli poniżej.

Natomiast z punktu widzenia regionalnego i subregionalnego istotne jest to, że opracowana Strategia wpisuje się w wizję rozwoju zawartą w najważniejszym regionalnym dokumencie strategicznym jakim jest „Strategia Rozwoju Województwa MAŁOPOLSKA 2030”, a także w wybrane priorytety wynikające z operacyjnego dokumentu służącego wdrożeniu polityki spójności na poziomie regionu, jakim są „Fundusze Europejskie dla Małopolski na lata 2021 – 2027”. Cele są także zbieżne ze strategiami obu powiatów, na obszarze których działa Podhalańska LGD (tj. powiatu nowotarskiego i tatrzańskiego). Zbadano także powiązania z innym instrumentem terytorialnym przygotowywanym dla wszystkich gmin objętych niniejszą LSR, jakim jest Zintegrowany Instrument Terytorialny Podhalańskiego Obszaru Funkcjonalnego, obejmujący wszystkie siedem gmin objętych planowaniem LSR Podhalańskiej LGD, a także Miasto Nowy Targ, Miasto Zakopane, Gminę Rabka-Zdrój, Miasto i Gminę Czarny Dunajec oraz powiaty nowotarski i tatrzański. W tym przypadku pokazano jak mocno oba instrumenty terytorialne (RLKS i ZIT) wzajemnie się uzupełniają i wzmacniają, tworząc wspólnie silne podstawy rozwoju obszaru współpracujących ze sobą – w różnych układach terytorialnych - gmin.

Co istotne projekty realizowane w ramach RLKS i ZIT **nie będą się nakładać na siebie, zatem nie istnieje ryzyko podwójnego finansowania tych samych działań**. Dokonano także przeglądu dokumentów strategicznych poszczególnych gmin wchodzących w skład LGD potwierdzając, iż tworzą one synergicznie powiązaną całość, która układa się we wspólną wizję rozwoju opartą z jednej strony na endogenicznych potencjałach obszaru, z drugiej na dążeniu do systematycznego podnoszenia jakości życia mieszkańców tego obszaru. Z uwagi na ograniczenia objętości niniejszego dokumentu zrezygnowano z prezentacji szczegółowej analizy w tym zakresie.

Poniżej zaprezentowano podstawowy wymiar komplementarności celów LGD na poziomie krajowym, regionalnym oraz lokalnym.

Tabela 10. Zgodność pierwszego celu strategicznego z podstawowymi dokumentami strategicznymi poziomu krajowego, regionalnego i lokalnego

Cel LSR	C.1. Atrakcyjne i ekologiczne Podhale i Spisz – wsparcie rozwoju turystyki i przedsiębiorczości opartej o dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i tradycje
Przedsięwzięcia	P.1.1. Rozwój oferty turystycznej poprzez poprawę infrastruktury kulturalnej i turystycznej. P.1.2. Zwiększenie dostępności produktów lokalnych dla mieszkańców i turystów poprzez tworzenie sieci powiązań i kooperacje krajowe i zagraniczne. P.1.3. Rozwój potencjału turystycznego w oparciu o dziedzictwo kulturowe i artystyczne obszaru. P.1.4. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych. P.1.5. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, dedykowanych młodym ludziom.

	<p>P.1.6. Tworzenie nowych przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne.</p> <p>P.1.7. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne.</p>
<p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030</p>	<p>Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.</p> <p>Cel szczegółowy: Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego.</p> <p>Cel operacyjny: 2.1.3. Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego (działania: a) promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich oraz zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury; b) promocja turystyczna mająca na celu wzrost atrakcyjności turystycznej obszarów o wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych oraz 2.2.3. Wsparcie dla lokalizacji inwestycji zewnętrznych (działanie: wzmacnianie wsparcia marketingowego na poziomie regionalnym, w tym marketingu terytorialnego).</p>
<p>Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027</p>	<p>Cel strategiczny 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa, w tym:</p> <p>CS.8.P.4. - Poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej;</p> <p>CS.8.P.6. Poprawa dostępu do usług publicznych w zakresie opieki, zdrowia, kultury i dziedzictwa kulturowego;</p> <p>CS.8.P.8. Rozwój form współpracy na obszarach wiejskich w wymiarze produkcyjnym, usługowym, społecznym;</p> <p>CS.8.P.9. Rozwój przedsiębiorczości poprzez tworzenie i utrzymanie miejsc pracy i dywersyfikację dochodów.</p>
<p>Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030)</p>	<p>Obszar: Gospodarka</p> <p>Cel szczegółowy: Innowacyjna i konkurencyjna gospodarka.</p> <p>Kierunki działań: Konkurencyjność i przedsiębiorczość oraz Turystyka.</p> <p>Obszar: Małopolskie</p> <p>Cel szczegółowy: Rozwój społecznie wrażliwy, sprzyjający rodzinie.</p> <p>Kierunki działań: Kultura i dziedzictwo.</p> <p>Obszar: Zarządzanie strategiczne rozwojem</p> <p>Cel szczegółowy: System zarządzania strategicznego rozwojem dostosowany do wyzwań dekady 2020–2030.</p> <p>Kierunki działań: Współpraca i partnerstwo.</p> <p>Obszar: Klimat i środowisko</p> <p>Cel szczegółowy: Wysoka jakość środowiska i dążenie do neutralności klimatycznej.</p> <p>Kierunki działań: Ograniczanie zmian klimatycznych oraz Edukacja ekologiczna.</p> <p>Obszar: Rozwój zrównoważony terytorialnie</p>

	<p>Cel szczegółowy: Zrównoważony i trwały rozwój oparty na endogenicznych potencjałach.</p> <p>Kierunki działań: Rozwój obszarów wiejskich oraz Spójność wewnątrzregionalna i dostępność.</p>
<p>Fundusze Europejskie dla Małopolski na lata 2021 - 2027</p>	<p>Cel polityki 4. Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych.</p> <p>4 (vi) wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych, w tym: Rozwój i promocja oferty turystycznej: budowa, rozbudowa i promocja produktów turystycznych, np. turystycznych szlaków tematycznych (odwołujących się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych regionu) oraz przedsięwzięcia infrastrukturalne w sektorze kultury ukierunkowane będą w szczególności na rozwijanie aktywności społecznej; wsparcie w zakresie dokumentowania, zachowywania i upowszechniania dziedzictwa niematerialnego; wsparcie obiektów, które mają charakter zabytkowy oraz konserwacja zabytków ruchomych; rozwój i udostępnianie szlaków kulturowych.</p> <p>Cel polityki 5. Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych</p> <p>5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.</p>
<p>Strategie powiatowe (nowotarska i tatrzańska)</p>	<p>Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu nowotarskiego na lata 2015-2022</p> <p>Wymiar: Powiat atrakcyjny turystycznie</p> <p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • inicjowanie i wspieranie cyklicznych imprez kulturalnych i sportowych, • wspieranie lokalnych produktów turystycznych • wspieranie rozwoju infrastruktury komunikacyjnej zapewniającej optymalny dostęp do atrakcji turystycznych, • ochrona czystości środowiska naturalnego <p>Wymiar: Powiat przedsiębiorczy</p> <p>Działania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wsparcie inicjatyw kooperacyjnych w układzie międzysektorowym i branżowym, • kreowanie aktywnych postaw na rynku pracy. <p>Strategia Rozwoju Powiatu Tatrzańskiego na lata 2011-2020 „Powiat Tatrzański – Kurort Tatrzański”</p> <p>Cel strategiczny: Konkurencyjna, nowoczesna a zróżnicowana oferta turystyczno-klimatyczna i sportowa.</p> <p>Cel strategiczny: Czyste środowisko i chroniony krajobraz</p>

Źródło: opracowanie własne

Wszystkie sześć przedsięwzięć zdefiniowanych w ramach celu pierwszego wykazuje **pełną, wewnętrzną komplementarność i synergę**. Elementem, który je konstytuuje i łączy jest wspieranie podhalańskiej i spiskiej

kultury i tradycji, tak dla pielęgnowania ważnych, dla mieszkańców obszaru, wartości, jakości i wzmacniania produktu turystycznego opartego o dziedzictwo przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe i kulinarne, które mądrze wykorzystane i przetworzone ma dawać trwałe podstawy rozwoju gospodarczego obszaru LGD.

Przedsięwzięcia zdefiniowane w ramach celu pierwszego w całościowy sposób – na miarę skali samego LGD i dostępnych środków – definiują katalog działań jakie będą podejmowane, aby czynić Podhale jeszcze bardziej atrakcyjnym dla gości go odwiedzających, a tym samym tworzyć realne podstawy rozwoju lokalnej gospodarki czerpiącej z faktu, iż jest to jedna z najbardziej rozpoznawalnych polskich destynacji turystycznych i marka turystyczna sama w sobie. Stąd przedsięwzięcia zdefiniowane w tym celu obejmują zarówno elementy związane z infrastrukturą kultury (w tym m.in. muzeów, izb regionalnych, przestrzeni dla ukazywania kultury góralskiej, rewaloryzacji ważnych zabytków, tworzenia szlaków kulturowych), jak i szeroko rozumianego produktu turystycznego (w tym m.in. ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej, publicznych elementów małej architektury przy szlakach i atrakcjach turystycznych, stref aktywności), tworzeniem oferty turystycznej opartej o dziedzictwo kulturalne, zwiększenie dostępu turystów do dobrej jakości produktów lokalnych. W tym kontekście przewidziane tutaj działania całościowo opisują i wspierają rozwój produktu turystycznego opartego o endogeniczne zasoby Podhala i Spisza. Ale komplementarność tych przedsięwzięć należy rozpatrywać także w kontekście logicznego powiązania beneficjentów, którzy działania te będą podejmować. Przewidziano bowiem w ramach celu pierwszego zarówno przedsięwzięcia dotyczące ogólnodostępnych elementów wzmacniających i budujących produkt turystyczny, które będą realizowane głównie przez instytucje publiczne (samorządy) z obszaru LGD, jak i środki dla organizacji pozarządowych (formalnych i nieformalnych), które w oparciu o wytworzoną oraz już dostępną infrastrukturę rozwijać będą szeroko rozumianą ofertę turystyczną opartą o zasoby dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Jednocześnie rozbudowana infrastruktura i oferta turystyczna będą wykorzystywane do tego, aby rozwijać przedsiębiorczość związaną z szeroko rozumianym przemysłem czasu wolnego. Daje to gwarancję podejmowania działań synergicznych i wzajemnie z siebie wynikających – rozwój publicznej infrastruktury i ofert turystycznej będzie wykorzystywany przez przedsiębiorców do rozwijania i wzmacniania swoich firm, a także tworzenia atrakcyjnych miejsc pracy, zaś inwestycje poczynione w branży związane z przemysłem czasu wolnego w jeszcze większym stopniu będą promować region i sprawiać, że zainteresowanie odwiedzeniem Podhala będzie wzrastać, napędzając tym samym korzystanie z dostępnej infrastruktury i oferty.

Na uwagę zwracają także – zawarte w celu pierwszym – przedsięwzięcia, które zachęcają potencjalnych beneficjentów do budowania sieci współpracy, powiązań i wzajemnej kooperacji, szczególnie w związku z poprawą dostępności i jakości produktów lokalnych, a także przedsięwzięcie dedykowane przedsiębiorcom, które pozwoli wesprzeć jedną z ważniejszych i osadzonych w tradycji Podhala i Spisza branż, jaką jest budownictwo. Wsparcie tej konkretnej branży przyczyni się do zwiększenia potencjału podmiotów mogących wspierać samorządy i innych przedsiębiorców w fizycznej rozbudowie infrastruktury służącej wzmacnianiu produktu turystycznego i szeroko rozumianego rozwoju gospodarczego.

Powyżej zarysowane podejście bardzo mocno integruje i wiąże poszczególne sektory nie tylko zachęcając je do wzajemnego „widzenia siebie” i podejmowanych przez siebie działań, ale także zachęca do permanentnej współpracy w celu budowania wspólnego i spójnego produktu turystycznego, który będzie nie tylko wspólny dla kilku gmin z obszaru, ale także który w różnych wymiarach będzie przenikał się pomiędzy działaniami samorządów, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców na wzór już podejmowanych działań, co w konsekwencji zagwarantuje, iż oferowany produkt turystyczny będzie kompleksowy, a dzięki temu jeszcze lepiej wypromowany i rozpoznawalny w skali ponadregionalnej, a miejscowej ludności i przedsiębiorcom przyniesie wielokrotnione korzyści z efektu skali.

Tabela 11. Zgodność drugiego celu strategicznego z podstawowymi dokumentami strategicznymi poziomu krajowego, regionalnego i lokalnego

<p>Cel LSR</p>	<p>C.2. Aktywne Podhale i Spisz – wzmacnianie aktywności społecznej i kapitału społecznego oraz wspieranie osób z w niekorzystnej sytuacji</p>
<p>Przedsięwzięcia</p>	<p>P.2.1. Rozwój już istniejących placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży. P.2.2. Poprawa dostępu do infrastruktury publicznej dla osób w niekorzystnej sytuacji. P.2.3. Wzmocnienie potencjału podmiotów działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja i aktywizacja osób w niekorzystnej sytuacji. P.2.4. Rozwijanie istniejących przedsięwzięć ukierunkowanych na poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców (branża oświatowo-wychowawcza, zdrowotna, opiekuńcza).</p>
<p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030</p>	<p>Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Cel szczegółowy: 1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów. Cel operacyjny: 1.5.3. Infrastruktura społeczna (w tym działania poprawiające dostępność przestrzeni, dóbr i usług; zwiększenia dostępności usług dla osób starszych, osób z niepełnosprawnościami). Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych. Cel szczegółowy: 2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego. Cel operacyjny: 2.1.3. Zwiększanie zasobów rynku pracy i rozwój kapitału społecznego (w tym deinstytucjonalizacja usług opiekuńczych i zdrowotnych, w tym rozwój usług medycznych świadczonych w modelu telemedycznym; tworzenie warunków do rozwoju srebrnej gospodarki oraz ekonomii społecznej zakorzenionej lokalnie, a w szczególności przedsiębiorczości społecznej; zwiększanie partycypacji społecznej i wpływu obywateli (oraz organizacji pozarządowych) na życie i przestrzeń publiczną). Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie. Cel szczegółowy 3.3. Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych (działania: włączenie mieszkańców w proces oceny jakości życia i jakości usług publicznych, badania potrzeb oraz dostarczania usług publicznych lokalnie; koordynacja działań sąsiadujących JST w zakresie planowania i dostarczania usług, integracja ich świadczenia; adaptację dobrych praktyk w zakresie podnoszenia jakości i dostępności usług publicznych, w tym innowacyjnych sposobów świadczenia usług i uspołecznionych procesów monitoringu ich jakości).</p>
<p>Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027</p>	<p>Cel strategiczny 8. Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa, w tym: CS.8.P.6. Poprawa dostępu do usług publicznych w zakresie opieki, zdrowia, kultury i dziedzictwa kulturowego. CS.8.P.10. Włączenie osób z grup defaworyzowanych lub wykluczonych na obszarach wiejskich. CS.8.P.11. Zaangażowanie młodych w życie lokalne, w tym w podejmowaniu decyzji, tworzenie sieci społeczność.</p>

<p>Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030)</p>	<p>Obszar: Małopolskie</p> <p>Cel szczegółowy: Rozwój społecznie wrażliwy, sprzyjający rodzinie.</p> <p>Kierunki działań: Małopolskie rodziny; Opieka zdrowotna; Edukacja; Rynek pracy.</p> <p>Obszar: Zarządzanie strategiczne rozwojem</p> <p>Cel szczegółowy: System zarządzania strategicznego rozwojem dostosowany do wyzwań dekady 2020 – 2030.</p> <p>Kierunki działań: Współpraca i partnerstwo.</p> <p>Obszar: Rozwój zrównoważony terytorialnie</p> <p>Cel szczegółowy: Zrównoważony i trwały rozwój oparty na endogenicznych potencjałach.</p> <p>Kierunki działań: Rozwój obszarów wiejskich oraz Spójność wewnątrzregionalna i dostępność.</p>
<p>Fundusze Europejskie dla Małopolski na lata 2021 - 2027</p>	<p>Cel polityki 4. Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych.</p> <p>4 (i) poprawę skuteczności i poziomu włączenia społecznego rynków pracy oraz dostępu do wysokiej jakości zatrudnienia poprzez rozwój infrastruktury społecznej i wspieranie ekonomii społecznej.</p> <p>4. (ii) poprawę równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój łatwo dostępnej infrastruktury, w tym poprzez wspieranie odporności w zakresie kształcenia i szkolenia na odległość oraz online.</p> <p>4. (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych.</p> <p>4 (h) wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji.</p> <p>4 (k) zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej.</p>
<p>Strategie powiatowe (nowotarska i tatrzańska)</p>	<p>Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu nowotarskiego na lata 2015-2022</p> <p>Wymiar: Powiat zapewniający mieszkańcom wysoka jakość życia.</p> <p>Działania: rozwój oferty dydaktycznej, kulturalnej, zdrowotnej.</p> <p>Strategia Rozwoju Powiatu Tatrzańskiego na lata 2011-2020 „Powiat Tatrzański – Kurort Tatrzański”</p> <p>Cel strategiczny: Wysoka jakość i powszechny dostęp do edukacji i kultury.</p> <p>Cel strategiczny: Sprawna ochrona zdrowia i pomoc społeczna.</p>

Źródło: Opracowanie własne

Także w przypadku drugiego z celów LSR cechuje się on **wysoką komplementarnością** zarówno z dokumentami strategicznymi, jak i wcześniej podejmowanymi już działaniami, a także charakteryzuje się wewnętrzną **synergią**. Definiowany jest ona głównie przez pryzmat włączenia społecznego osób w gorszym położeniu, poprawy dostępu do publicznej infrastruktury (a w konsekwencji także oferowanych usług) oraz wzmacnianiu kapitału społecznego obszaru LGD. W tym kontekście nadrzędnym celem podejmowanych interwencji jest poprawa sytuacji osób w trudniejszym położeniu, a także aktywizacja społeczna, zawodowa, edukacyjna, zdrowotna i kulturalna mieszkańców obszaru LGD. Równie ważnym celem planowanych do podjęcia w ramach tego celu działań jest wzmocnienie warunków do tworzenia społeczeństwa obywatelskiego – aktywizacja lokalnych liderów, wzmacnianie potencjału lokalnych organizacji pozarządowych, przygotowywanie ich do przejmowania części zadań publicznych od samorządów z obszaru.

W ramach tego celu w szczególny sposób interwencje **kierowane będą do grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR**: dzieci i młodzieży, osób starszych, kobiet, osób z niepełnosprawnością.

Placówki wsparcia dziennego dla dzieci, nazywane zwykle świetlicami środowiskowymi, mają pomagać w szczególności rodzinom, napotykałym trudności w wypełnianiu obowiązków wychowawczych. Dotychczasowe doświadczenia LGD wskazują, iż efektywne działania podejmowane w tego typu placówkach wpływają na rozwój osobowości dzieci, ich postępy w nauce oraz kształtowanie relacji społecznych opartych na wzajemnej pomocy, współpracy i solidarności. Jednocześnie oferta i dostępność tych placówek na obszarze LGD jest ciągle zbyt mała.

Planuje się także przeznaczyć środki na poprawę dostępu do infrastruktury publicznej, w tym ze szczególnym nakierowaniem na osoby pozostające w niekorzystnej sytuacji. W ramach tych działań planuje się wsparcie projektów, których celem będzie tworzenie przyjaznej przestrzeni publicznej sprzyjającej tworzeniu i zachowaniu więzi społecznych (rozwój małej infrastruktury np. ławki, place, skwery, boiska, tereny rekreacyjne), adaptację i wyposażenie świetlic wiejskich czy centrów aktywności. Odbiorcami tych działań będą w pierwszej kolejności mieszkańcy obszaru Podhalańskiej LGD, w tym osoby pozostające w niekorzystnej sytuacji, ale także turyści, którzy będą także korzystali (w zależności od rodzaju podejmowanych działań) z powstałej infrastruktury.

Wzmacniany będzie także potencjał lokalnych organizacji pozarządowych, po to, by z kolei one miały większą zdolność do podejmowania działań związanych z aktywizacją społeczną zarówno osób dorosłych (szkolenia, elementy doksztalcania zawodowego), jak dzieci z rodzin objętych pomocą społeczną w zakresie ich aktywizacji społecznej i tworzenia warunków do lepszego radzenia sobie w codziennym życiu i edukacji, a w konsekwencji wychodzenia z sytuacji kryzysowych.

Także w ramach tego celu przewidziano możliwość realizacji przez przedsiębiorców przedsięwzięć związanych z usługami społecznymi – oznacza to, iż nie tylko samorządy i organizacje pozarządowe działać będą na rynku usług społecznych i edukacyjnych, ale że dopuszczona zostanie tutaj realizacja także przedsięwzięć przez lokalnych przedsiębiorców – co nie tylko podniesie różnorodność oferowanych usług i poprawi ich jakość, ale także będzie elementem budowania kapitału społecznego na obszarze działania LGD.

Zatem także w przypadku tego celu integrowane są działania różnych sektorów oraz wspierane jest współdziałanie zarówno podmiotów publicznych, organizacji pozarządowych, jak i przedsiębiorców w tworzeniu atrakcyjnej oferty usług publicznych, a także podnoszenia jakości życia poprzez zwiększanie dostępności (w najróżniejszych wymiarach) do tych usług, a także tworzenia warunków do rozwoju przedsiębiorstw, które rozwijać się będą w oparciu o nowoczesne technologie zwiększając tym samym innowacyjność obszaru LGD i niwelując dysproporcje rozwojowe pomiędzy większymi aglomeracjami, a ośrodkami peryferyjnymi.

Wartość dodana podejścia LEADER

Przyjęta filozofia pracy nad Strategią angażująca od samego początku wszystkie chętne, zainteresowane osoby i instytucje ze wszystkich gmin obszaru (zob. podrozdział „Partycypacja społeczna na etapie przygotowania LSR”)

przyniosła efekt nie tylko w postaci zaangażowania naprawdę dużej grupy interesariuszy, ale przede wszystkim wypracowania wspólnie i w bardzo zróżnicowanych i przekrojowych zespołach takich rozwiązań, które są zarówno oczekiwane przez lokalną społeczność, jak i dają realną szansę na dokonanie pozytywnej zmiany w efekcie ich wdrożenia. Dodatkowym aspektem było – szczególnie w pracy warsztatowej, ale także na etapie wypełniania ankiet na różnych etapach opracowywania dokumentu – danie uczestnikom procesu realnego poczucia sprawstwa. Ich opinie, ich oczekiwania, ich postulaty były poddawane szerokiej dyskusji i służyły budowaniu całego dokumentu – poczynając od wspólnej refleksji o wartościach obszaru, o tym co łączy lokalną społeczność Podhala i Spisza, na jakich elementach warto budować wspólny rozwój, poprzez wspólne wypracowywanie celów, rodzajów przedsięwzięć, aż po wspólne planowanie alokacji, a także refleksję jakimi kryteriami powinno się kierować w trakcie przyszłego wyboru operacji. Dodatkowo zagwarantowało **to wielość perspektyw i dostosowanie proponowanych rozwiązań do potrzeb i oczekiwań różnych grup odbiorców docelowych.**

Podejście LEADER w praktyce

Wielość perspektyw pozwoliła na dostosowanie proponowanych rozwiązań do różnych potrzeb grup docelowych.

Wymiernym efektem tego podejścia było zaproponowanie takiej konstrukcji celów i przedsięwzięć, która dopuszcza w każdym z celów pełny katalog beneficjentów i wzajemną przenikalność zaproponowanych przedsięwzięć. Wydaje się to doskonałą emanacją idei LEADERa jaką jest **trójsektorowość** wyrażająca się we współpracy sektorów publicznego, gospodarczego i społecznego w strukturach dla realizacji przyjętych celów. Podejście to – zdaniem osób i instytucji tworzących „Strategię” zagwarantuje w przyszłości osiągnięcie lepszych rezultatów – z punktu widzenia całego obszaru i większego wpływu na budowanie lokalnego kapitału społecznego, a w konsekwencji większego wpływu realizowanych operacji na rozwój obszaru objętego strategią LGD.

Sposób prowadzenia całego procesu strategicznego, rozciągnięcie go w czasie, wielość zastosowanych metod (ankiety, warsztaty, spotkania - także prowadzone w formule zdalnej, informacje przekazywane z wykorzystaniem najróżniejszych, dostosowanych do percepcji danej grupy kanałów), a także praca trójsektorowego zespołu konsultacyjnego ds. związanych z opracowaniem LSR, zagwarantował, że każdy kto był zainteresowany wzięciem w nim udziału, miał realną możliwość wypowiedzenia się w całym procesie i gwarancję, że jego zdanie zostanie wysłuchane i wzięte pod uwagę. Zatem elastyczność, animacja i komunikacja były tymi elementami, które były dla nas ważne w pracy nad opracowaniem strategii.

Jesteśmy także przekonani, że takie podejście do procesu tworzenia polityki rozwoju obszaru LGD bardzo mocno przyczynia się do wzmacniania lokalnych liderów i tworzy lepsze podwaliny do zaangażowanie wielu „aktorów” rozwoju lokalnego i współpracy międzygminnej na rzecz realizacji wspólnych celów rozwojowych. Dając tym samym możliwość holistycznego i zintegrowanego podejścia do rozwoju. Jest też zachętą – dzięki zaprezentowaniu spójnej wizji rozwoju - dla innych podmiotów (samorządów z obszaru LGD, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców) do sięgania po inne niż środki z RLKS źródła finansowania projektów i działań, które będą komplementarne do priorytetów wskazanych w LSR i będą wzmacniały przyjętą ścieżkę rozwoju.

Dobór zakresów wsparcia

Dobór zakresów wsparcia wynika z **pogłębionej diagnozy obszaru**. Część przedsięwzięć (szczególnie w celu pierwszym) jest budowana na potencjałach i silnych stronach obszaru LGD, co gwarantuje zarówno adekwatność proponowanych działań, jak i duże zainteresowanie ich wdrażaniem, daje też gwarancję pozytywnego wpływu na sytuację społeczno-ekonomiczną obszaru i poprawę warunków do życia (np. dzięki nowym źródłom zarobku) dla jego mieszkańców. Pozostałe przedsięwzięcia (głównie zapisane w celu drugim) oparte są głównie na deficytach i potrzebach mieszkańców. Wszystkie one wypracowane są w sposób oddolny i wynikają zarówno z analizy danych zastanych, jak i aspiracji mieszkańców oraz obiektywnych barier rozwojowych.

Taki dobór celów i przedsięwzięć daje największą gwarancję wykorzystania zarówno silnych stron obszaru – szczególnie w zakresie walorów przyrodniczych, krajobrazowych, turystycznych i kulturowych, jak i odpowiadania na deficyty obszaru w zakresie dostępności części usług, potrzebę lepszej dbałości o jakość powietrza i wykorzystania rozwiązań proekologicznych, a przede wszystkim wykluczeniu części grup społecznych, w tym szczególnie ludzi młodych, niesamodzielnymi i starszych.

Ważne także było dla twórców strategii, aby tak konstruować cele i przedsięwzięcia, żeby każdy z celów był dostępny (w sensie możliwości opracowania projektów) dla każdego sektora – publicznego, społecznego i gospodarczego i także ten element udało się wypracować w trakcie warsztatów, spotkań i konsultacjami z szerokim gronem interesariuszy.

Wybór dostępnych źródeł finansowania

Na wstępie należy podkreślić, że opracowana strategia ma formułę wielofundusową, co już „na wejściu” zwiększa wachlarz możliwych interwencji i ich źródeł finansowania.

Opracowana „Lokalna Strategia Rozwoju Podhalańskiej Lokalnej Grupy Działania” jako dokument planistyczny w bardzo precyzyjny sposób wskazuje priorytety jakie stawia przed sobą Stowarzyszenie i stanowi także swoistą „mapę drogową” do sięgania po inne dostępne środki. Potwierdzeniem tej tezy są doświadczenia LGD i jego członków w pozyskiwaniu środków w tym z innych źródeł niż RLKS i realizacji szeregu projektów, które na przestrzeni ostatnich lat dotyczyły szeregu podobnych obszarów tematycznych, jak te, które zarysowano w obecnej strategii, żeby wspomnieć tylko ostatnio zrealizowane projekty z zakresu rozwoju produktu turystycznego czy wsparcia dla dzieci i młodzieży, czy szerzej grup defaworyzowanych. Przykłady takich projektów przedstawiono w tabeli.

Tabela 12. Doświadczenie Podhalańskiej LGD i jej członków we wdrażaniu projektów partnerskich oraz ukierunkowanych na poprawę jakości życia

Program/fundusz	Nazwa Projektu	Realizator	Rok realizacji	Budżet
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020	Dizajn a wzory regionów	Podhalańska Lokalna Grupa Działania	2022/2023	593 071 zł
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020	Podhale–Gorce–Pieniny–Spisz – rozwój oferty wspólnej turystyki rowerowej	Podhalańska Lokalna Grupa Działania	2023	1 483 076,00 zł
Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020	Tradycje strażaków w ochronie dziedzictwa przyrodniczego i kształtowaniu dziedzictwa kulturowego obszaru pogranicza w Gminie Poronin i Obec Kokava	Gmina Poronin	2022	31 608,56 EUR

Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020	Transgraniczna Akademia Biznesu w Gminie Poronin i Obec Bobrovec	Gmina Poronin	2021	44 539,53 EUR
Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020	Pumptrack - nowa infrastruktura na szlaku pieszo-rowerowym Poronin-Liptovska Kokawa	Gmina Poronin	2021	66 340,05 EUR
Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020	Gmina Poronin i Východná nie pozwolą zagać ludowym rzemiosłom	Gmina Poronin	2018/2019	81 685,53 EUR
Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020	Rowerem po kulturowym i przyrodniczym dziedzictwie pogranicza	Gmina Poronin Gmina Kościelisko	2017/2018	106 304,74 EUR
RPO Województwa Małopolskiego 2014-2020	Nowotarska Placówka Wsparcia Dziennego	Stowarzyszenie Perspektywy	2018-2021	4 968 978,65 zł
Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020	Na szlaku pieszo-rowerowym Kościelisko - Witów - Orawice - Tvrdosin	Gmina Kościelisko	2020/2021	126 700,72 EUR
Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020	Aktywna turystyka kluczem do rozwoju pogranicza	Gmina Kościelisko	2018/2022	2 649 709,28EUR
Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020	Krajobraz - wspólna wartość pogranicza polsko-słowackiego. Gmina Kościelisko Miasto Tvrdosin	Gmina Kościelisko	2021	69 536,02 EUR
Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego 2014-2020	Nowotarska Placówka Wsparcia Dziennego	Stowarzyszenie Perspektywy	2018-2021	4 968 978,65 zł
Województwo Małopolskie	Etno Małopolska to NOŚWARNIYJSO GÓRALECKA	Związek Podhalan Oddział w Białym Dunajcu	2022	19 800,00 zł
Gmina Miasto Nowy Targ	Nałogi złem dla zdrowia	Klub Sportowy Rutkow-ski	2022	12 200,00 zł
Gmina Szaflary	Przyszłość w następnych	Klub Sportowy Rutkow-ski	2022	33 500,00 zł
Fundusz Inicjatyw Obywatelskich – Małopolska Lokalnie”	Kobietom Podhala – na start	Stowarzyszenie Kobiety Podhala	2016	6 475,00
Województwo Małopolskie	Podaj dalej	Stowarzyszenie Kobiety Podhala	2016	4 500,00

Źródło: Opracowanie własne

Także w nadchodzącej perspektywie finansowej – jako uzupełnienie i rozwinięcie działań wynikających z opracowanej Strategii planuje się podejmowanie działań w szeregu zakresów tematycznych, które są komplementarne i uzupełniające do celów i przedsięwzięć wskazanych w LSR. Na moment opracowania LSR warto wymienić działania związane m.in. z:

- promocją i rozwijaniem produktów turystycznych (przewidywane źródła finansowania: Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027, programy dotacyjne Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, programy dotacyjne MKiDN, programy dotacyjne NCK, Interreg Polska-Słowacja);
- sieciowaniem podmiotów z obszaru LGD i współpracą, w tym międzynarodową (przewidywane źródła finansowania: FEM 2021-2027, programy dotacyjne Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego+, Interreg Polska-Słowacja);
- przeciwdziałaniem zmianom klimatycznym, promocją korzystania z OZE i szeroko rozumianą ochroną środowiska (przewidywane źródła finansowania: Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027);
- aktywizacją społeczną mieszkańców obszaru objętego LSR (przewidywane źródła finansowania: FEM 2021-2027, dotacyjne MRiPS);
- wymianą doświadczeń i szkoleniami z zakresu funkcji społecznych na rzecz dzieci i młodzieży oraz seniorów (przewidywane źródła finansowania: ERASMUS);
- i wiele innych w zależności od pojawiających się potrzeb i dostępnych źródeł finansowania.

Analizując proces diagnozowania obszaru i wyboru, który zakładał w pierwszym kroku wskazanie szerokiego katalogu obszarów tematycznych wynikających z potencjałów i potrzeb obszaru i jego mieszkańców, a następnie konieczność dokonania koncentracji tematycznej, należy stwierdzić, iż fakt wskazania i wyboru tylko dwóch obszarów (tożsamy z dwoma celami LSR) nie przekreśla ważności pozostałych zdiagnozowanych zagadnień. Będą one realizowane z taką samą intensywnością, jak wskazane w strategii LSR, tyle że z innych źródeł finansowania, w szczególności innych osi priorytetowych „Funduszy Europejskich dla Małopolski” (w tym także w ramach zagwarantowanej alokacji dostępnej dla Stowarzyszenia Podhalański Obszar Funkcjonalny w ramach instrumentu ZIT), środków krajowych, środków własnych samorządów, a także grantów pozyskiwanych przez organizacje pozarządowe z różnych źródeł.

Także dla operacji wynikających ze wskazanych celów tematycznych Strategia LGD nie będzie jedynym źródłem finansowania projektów. Szczególnie projekty infrastrukturalne, ale nie tylko, należy traktować jak część większych projektów czy systemowych działań wdrażanych po pierwsze przez lokalne samorzady z obszaru LGD, ale też inne organizacje, a także lokalnych przedsiębiorców. Tym ważniejsza jest komplementarność opracowanej Strategii LGD ze strategiami lokalnymi, które w szeregu obszarów tematycznych potwierdzają ich priorytetowy charakter (np. turystyka, dziedzictwo kulturowe, jakość i dostępność usług publicznych, dostępność komunikacyjna, jakość środowiska i ochrona przyrody, edukacja, usługi społeczne, szczególnie dla grup zagrożonych marginalizacją itd.). Jest to gwarancja, iż środki zapisane w Strategii LGD stanowiąc będą jedynie niewielką część środków przeznaczanych na realizację działań i projektów komplementarnych do tych zapisanych w dokumencie.

Przyjęty sposób wdrażania LSR

Z uwagi na wzajemną synergię, a czasem także współzależność pomiędzy poszczególnymi przedsięwzięciami, planuje się wdrożyć wielozakresowe nabory wniosków o wsparcie (a co najmniej harmonizację zakresów tematycznych następujących po sobie naborów wniosków), tak aby obie strony (instytucje i organizacje pozarządowe versus przedsiębiorcy) dokładnie wiedzieli jakie plany inwestycji i działań mają pozostali „gracze” w tym procesie, tak aby świadomie nawiązywać do równolegle zgłaszanych propozycji, czy wręcz móc tworzyć współzależne pakiety (np. publiczna infrastruktura związana z produktem turystycznym i równolegle zgłaszana oferta działań na planowanej do rozbudowy infrastrukturze czy działania dla osób z grup potrzebujących wsparcia

np. dzieci, młodzieży, seniorów, po tym kiedy powstanie lub zostanie odnowiona infrastruktura, w której te zajęcia mogą być realizowane).

Dobór dostępnych metod wdrażania operacji w ramach LSR

Metody wdrażania operacji były przedmiotem konsultacji z mieszkańcami, a także analizy wniosków z poprzednich okresów programowania. W odniesieniu do części przedsięwzięć zdecydowano się wyłącznie **na tryb konkursowy**, część przedsięwzięć realizowanych jest także w **formule projektów grantowych, operacji własnych, operacji partnerskich i projektów partnerskich**. Dobór sposobu realizacji poprzedzony został analizą potrzeb (konsultacje z lokalną społecznością) oraz potencjału przyszłych beneficjentów i wynikał z następujących przesłanek:

- **konkurs** – projekty skierowane przede wszystkim do przedsiębiorców i jednostek sektora finansów publicznych, gdyż są to beneficjenci, którzy będą realizować duże projekty oraz posiadają potencjał instytucjonalny i finansowy do ich realizacji;
- **projekty grantowe** to specyficzna forma wsparcia dla podmiotów, które nie mogą skorzystać z funduszy w ramach innych działań np.: ze względu na niewielką kwotę pomocy. O wsparcie między innymi mogą się ubiegać grupy nieformalne np.: oddziały, sekcje, koła stowarzyszeń. Są to projekty będące formą wsparcia działań na małą skalę, służącą aktywizacji lokalnych środowisk;
- **operacje własne** to projekty, które obejmują swoim zasięgiem cały obszar LGD i dotyczą działań szczególnie istotnych dla realizacji LSR – inkluzywność czy angażowanie trzech sektorów;
- **operacje partnerskie i projekty partnerskie** - wdrażanie projektów partnerskich w największym stopniu daje efekt synergii, tj. razem możemy działać więcej. Różne organizacje/instytucje mają różne podejście do problemów i do ich rozwiązywania, wspólna promocja wzmacnia efekt dotarcia do beneficjentów projektu. Co więcej działania partnerskie pozwalają także na wzmocnienie instytucjonalne partnerów poprzez wymianę doświadczeń i wiedzy między podmiotami. Zakłada się **organizację dedykowanego konkursu dla partnerstw** (krajowych lub/i zagranicznych) w ramach wybranych przedsięwzięć w celu 1.

Sposób wzmocnienia planowanych do osiągnięcia efektów

Aby wzmocnić planowane do osiągnięcia efekty planuje się:

- **animować rozwój lokalny** - zwiększać kompetencje na poziomie lokalnym przede wszystkim w priorytetowych obszarach LSR tj. rozwoju turystycznym obszarów, działaniach związanych z dziedzictwem kulturowym i produktem lokalnym, a także włączeniem grup wykluczonych oraz wdrażaniem innowacji związanych z szeroko pojętą ekologią, w tym w szczególności ochroną powietrza i walką ze zmianami klimatu;
- współdziałać w ramach **Małopolskiej Sieci LGD**;
- **wzmacniać partnerstwo pomiędzy członkami LGD** w celu wspólnego, aktywnego uczestniczenia w kreowaniu polityki państwa oraz Unii Europejskiej wobec wsi i terenów wiejskich;
- **propagować zrównoważony rozwój obszarów wiejskich** z uwzględnieniem zarówno interesów gospodarczych mieszkańców, jak i wymogów ochrony dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego i przyrodniczego wsi;
- prowadzić **działania promocyjne** w zakresie podejścia „Leader”;
- prowadzić **działalność szkoleniową i edukacyjną** w zakresie wiedzy samorządowej i obywatelskiej środowisk wiejskich, w szczególności w kontekście zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich.

5.2 Partnerstwo – zasady współpracy pomiędzy sektorem publicznym, społecznym i gospodarczym

Wdrażanie przedsięwzięć na obszarze LSR nie ma szans powodzenia bez udanej współpracy pomiędzy sektorem społecznym, gospodarczym i publicznym. W związku z tym określenie zasad i sposobów współuczestnictwa wszystkich interesariuszy jest kluczowym elementem osiągnięcia zgodności podejmowanych działań z potrzebami i oczekiwaniami społeczności lokalnej, ograniczenia występowania konfliktów oraz kosztów ich rozwiązywania, a także podstawą wzmocnienia społeczeństwa obywatelskiego. Działanie to podjęto już na wstępnym etapie prac nad strategią powołując do życia **trójsektorowy zespół konsultacyjny** ds. związanych z opracowaniem LSR. Zespół stworzyły osoby reprezentujące poszczególne sektory: publiczny, społeczny, gospodarczy, mieszkańcy z wszystkich gmin obszaru działania PLGD.

Współpraca międzysektorowa odbywać się będzie w trzech zintegrowanych wymiarach:

- **merytorycznym** – poprzez wspólne podejmowanie decyzji, rozwiązywanie problemów;
- **organizacyjnym** – polegającym na angażowaniu specyficznych i unikalnych zasobów oraz kompetencji charakterystycznych dla danego sektora i wzajemnym ich uzupełnianiu podczas realizacji wspólnych projektów;
- **finansowym** – opierającym się na współudziale finansowym wszystkich partnerów poprzez zapewnienie wkładu własnego w realizację określonych przedsięwzięć.

Partnerstwo trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego opiera się na podstawowych zasadach stanowiących fundament wspólnych działań: **respektowanie własnych potrzeb, możliwości i dążenie do osiągnięcia kompromisu, przejrzystość podejmowanych działań, otwarty dialog z mieszkańcami.**

Praktyczny wymiar partnerstwa opisany jest w statucie (wersja z 05.06.2023 roku) który powołuje ciało w postaci Rady wybieranej przez Walne Zgromadzenie (opisane w par. 20 Statutu), która dokonuje wyboru operacji, które mają być realizowane w ramach LSR, w tym grantobiorców, a także ustala kwotę wsparcia.

Rada liczy od 7 do 16 osób, a w jej skład muszą wejść reprezentanci wszystkich trzech sektorów (publicznego, społecznego, gospodarczego), z zastrzeżeniem, że przedstawiciele sektora publicznego stanowią mniej niż 30% składu Rady, ponadto w składzie Rady jest: co najmniej jedna kobieta, co najmniej jedna osoba do 25 roku życia, przedstawiciel seniorów (osoba powyżej 60 roku życia), przedstawiciel KGW.

Podsumowanie

Zaplanowane działania umożliwią wsparcie części beneficjentów w sposób odmienny od klasycznego podejścia – przejawiać się to będzie w zastosowaniu mechanizmu grantów, położeniu większego nacisku na wnoszenie wkładu własnego w postaci pracy własnej (co powinno w większym stopniu związać beneficjentów z przedmiotem działania i się z nim mocniej utożsamić). Odmiennie od klasycznego przekazania dotacji będzie też objęcie wsparciem doradczym beneficjentów przez Biuro LGD i opieka w całym okresie realizacji i rozliczenia projektu.

Wdrażanie projektu na obszarze kilku gmin (na obszarze funkcjonalnym) pozwoli także na podejmowanie interwencji przekraczających obszar jednej gminy (np. w ramach projektów związanych ze świadczeniem wsparcia dla osób starszych i niesamodzielnych), co nie tylko przyczyni się do poniesienia dostępności tych usług, ale także pozwoli obniżyć ich koszty wdrażania (realizacja większego obszaru projektu pozwala redukować koszty stałe). Bezspornie wartością przyjętej filozofii wdrażania środków RLKS będzie także jak najszersze włączenie organizacji pozarządowych specjalizujących się w określonych obszarach działania i zachęcanie ich do realizacji przedsięwzięć, które na co dzień realizowane są przez podmioty publiczne. W pierwszej kolejności będzie to dotyczyło przedsięwzięć z zakresu wsparcia społecznego, ale także kultury, edukacji, ochrony dziedzictwa, a także rozwoju produktu turystycznego.

Przyjęte w LSR zakresy wsparcia wynikają z przeprowadzonej diagnozy oraz pogłębionego dialogu społecznego i w najbardziej efektywny sposób przyczyniają się do wzmacniania lokalnych potencjałów (walory przyrodnicze, krajobrazowe, turystyczne, kulturowe), a także odpowiadają na najważniejsze zdiagnozowane deficyty (niedostosowanie edukacji do współczesnych i przyszłych wyzwań cywilizacyjnych, znaczącą liczbę osób biernych zawodowo, w tym osób z niepełnosprawnością, słaby ekonomicznie i instytucjonalnie sektor pozarządowy, niewystarczającą ofertę społeczną, edukacyjną i kulturalną dla mieszkańców, szczególnie młodych, niewystarczająca dostępność oraz jakość usług społecznych i wsparcia rodziny, a także fatalną jakość powietrza na dużej części obszaru).

Konstruując LSR po pierwsze zdecydowano się na wykorzystanie mechanizmu dwufunduszowego, co radykalnie zwiększyło możliwości realizacji projektów. Ponadto konstruując siatkę celów wzięto pod uwagę dostępność środków w innych mechanizmach (np. ZIT czy IIT) i przyjęto takie priorytety w ramach RLKS, aby zmaksymalizować dopływ środków na obszar współpracujących ze sobą gmin z maksymalnie wielu różnych źródeł finansowania.

Przyjęty sposób wdrażania, w tym planowane wielozakresowe nabory wniosków o wsparcie, harmonizacja zakresów tematycznych następujących po sobie naborów, tak aby efekty poszczególnych działań (także realizowanych przez różnych beneficjentów) mogły od siebie współzależać i z siebie wynikać, a także wielość metod wdrażania operacji w ramach LSR (projekty grantowe, projekty realizowane w partnerstwie, itp.) gwarantuje najpełniejsze odpowiadanie na potrzeby potencjalnych beneficjentów, daje możliwość przenikania się i współzależności pomiędzy różnymi sektorami (efekt synergii), daje też możliwość zawiązywania partnerstw w celu efektywniejszej, szerszej i lepiej uspołecznionej realizacji projektów w środowisku lokalnym.

6 Cele i wskaźniki Lokalnej Strategii Rozwoju

6.1 Cele LSR i ich źródła finansowania

W rozdziale III i IV dokonano szczegółowej analizy problemowej, wartościowania potencjałów i potrzeb rozwojowych obszaru wdrażania LSR oraz zdiagnozowano i scharakteryzowano grupy docelowe istotne dla realizacji LSR oraz ich potrzeby. W oparciu o te ustalenia – w sposób **partycypacyjny** – sformułowano najistotniejsze **wyzwania stojące przed LGD i wypracowano cele LSR.**

Obszar LGD boryka się z problemami horyzontalnymi dotyczącymi wielu gmin w Małopolsce. Problemy te dotyczą **migracji, starzenia się społeczeństwa, rozpadu więzi rodzinnych, wykluczenia społecznego części mieszkańców i braku poczucia zaopiekowania się u osób z grup defaworyzowanych, ciągle zbyt małej innowacyjności** zarówno świadczonych usług, jak i innowacyjnych przedsiębiorstw. Ogromnym problemem są **skutki obciążenia środowiska naturalnego działalnością człowieka, w tym turystyką**, zachodzących zmian klimatycznych oraz **jakość środowiska naturalnego.** Niewątpliwym wyzwaniem – przed jakim staje LGD jest także płynne wdrożenie działań na całym rozszerzonym o Spisz obszarze LGD, tak aby działania we wszystkich gminach obecnego LGD były synergiczne i faktycznie budowały potencjał rozwojowy całego obszaru.

Jednocześnie obszar ma szereg potencjałów związanych z **niezwykłymi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi, kulturowymi, jak również ponadprzeciętną aktywnością lokalnych społeczności (skupioną szczególnie w OSP, KGW, LKS, zespołach regionalnych).** Skonfrontowanie zasobów i potencjałów w zestawieniu z deficytami obszaru i potrzebami rozwojowymi, pozwoliło sformułować – na obecnym poziomie - dwa kluczowe cele strategiczne. Koncentracja strategii wokół dwóch głównych celów jest wyrazem podejścia zintegrowanego, które umożliwia skupienie się na kwestiach najistotniejszych i pozwala osiągnąć najlepsze efekty w relacji do relatywnie niewielkich środków, którymi dysponuje LGD, szczególnie w kontekście wyzwań z jakimi mierzy się obszar współpracujących ze sobą gmin.

Warto też zwrócić uwagę, że u podstaw formułowania celów nowej strategii było **odpowiadanie na zdiagnozowane potrzeby mieszkańców.** Poprzez aktywizację społeczno-ekonomiczną obszaru i modernizację infrastruktury społeczno-kulturalnej nastąpi poprawa jakości życia mieszkańców na obszarze, na którym swoją działalność prowadzi Podhalańska LGD.

Cele strategiczne LSR sformułowano w sposób następujący:

Cel pierwszy:

**Atrakcyjne i ekologiczne
Podhale i Spisz –
wsparcie rozwoju
turystyki i
przedsiębiorczości
opartej o dziedzictwo
przyrodnicze kulturowe i
tradycje**

Cel drugi:

**Aktywne Podhale i
Spisz – wzmacnianie
aktywności
społecznej i kapitału
społecznego oraz
wspieranie osób z w
niekorzystnej sytuacji**

6.1.1 Cel pierwszy: Atrakcyjne i ekologiczne Podhale i Spisz – wsparcie rozwoju turystyki i przedsiębiorczości opartej o dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i tradycje

Cel, w całości oparty na potencjałach obszaru – kulturowych, przyrodniczych, krajobrazowych, posiadaną infrastrukturą turystyczno-rekreacyjną, związanych z produktem lokalnym i ludźmi, którzy potrafią twórczo i pomysłowo wykorzystać lokalne zasoby i dziedzictwo, ale także chcą dzięki posiadanym zasobom tworzyć nowe firmy, rozwijać już istniejące i wzmacniać lokalny rynek pracy. Jednym słowem na bazie i z poszanowaniem lokalnych zasobów, tworzyć dla siebie idealne i nowoczesne miejsce do życia, pracy i osobistego rozwoju. Wszystkie te działania mają przybliżyć mieszkańców do wizji idealnego obszaru PLGD jako nowoczesnego i eleganckiego kurortu łączącego współczesność z elementami tradycji wynikających z autentycznej kultury, dziedzictwa materialnego i niematerialnego górali podhalańskich i spiskich.

W poniższej macierzy zarysowano logikę towarzyszącą dochodzeniu do sformułowania pierwszego celu strategii poczynając od potencjałów, przez zdiagnozowane problemy, aż do wyzwań, które legły u podstaw sformułowania ostatecznego brzmienia celu.

Tabela 13. Zintegrowane podejście do formułowania celu pierwszego

Potencjały/zasoby	Problemy	Wyzwania	Cel
Wybitne walory krajobrazowe Podhala i Spisza. Bogata przyroda w tym obszary objęte ochroną. Bogaty folklor i tradycje ludowe kultury podhalańskiej i spiskiej (folklor, gwara, muzyka, kuchnia, twórczość ludowa, rzemiosło, kapele ludowe). Tradycje narciarskie, stacje narciarskie, wyciągi, przygotowane trasy narciarstwa biegowego, korzystne ukształtowanie terenu do rozwoju infrastruktury i oferty turystycznej, w tym turystyki rowerowej. Rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna. Duża przedsiębiorczość mieszkańców. Certyfikowane tradycyjne produkty lokalne.	Mało innowacyjna oferta turystyczna i zaplecze turystyczne. Zła jakość powietrza, mała świadomość ekologiczna. Niedoinwestowanie działalności gospodarczych w branżach: budowlanej, okołobudowlanej, turystycznej, przemysłu czasu wolnego. Braki w podstawowej infrastrukturze publicznej, w tym rekreacyjnej (w części miejscowości) oraz niedoinwestowana i częściowo wyeksploatowana infrastruktura i wyposażenie instytucji kultury. Niski poziom innowacyjności działań podejmowanych na obszarze. Brak zintegrowanej promocji produktu	Rozwój przedsiębiorczości w branży turystycznej, budowlanej, okołobudowlanej i przemyśle czasu wolnego. Estetyzacja przestrzeni publicznych. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla budowania atrakcyjnego produktu lokalnego. Tworzenie bardziej zróżnicowanej oferty spędzania wolnego czasu dostosowanej do potrzeb różnych grup. Poprawa jakości powietrza, zadbane środowisko naturalne. Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców. Dostęp do taniej i pewnej energii pochodzącej z OZE. Poprawa kanałów dystrybucji produktów lokalnych, w tym rolnych i współpraca w zakresie	Atrakcyjne i ekologiczne Podhale i Spisz – wsparcie rozwoju turystyki i przedsiębiorczości opartej o dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i tradycje

Prężnie działające KGW i OSP, inne organizacje lokalne tworzące ofertę zagospodarowania czasu wolnego dla turystów i mieszkańców. Duża liczba, dobrze zorganizowanych instytucji kultury	turystycznego w skali całego obszaru. Mało zróżnicowana oferta spędzania wolnego czasu. Oferta kulturalna nie zawsze odpowiadająca potrzebom i aspiracjom mieszkańców.	wspólnego produktu turystycznego. Kształtowanie obszaru PLGD jako nowoczesnego i eleganckiego kurortu łączącego współczesność z elementami tradycji wynikających z autentycznej kultury, dziedzictwa materialnego i niematerialnego górali podhalańskich i spiskich.	
---	--	---	--

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o wyniki diagnozy, ankiet, warsztatów i spotkań z mieszkańcami

W konsekwencji w ramach celu wskazano 7 przedsięwzięć, w tym jedno finansowane ze środków RPO (EFRR) oraz sześć finansowanych ze środków WPR (EFRROW), które wspierają szeroko rozumiany rozwój infrastruktury publicznej (szczególnie kulturalnej), rozwój przedsiębiorczości w branży budowlanej/okołobudowlanej oraz turystycznej i przemysł czasu wolnego, jako ofertę dla turystów, którzy odwiedzą obszar LGD, a korzystając z usług i oferty dostępnej na miejscu przyczynia się do rozwoju społeczno-ekonomicznego obszaru LGD. Rozwój obszaru i innowacyjność przedsięwzięć to niezwykle ważne aspekty sprzyjające poprawie jakości życia, jednak tenże rozwój, aby był długofalowy i trwały powinien być równocześnie zrównoważony, realizowany z dbałością o środowisko naturalne oraz lokalne zasoby.

Tabela 14. Przedsięwzięcia w ramach celu pierwszego wraz z ich źródłem finansowania

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu 1. Atrakcyjne i ekologiczne Podhale i Spisz (...)	Grupy docelowe	Wnioskodawca/ Realizator	Sposób realizacji
€ 337 687,42 (EFRR)	1.1. Rozwój oferty kulturalnej poprzez poprawę infrastruktury kulturalnej	Instytucje kultury, turyści, osoby odwiedzające obszar, mieszkańcy	Gminy i ich jednostki organizacyjne (np. GOK-i, GBP)	Konkurs
€ 1 207 473,58 (EFRR)	1.2. Rozwój oferty turystycznej poprzez poprawę infrastruktury turystycznej	Instytucje kultury, turyści, osoby odwiedzające obszar, mieszkańcy	Gminy i ich jednostki organizacyjne (np. GOK-i, GBP)	Konkurs
€ 200 000,00 (EFRROW)	1.3. Zwiększenie dostępności produktów lokalnych dla mieszkańców i turystów poprzez tworzenie sieci powiązań i kooperacje krajowe i zagraniczne	Turyści, osoby odwiedzające obszar oraz mieszkańcy obszaru LGD	Organizacje pozarządowe/ LGD	Konkurs/ projekt partnerski/operacja własne
€ 250 000,00 (EFRROW)	1.4. Rozwój potencjału turystycznego w oparciu o	Turyści, osoby odwiedzające obszar	Organizacje pozarządowe	konkurs

	dziedzictwo kulturowe i artystyczne obszaru	oraz mieszkańcy obszaru LGD		
€ 400 000,00 (EFRROW)	1.5. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych	NGO, Turyści, osoby odwiedzające obszar oraz mieszkańcy obszaru LGD	Organizacje pozarządowe	konkurs
€ 100 000,00 (EFRROW)	1.6. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, dedykowanych młodym ludziom	NGO, mieszkańcy obszaru LGD	Organizacje pozarządowe	konkurs
€ 200 000,00 (EFRROW)	1.7. Tworzenie nowych przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne	Osoby planujące rozpocząć działalność gospodarczą	Mieszkańcy obszaru LGD planujący rozpocząć działalność gospodarczą	konkurs
€ 350 000,00 (EFRROW)	1.8. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne	Przedsiębiorcy	Przedsiębiorcy	konkurs

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o wyniki diagnozy, ankiet, warsztatów i spotkań z mieszkańcami

Należy się spodziewać, iż projekty składane w poszczególnych przedsięwzięciach dotyczyć będą takich zagadnień jak:

- **w ramach przedsięwzięcia: „Rozwój oferty kulturalnej poprzez poprawę infrastruktury kulturalnej”**
m.in.:
  - budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury kultury, m.in. domów kultury, bibliotek (mediatek), muzeów, izb regionalnych, klubów, świetlic;
  - wyposażeniu domów kultury i niekomercyjnych obiektów infrastruktury kulturalnej;
- rozwijania w tym modernizacji i budowy ogólnodostępnych obiektów i miejsc infrastruktury kulturalnej, **w ramach przedsięwzięcia: „Rozwój oferty turystycznej poprzez poprawę infrastruktury turystycznej”**
m.in.:
  - tworzenie produktów turystycznych bazujących na potencjałach oraz walorach kulturowych i przyrodniczych obszaru
  - budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, m.in. kompleksowych wielofunkcyjnych: obiektów turystycznych oraz stref aktywności turystycznej skoncentrowanych wokół atrakcji turystycznych np. tężnie, platformy i wieże widokowe, miejsca obserwacyjne, ścianki

- wspinaczkowe, amfiteatry plenerowe, jako element projektu mała architektura (np. ławki, stoły, paleniska, grille, wiaty, infokioski itp.), miejsc wypoczynku/odpoczynku ,
- budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej przy zbiornikach wodnych, ciekach naturalnych, wyrobiskach po zwirowych wraz z tworzeniem miejsc wypoczynku na tych obszarach oraz ich zagospodarowaniem w celach turystycznych m.in. poprzez tworzenie kąpielisk wraz z elementami infrastruktury turystycznej np. podesty, plaże, boiska do sportów plażowych.
  - wyposażeniu obiektów infrastruktury turystycznej,
  - rozwijania w tym modernizacji i budowy ogólnodostępnych obiektów i miejsc infrastruktury turystycznej,
  - rozwijania publicznych elementów małej architektury przy szlakach i atrakcjach turystycznych, w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe;
- **w ramach przedsięwzięcia: „Zwiększenie dostępności produktów lokalnych dla mieszkańców i turystów poprzez tworzenie sieci powiązań i kooperacje krajowe i zagraniczne” m.in.:**
    - inicjatywy budujące i wspierające powstawanie łańcuchów dostaw produktów lokalnych,
    - tworzenie produktów turystycznych, które przyczynią się do dywersyfikacji i ukierunkowania strumienia ruchu turystycznego w regionie,
    - integracja środowisk podtrzymujących ginące zawody i działalności twórców ludowych ich współpracę,
    - wspieranie tworzenia wspólnej oferty sprzedażowej oryginalnego lokalnego rękodzieła i tradycyjnych produktów żywnościowych;
  - **w ramach przedsięwzięcia: „Rozwój potencjału turystycznego w oparciu o dziedzictwo kulturowe i artystyczne obszaru” m.in.:**
    - wydarzenia społeczno-kulturalne, festiwale, warsztaty, szkolenia,
    - działania podejmowane przez Koła Gospodyń Wiejskich związane z popularyzacją lokalnej kultury, tradycji i dziedzictwa,
    - rajdy, imprezy sportowe i rekreacyjne dla mieszkańców i gości,
    - kształtowanie świadomości obywatelskiej;
  - **w ramach przedsięwzięcia: „Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych” m.in.:**
    - zwieszenie potencjału organizacji pozarządowych w zakresie integracji i aktywizacji mieszkańców,
    - wyposażenie sprzyjające aktywizacji mieszkańców, kultywowaniu tradycji, zwyczajów, rękodzieła, sportu,
    - innowacyjne akcje aktywizujące młodzież i wspierające budowanie więzi lokalnych,
    - wsparcie organizacji na rzecz edukacji ekologicznej,
    - wspieranie tworzenia oferty związanej z przekazywaniem tradycji, zwyczajów, rękodzieła i tradycyjnych produktów żywnościowych przez osoby starsze najmłodszemu pokoleniu mieszkańców Podhala i Spisza;
  - **w ramach przedsięwzięcia: „Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, dedykowanych młodym ludziom” m.in.:**
    - zwieszenie potencjału organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej dedykowanych młodym ludziom,
    - wyposażenie sprzyjające aktywizacji młodych mieszkańców LGD,
    - akcje aktywizujące dzieci i młodzież wspierające budowanie więzi lokalnych i kształtowanie świadomości obywatelskiej,
    - akcje edukacyjne dla dzieci i młodzieży na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej;

▪ **w ramach przedsięwzięcia: „Tworzenie nowych przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne”:**

- wspieranie nowych działalności gospodarczych związanych bezpośrednio z branżą tzw. przemysłu czasu wolnego poczynając od firm z branży turystyczno-rekreacyjnej, przez gastronomię, podmioty zajmujące się oferowaniem miejsc noclegowych, aż po szeroko rozumianą branżę beauty & spa,
- wspieranie nowych działalności gospodarczych związanych bezpośrednio z branżą budowlaną i okołobudowlaną, poczynając od firm specjalizujących się we wznoszeniu budynków i innych obiektów, przygotowywaniu terenów pod budowę po szeroko rozumiane usługi remontowe, wykończeniowe. Architektura jest jednym z ważniejszych elementów dziedzictwa kulturowego Podhala i Spisza. Zaś charakterystyczne budownictwo jest jednym z elementów podkreślających odrębność kulturową Górali Podhalańskich i Spiskich. Odrębną kwestią jest wzbogacenie tradycyjnej architektury i budownictwa przez Stanisława Witkiewicza, który zainspirowany budownictwem i sztuką Podhala nadał architekturze góralskiej niejako nowy wymiar. Wzbogacił ją o elementy secesyjne, bogate zdobienia charakterystyczne dla sztuki i folkloru Podhala i Tatr. Jest więc architektura, a w ślad za nią sztuka rzemieślnicza związana z wykonywaniem (budowaniem) tych charakterystycznych obiektów jednym z istotnych, a także rozpoznawalnych tradycji Podtatrza. W konsekwencji drobna przedsiębiorczość związana z tradycyjnym budownictwem jest ważna nie tylko dla mieszkańców obszaru LGD (jako odbiorców tej działalności), ale przede wszystkim wymaga pielęgnowania, kultywowania i rozwijania także poprzez ułatwianie zakładania i rozwijanie istniejących przedsiębiorstw specjalizujących się w tej branży. Jest to wreszcie element wspierania rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, który dzięki rozwijaniu tradycyjnych elementów związanych z regionem, daje szanse zatrudnienia i rozwijania przedsiębiorstw mieszkańcom obszaru PLGD. W ramach przedsięwzięcia szczególnie będą preferowane takie, w ramach których przewiduje się rozwiązania ekologiczne lub innowacje.

▪ **w ramach przedsięwzięcia: „Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne” m.in.:**

- wspieranie rozwoju działalności gospodarczych związanych bezpośrednio z branżą tzw. przemysłu czasu wolnego poczynając od firm z branży turystyczno-rekreacyjnej, przez gastronomię, podmioty zajmujące się oferowaniem miejsc noclegowych, aż po szeroko rozumianą branżę beauty & spa,
- wspieranie rozwoju działalności gospodarczych związanych bezpośrednio z branżą budowlaną i okołobudowlaną, poczynając od firm specjalizujących się we wznoszeniu budynków i innych obiektów, przygotowywaniu terenów pod budowę po szeroko rozumiane usługi remontowe, wykończeniowe.

W ramach przedsięwzięcia szczególnie będą preferowane takie, w ramach których przewiduje się rozwiązania ekologiczne lub innowacje.

6.1.2 Cel drugi: Aktywne Podhale i Spisz – wzmacnianie aktywności społecznej i kapitału społecznego oraz wspieranie osób z w niekorzystnej sytuacji

Drugi cel w ogromnym stopniu poświęcony jest szeroko rozumianej inkluzji, wyrównywaniu szans rozwojowych dzieci i młodzieży, tworzeniu oferty wsparcia dla osób potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu, aktywizacji zawodowej, budowaniu i wzmacnianiu kapitału społecznego. Szereg procesów zachodzących na obszarach wiejskich sprawia, że start w dorosłe życie dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich czy mniejszych ośrodków miejskich jest trudniejszy względem młodzieży z większych ośrodków. Z kolei zachodzące procesy demograficzne (starzenie się społeczeństwa, dłuższy okres życia, przy jednoczesnym rozpadaniu się więzów rodzinnych i ucieczce młodych z obszarów wiejskich) sprawia, iż rosnące grono osób nie tylko doświadcza samotności, ale czasami po prostu wymaga wsparcia w codziennych czynnościach. Ważne jest także aby podejmować na obszarach wiejskich działania, które poprawią sytuację mieszkańców tego obszaru na rynku pracy oraz zwiększą ich aktywność w wymiarze społecznym poprzez aktywizację społeczną, edukacyjną, zdrowotną, kulturalną osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Rozwój obszarów

wiejskich i wzmocnienie lokalnego kapitału społecznego nie będzie możliwy bez znaczącego wsparcia i stworzenia mechanizmów zwiększenia potencjału działania i aktywizacji środowisk skupionych wokół organizacji pozarządowych i instytucji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji. To także klucz do wzmacniania świadomości społecznej i obywatelskiej, co winno przełożyć się budowę społeczeństwa obywatelskiego świadomego swoich praw i obowiązków, ale także dbającego o miejsce swojego życia, relacje zachodzące we wspólnocie lokalnej i umiającego aktywnie włączać się i angażować w życie swojej „małej ojczyzny”.

Poniżej zaprezentowano matrycę prezentującą logikę budowy drugiego z celów LSR.

Tabela 15. Logika interwencji dla celu drugiego

POTENCJAŁY I ZASOBY	PROBLEMY	WYZWANIA	CELE
<p>Bardzo duża społeczna świadomość potrzeby likwidowania wszelkich barier dostępu dla osób z niepełnosprawnościami. Zwiększająca się świadomość i aktywność kobiet. Istniejąca infrastruktura społeczna (świetlice, biblioteki, domy ludowe, remizy OSP, mała architektura). Relatywnie dobrze rozbudowana sieć chodników w miejscach o dużym natężeniu ruchu. Relatywnie wysokie wskaźniki rozwoju przedsiębiorczości.</p>	<p>Słaba dostępność infrastruktury publicznej, w tym społecznej i usług dla osób ze szczególnymi potrzebami. Ciągłe duża liczba obiektów i usług (publicznych i komercyjnych) niedostępna dla osób ze specjalnymi potrzebami. Niewystarczająca lub nieatrakcyjna - w stosunku do potrzeb, oferta wsparcia dla dzieci i młodzieży. Zanikające więzi rodzinne – samotność i brak zaopiekowania osobami starszymi.</p>	<p>Zwiększenie aktywność lokalnych wspólnot i wzmocnienie ich potencjału. Wzmocnienie organizacji i instytucji działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji. Poprawa dostępu do infrastruktury publicznej, w tym społecznej dla osób w niekorzystnej sytuacji. Rozwój firm ukierunkowanych na poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców. Rozwijanie oferty zajęć i wsparcia dla młodzieży i dzieci.</p>	<p>Aktywne Podhale i Spisz – wzmacnianie aktywności społecznej i kapitału społecznego oraz wspieranie osób z w niekorzystnej sytuacji</p>

<p>Duża dostępność placówek wychowania przedszkolnego. Istniejące PWD w powiecie nowotarskim i tatrzańskim. Utrzymujący się – w części gospodarstw domowych - tradycyjny model rodziny. Duża i stale rosnąca liczba organizacji pozarządowych.</p>	<p>Niewystarczająca dla części obszarów i grup w niekorzystnej sytuacji, dostępność do usług społecznych i infrastruktury publicznej, atrakcji i wydarzeń społeczno-kulturalnych.</p>	<p>Rozwijanie oferty zajęć i wsparcia dopasowanego do potrzeb i ograniczeń osób w niekorzystnej sytuacji. Dotarcie z usługami i ofertą placówek wsparcia dziennego do osób i miejscowości szczególnie potrzebujących tego wsparcia. Rozwój usług w zakresie aktywizacji osób starszych, szczególnie nieaktywnych.</p>	
--	---	---	--

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o wyniki diagnozy, ankiet, warsztatów i spotkań z mieszkańcami

W konsekwencji w ramach celu drugiego wskazano 4 przedsięwzięcia, w tym jedno finansowane ze środków FEM (EFS) oraz trzy finansowane ze środków PS WPR (EFRROW), które mają przyczynić się do lepszej dostępności usług publicznych i komercyjnych na obszarze LGD oraz poprawić dostępność infrastruktury.

Tabela 16. Przedsięwzięcia w ramach celu drugiego wraz z ich źródłem finansowania

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu 2: Aktywne Podhale i Spisz (...)	Grupy docelowe	Wnioskodawca/realizator	Sposób realizacji
€ 709 937,00 (EFS+)	2.1. Rozwój istniejących placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży	Dzieci i młodzież do 18 r.ż. oraz ich rodziny, Placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży	Gminy i ich jednostki organizacyjne (np. GOK-i, GBP), Organizacje pozarządowe	Konkurs
€ 500 000,00 (EFRROW)	2.2. Poprawa dostępu do infrastruktury publicznej dla osób w niekorzystnej sytuacji	Mieszkańcy obszaru LGD oraz turyści	Gminy i ich jednostki organizacyjne (np. GOK-i, GBP), Organizacje pozarządowe	Konkurs
€ 300 000,00 (EFRROW)	2.3. Wzmocnienie potencjału podmiotów działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja i aktywizacja osób w niekorzystnej sytuacji	Mieszkańcy obszaru LGD, organizacje pozarządowe, instytucje	Organizacje pozarządowe	Konkurs/grant
€ 200 000,00 (EFRROW)	2.4. Rozwijanie istniejących	Przedsiębiorcy	Przedsiębiorcy	Konkurs

	<p>przedsiębiorstw ukierunkowanych na poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców (branża oświatowo-wychowawcza, zdrowotna, opiekuńcza)</p>			
--	---	--	--	--

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o wyniki diagnozy, ankiet, warsztatów i spotkań z mieszkańcami

Należy się spodziewać, iż projekty składane w poszczególnych przedsięwzięciach dotyczyć będą takich zagadnień jak:

- **w ramach przedsięwzięcia: „Rozwój istniejących placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży”** m.in.:
  - rozwijanie oferty placówek prowadzonych w formie opiekuńczej zapewniających dzieciom opiekę i wychowanie, pomoc w nauce oraz organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań,
  - rozwijanie oferty specjalistycznej - zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię,
  - wdrażanie działań animacyjnych i socjoterapeutycznych realizowanych przez placówki pracy podwórkowej,
  - rozwijanie pomocy udzielanej rodzinom przeżywającym problemy w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej (w ramach placówek wsparcia dziennego);
- **w ramach przedsięwzięcia: „Poprawa dostępu do infrastruktury publicznej dla osób w niekorzystnej sytuacji”** m.in.:
  - poprawa dostępu do parków, placów zabaw, skwerów, świetlic wiejskich, miejsc spotkań dla mieszkańców,
  - poprawa dostępności budynków/obiektów dla osób z niepełnosprawnością,
  - poprawa dostępności obiektów poprzez ich lepszą iluminację, oznakowanie i zamieszczenie informacji w formach dostępnych dla odbiorców z różnymi potrzebami;
- **w ramach przedsięwzięcia: „Wzmocnienie potencjału podmiotów działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja i aktywizacja osób w niekorzystnej sytuacji”** m.in.:
  - budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury społecznej i kulturalnej powiązanej z procesem integracji społecznej, aktywizacji społeczno-zawodowej i deinstytucjonalizacji usług,
  - wyposażenie w nowe technologie wzmacniające ofertę kulturalną oraz zapewnienie warunków technicznych i programowych w zakresie dostępności, m.in. dla osób z niepełnosprawnościami, seniorów i rodzin z małymi dziećmi,
  - wdrażanie rozwiązań cyfrowych sprzyjających włączeniu/integracji: np. platformy internetowe, aplikacje (tworzenie nowych lub rozwój istniejących o nowe funkcjonalności), przewodniki multimedialne,
  - działania włączające grupy w niekorzystnej sytuacji np. działania z zakresu profilaktyki zdrowia, tworzenia/rozszerzania oferty zajęć rekreacyjnych, kulturalnych, edukacyjnych, angażowanie w aktywności na rzecz społeczności lokalnej, projekty międzypokoleniowe, inicjowanie klubów zainteresowań, przekazywanie wiedzy/umiejętności zawodowych, dzielenie się wiedzą,
  - aktywizacja społeczna osób niepełnosprawnych, seniorów i kobiet;

- **w ramach przedsięwzięcia: „Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw ukierunkowanych na poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców (branża oświatowo-wychowawcza, zdrowotna, opiekuńcza)”** m.in. wspieranie wszelkiej działalności gospodarczej związanej bezpośrednio z branżami ukierunkowanymi na poprawę jakości życia i świadczących usługi społeczne dla mieszkańców: oświatowo-wychowawcze, zdrowotne, opiekuńcze, edukacyjne.

6.2 Przepisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć

W tabeli poniżej przedstawiono przedsięwzięcia wraz ze wskaźnikami produktu i rezultatu, zakresem wsparcia, alokacją i sposobem ich realizacji.

C.1. Atrakcyjne i ekologiczne Podhale i Spisz – wsparcie rozwoju turystyki i przedsiębiorczości opartej o dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i tradycje

Nazwa przedsięwzięcia oraz oznaczenie (np. P.1.1)	Wskaźnik produktu i jego wartość		Wskaźnik produktu i jego wartość		Alokacja środków na wskaźniku produktu (w EURO)	Fundusz (EFRROW, EFRR, EFS+)	Zakres wsparcia	Sposób realizacji	Wysokość wsparcia na jedną operację (minimalna i maksymalna kwota) w PLN.
	Wskaźniki produktu	Wartość docelowa	Wskaźniki rezultatu	Wartość docelowa					
P.1.1. Rozwój oferty kulturalnej poprzez poprawę infrastruktury kulturalnej	RCO 77. Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	2	RCR 77. Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	7 000	337 687,42	EFRR	5 (ii) Rozwój infrastruktury kultury, Ochrona i opieka nad zabytkami, Oferta turystyczna:	Konkurs	Minimalnie 350 000 Maksymalnie 2 000 000
P.1.2. Rozwój oferty turystycznej poprzez poprawę infrastruktury turystycznej	RCO 77. Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	5	RCR 77. Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	18 000	1 207 473,58	EFRR	5 (ii) Rozwój infrastruktury kultury, Ochrona i opieka nad zabytkami, Oferta turystyczna:	Konkurs	Minimalnie 350 000 Maksymalnie 2 000 000
P.1.3. Zwiększenie dostępności produktów lokalnych dla mieszkańców i turystów poprzez tworzenie sieci powiązań i kooperacje krajowe i zagraniczne.	Liczba operacji dotyczących zwiększenia dostępności produktów lokalnych	3	R.41PR. Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	1 000	200 000,00	EFRROW	3.rozwój współpracy w ramach poprzez tworzenie lub rozwijanie krótkich łańcuchów żywnościowych;	Konkurs/ projekt partnerski/op eracja własna	Minimalnie 50 000 maksymalnie 350 000
P.1.4. Rozwój potencjału turystycznego w oparciu o dziedzictwo kulturowe i artystyczne obszaru	Liczba działań ukierunkowanych na rozwój dziedzictwa kulturowego i artystycznego	6	R.41PR. Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	3 000	250 000,00	EFRROW	9. Ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi.	konkurs	Minimalnie 50 000 maksymalnie 350 000
P.1.5. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych	Liczba operacji polegających na wsparciu organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych.	17	R.41PR. Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	1 000	400 000,00	EFRROW	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej	konkurs	Minimalnie 50 000 maksymalnie 350 000

P.1.6. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, dedykowanych młodym ludziom	Liczba operacji dedykowanych młodym ludziom.	3	R.1.PR. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy (...)	50	100 000,00	EFRRROW	7. Kształtowanie świadomości obywatelskiej	konkurs	Minimalnie 50 000 maksymalnie 350 000
P.1.7. Tworzenie nowych przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne	Liczba operacji polegająca na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	6	R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	6	200 000,00	EFRRROW	1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki w szczególności	konkurs	Minimalnie 50 000/ Maksymalnie 150 000
P.1.8. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne	Liczba operacji polegająca na rozwijaniu istniejącego przedsiębiorstwa	3	R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	2	350000,00	EFRRROW	1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki w szczególności	konkurs	Minimalnie 50 000/ Maksymalnie 500 000

C.2. Aktywne Podhale i Spisz - wzmacnianie aktywności społecznej i kapitału społecznego oraz wspieranie osób z w niekorzystnej sytuacji

Nazwa przedsięwzięcia oraz oznaczenie (np. P.1.1)	Wskaźnik produktu i jego wartość		Wskaźnik produktu i jego wartość		Alokacja środków na wskaźniku produktu (w EURO)	Fundusz (EFRRROW, EFRR, EFS+)	Zakres wsparcia	Sposób realizacji	Wysokość wsparcia na jedną operację (minimalna i maksymalna kwota) w PLN.
	Wskaźniki produktu	Wartość docelowa	Wskaźniki rezultatu	Wartość docelowa					
P. 2.1. Rozwój istniejących placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży	PLKCO02. Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	500	PLKCR03. Liczba podmiotów, które rozszerzyły ofertę wsparcia lub podniosły jakość oferowanych usług.	1	709 937,00	EFS+	4 (k)	Konkurs	Minimalnie 350 000 Maksymalnie 800 000

P. 2.2. Poprawa dostępu do infrastruktury publicznej dla osób w niekorzystnej sytuacji	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury publicznej/rekreacyjnej/turystycznej ukierunkowanych na pomoc dla osób w niekorzystnej sytuacji	9	R.41PR. Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR.	20 000	500 000,00	EFRROW	6. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej lub	Konkurs	Minimalnie 50 000 Maksymalnie 500 000
P. 2.3. Wzmocnienie potencjału podmiotów działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja i aktywizacja osób w niekorzystnej sytuacji	Liczba działań aktywizujących i integrujących lokalną społeczność LGD	12	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.	700	300000,00	EFRROW	8. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji	Konkurs/Grant	Minimalnie 30 000 Maksymalnie 100 000
P. 2.4. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw ukierunkowanych na poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców (branża oświatowo-wychowawcza, zdrowotna, opiekuńcza)	Liczba operacji polegająca na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	2	R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	2	200 000,00	EFRROW	1. Rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki w szczególności	Konkurs	Minimalnie 50 000/ Maksymalnie 500 000

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o wyniki diagnozy, ankiet, warsztatów i spotkań z mieszkańcami

7 Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

7.1 Charakterystyka organizacji pracy LGD

Procedury wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjęte rozwiązania formalno-instytucjonalne reguluje szczegółowo **Statut Podhalańskiej Lokalnej Grupy Działania**, który opisuje sposób działania Rady, do której należy wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR opracowanej przez Stowarzyszenie oraz ustalanie kwoty wsparcia.

Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów będzie oparty na:

- zgodności z przepisami ustaw PS WPR i RLKS oraz wytycznymi;
- doświadczeniach nabytymi podczas Wdrażania LSR na lata 2007-2013 i LSR 2014-2020;
- specyfice obszaru LGD;
- konsultacjach z lokalną społecznością.

Aby zapewnić przejrzystość, niedyskryminację oraz jawność podejmowanych decyzji przez Radę zostaną przejrzane i zweryfikowane wcześniejsze procedury. Najistotniejszymi cechami, które będą brane pod uwagę przy ich opracowaniu będzie to, że:

- wszelkie regulacje mają zapewniać zachowanie inkluzywności;
- pozwolą uniknąć ryzyka konfliktu interesów (tj. będą odnosiły się do obowiązkowej deklaracji bezstronności);
- protokoły z każdego etapu procesu wyboru operacji będą podawane do publicznej informacji (co oznacza, iż dostępne będą także informacje o wyłączeniach członków organu decyzyjnego z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem, których wniosków wyłączenie dotyczy);
- będą określały przejrzysty sposób postępowania w sytuacji rozbieżnych ocen w ramach danego kryterium;
- będą przewidywały zasady i tryb postępowania w przypadku zastosowania procedury odwoławczej (termin, warunki i sposób wniesienia protestu);
- będą określały tryb wniesienia przez wnioskodawców protestu od rozstrzygnięć Rady w sposób zapewniający możliwość skutecznego wniesienia protestu.

Część założeń dotyczących intensywności pomocy, wysokości kwot wsparcia, kryteriów została **opracowana w procesie przygotowania LSR**. Poniżej w tabelach zaprezentowano założenia do procedury oceny i wyboru operacji, które są wynikiem uspołecznionego procesu w trakcie pracy nad LSR. Propozycja procedur zostanie **skonsultowana z lokalną społecznością**.

Tabela 17. Założenia do procedury oceny i wyboru operacji - realizowane indywidualnie

Czynność wskazana w procedurze	Organ/Przedstawiciel LGD odpowiedzialny za czynność
<ul style="list-style-type: none"> • sposób organizacji naborów wniosków: w tym tryb ogłaszania, czas trwania naboru, miejsce składania wniosków, a także informacje dotyczące zakresu tematycznego operacji, kryteriów wyboru operacji, min. liczbę punktów (warunek wyboru operacji), • sposób udostępnienia procedur naboru do wiadomości publicznej. 	<ul style="list-style-type: none"> • projekt ogłoszenia o naborze przygotowywany jest przez Zarząd Podhalańskiej LGD, a wszystkie dokumenty dotyczące sposobu organizacji naboru wniosków dostępne są w Biurze LGD.
<ul style="list-style-type: none"> • zasady oraz sposób składania i wycofywania wniosków, • zasady oraz sposób rejestrowania wniosków. 	<ul style="list-style-type: none"> • wniosek składany jest drogą elektroniczną, • wycofanie wniosku odbywa się elektronicznie.
<ul style="list-style-type: none"> • zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, w tym ocenę wniosków, dokumentowanie oceny, wzory dokumentów. 	<ul style="list-style-type: none"> • wstępnej weryfikacji wniosków dokonuje Przewodniczący Rady.
<ul style="list-style-type: none"> • zasady oraz sposób wyłączenia członków organu decyzyjnego z oceny i wyboru operacji. 	<ul style="list-style-type: none"> • po dokonaniu weryfikacji wstępnej, Przewodniczący Rady Decyzyjnej udostępnia pozostałym członkom Rady rejestr wniosków jednocześnie wzywając ich do złożenia oświadczenia o bezstronności i poufności.
<ul style="list-style-type: none"> • termin i zasady przydziału wniosków. 	<ul style="list-style-type: none"> • Przewodniczący Rady po zapoznaniu się ze złożonymi Deklaracjami bezstronności i poufności, wyznacza spośród członków Rady zespoły, które będą dokonywać oceny poszczególnych przydzielonych im operacji.
<ul style="list-style-type: none"> • termin, zasady i sposób dokonywania oceny merytorycznej i wyboru operacji. 	<ul style="list-style-type: none"> • po dokonanej ocenie i utworzeniu wstępnej listy rankingowej, w terminie wyznaczonym przez Przewodniczącego Rady, odbywa się posiedzenie Rady, • po dokonaniu oceny strategicznej operacji Rada sporządza listę operacji.
<ul style="list-style-type: none"> • szczegółowy sposób informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu (określono co najmniej: warunki i sposób wniesienia protestu oraz termin wniesienia protestu). 	<ul style="list-style-type: none"> • biuro LGD przekazuje Wnioskodawcy na piśmie informację o wyniku oceny zgodności jego operacji z LSR lub wyniku wyboru, w tym oceny w zakresie spełniania przez jego operację kryteriów wyboru operacji wraz z uzasadnieniem oceny i podaniem liczby punktów otrzymanych przez operację, • biuro LGD zamieszcza na stronie internetowej LGD listę operacji zgodnych z LSR oraz listę operacji wybranych ze wskazaniem, które z operacji mieszczą się w limicie środków wskazanych w ogłoszeniu o naborze.

Tabela 18. Założenia do procedura oceny i wyboru operacji - projekty dla grantobiorców

Czynność wskazana w procedurze	Organ/Przedstawiciel LGD odpowiedzialny za czynność
<ul style="list-style-type: none"> • proces wyboru grantobiorców, określono sposób organizacji naborów: opisano tryb ogłaszania, czas trwania naboru, miejsce składania wniosków, a także informacje dotyczące zakresu tematycznego operacji, kryteriów wyboru operacji, minimalnej liczbę punktów, będącą warunkiem wyboru operacji, • sposób udostępnienia procedur naboru do wiadomości publicznej. 	<ul style="list-style-type: none"> • ogłoszenie o naborze przygotowuje Zarząd Stowarzyszenia w porozumieniu z Przewodniczącym Rady.
<ul style="list-style-type: none"> • zasady oraz sposób składania i wycofywania wniosków, • zasady oraz sposób rejestrowania wniosków. 	<ul style="list-style-type: none"> • wniosek składany jest drogą elektroniczną, • wycofanie wniosku odbywa się elektronicznie, • składane wnioski są rejestrowane w systemie elektronicznym według kolejności ich wpływu.
<ul style="list-style-type: none"> • zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, w tym ocenę wniosków, dokumentowanie oceny, wzory dokumentów. 	<ul style="list-style-type: none"> • wstępnej weryfikacji wniosków dokonuje biuro LGD. Po jej zakończeniu LGD publikuje w systemie elektronicznym listę wniosków zakwalifikowanych do dalszej oceny.
<ul style="list-style-type: none"> • zasady oraz sposób wyłączenia członków organu decyzyjnego z oceny i wyboru operacji, a także termin, zasady i sposób dokonywania oceny merytorycznej i wyboru operacji, ustalenie kwoty wsparcia. 	<ul style="list-style-type: none"> • Przewodniczący Rady po zapoznaniu się ze złożonymi Deklaracjami bezstronności i poufności, wyznacza spośród członków Rady zespoły, które będą dokonywać oceny poszczególnych przydzielonych im operacji, oceny i wyboru Grantobiorców dokonuje Rada.
<ul style="list-style-type: none"> • określono sposób rozliczania, monitoring i kontrolę grantobiorców. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zarząd/biuro LGD

Źródło: opracowanie własne

7.2 Kryteria wyboru

Zasady i kryteria wyboru operacji w ramach perspektywy 2021 – 2027 czerpać będą z dobrych praktyk wynikających z doświadczeń Podhalańskiej LGD z wdrażania LSR poprzednich okresów programowania PROW, a także będą pokłosiem warsztatów i spotkań odbywających się na etapie tworzenia obecnej strategii (włączenie lokalnej społeczności). Przed pierwszymi naborami zasady te i kryteria **zostaną jeszcze raz poddane konsultacjom z przedstawicielami wszystkich trzech sektorów (publicznego, społecznego i gospodarczego)**, a także **upublicznione na stronie internetowej** Stowarzyszenia z możliwością składania uwag do zaproponowanych kryteriów.

Zgodnie z doświadczeniami poprzednich perspektyw finansowych przyjęte kryteria będą miały charakter oceny punktowej, w oparciu o szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny i wskazujący wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium. Sposób ich opisanie – wzorem lat wcześniejszych – będzie jednoznaczny i niebudzący wątpliwości interpretacyjnych. W tym celu -przed ich ostatecznym wejściem w życie – przeprowadzone zostaną testy sprawdzające czy wszyscy uczestnicy testu tak samo rozumieją ich brzmienie i tak samo oceniają zasób informacyjny wynikający z opisu operacji.

Oparcie się na dobrych wzorcach z poprzedniego okresu programowania i czerpanie z wieloletnich doświadczeń LGD oraz poddanie ich ostatecznej szerokiej konsultacji ma zagwarantować ich trafność, dostosowane do potrzeb przyszłych beneficjentów, odpowiadanie na rzeczywiste potencjały i deficyty obszaru, a także zgodność z wymogami określonymi w programach/przepisach dla „Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027” oraz Funduszy Europejskich dla Małopolski 2021-2027”.

Kryteria wyboru w pierwszej kolejności służyć będą weryfikacji, czy wniosek został ważnie złożony i czy zakres tematyczny operacji jest zgodny z zakresem interwencji przewidzianym w LSR oraz przepisami obowiązującymi dla RLKS. Ta grupa kryteriów wyboru dotyczyć będzie przede wszystkim poprawności formalnej zgłaszanych operacji i objęcie zagadnienia związane z terminowością, kompletnością i adekwatnością składanych wniosków. Następnie wnioski, które przejdą ocenę formalną oceniane będą pod kątem zgodności proponowanej operacji z zapisami zawartymi w LSR, w tym przede wszystkim z diagnozą obszaru i poziomem odpowiadania na potencjały i deficyty obszaru, celami oraz przyjętymi wskaźnikami produktu i rezultatu. Ponadto w zależności od celu, w ramach którego składane będą wnioski dodatkowo premiowane będą takie elementy jak: wykorzystywanie endogenicznych (wewnętrznych) potencjałów i zasobów obszaru, wpływ na zapobieganie niekorzystnym zmianom klimatycznym, wpływ na zwiększanie dostępności infrastruktury i oferty dla osób ze specjalnymi potrzebami, podejmowanie działań dedykowanych osobom w niekorzystnej sytuacji, innowacyjność proponowanych rozwiązań, zastosowanie rozwiązań przeznaczonych dla wszystkich i łączących potrzeby różnych grup odbiorców strategii i niewykluczających grup w trudniejszej sytuacji - inkluzywność zastosowanego podejścia czyli, partnerstwo w podejmowanych działaniach, a także wpisywanie się projektu w Nowy Europejski Bauhaus.

Przy ocenie i wyborze projektów brane będą pod uwagę zasady i warunki obowiązujące dla środków pochodzących z EFS+ i EFRR. Jednocześnie promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus.

Przyjęte podejście do kryteriów premiujących samo w sobie **stanowi zachętę do wdrażania innowacji we wszystkich przedsięwzięciach** (w zależności od rodzaju celu waga przyznanych punktów będzie różna). Zakłada się **systemowe animowanie do wdrożenia innowacji** poprzez:

- spotkania informacyjno-konsultacyjne;
- kampanie informacyjno-promocyjne w mediach społecznościowych;

- upowszechnianie wiedzy o innowacyjnym podejściu do kwestii ważnych z punktu widzenia celów rozwojowych obszar np. rozwój produktu turystycznego, innowacji społecznych w szczególności polityki senioralnej i aktywizacji kobiet, ekoinnowacji.

Ważnym aspektem podejmowanych interwencji jest partnerska współpraca oraz wymiana wiedzy i doświadczeń z innymi **podmiotami krajowymi i zagranicznymi**, które mogą wspomóc społeczność lokalną w poszukiwaniu rozwiązań kluczowych problemów rozwojowych obszaru. Z tego powodu jednym z kryteriów premiujących jest **partnerstwo, które jest szczególnie istotne we wdrażaniu przedsięwzięć inkluzywnych (cel 2)**. Ponadto w ramach przedsięwzięcia P.1.2. „Zwiększenie dostępności produktów lokalnych dla mieszkańców i turystów poprzez tworzenie sieci powiązań i kooperacje krajowe i zagraniczne” **zorganizowany zostanie konkurs dedykowany projektom partnerskim**, w którym dodatkowo punktowane będą projekty składane przez partnerstwa międzynarodowe.

Tabela 19. Definicje kryteriów premiujących

Kryterium	Definicja kryterium	Waga kryterium w ramach poszczególnych celów
Wykorzystywanie endogenicznych potencjałów obszaru	Oparcie projektu na wykorzystaniu endogenicznych potencjałów (zdefiniowanych m.in. w części diagnostycznej Strategii) takich jak położenie, krajobraz, walory turystyczne, dziedzictwo i walory kulturowe, dostępność komunikacyjna, zasoby ludzkie. W zależności od wpisywania się w jeden z celów strategii – na różnym poziomie premiowane będą projekty, które wykorzystują wewnętrzne potencjały oraz swoimi działaniami przyczyniają się do ich wzmocnienia.	Cel 1: wysoka waga Cel 2: średnia waga
Wpływ na zapobieganie niekorzystnym zmianom klimatycznym	Premiowane będą projekty, które w sposób bezpośredni lub pośredni przyczyniają się do minimalizowania skutków zachodzących zmian klimatycznych. Najwyżej premiowane będą operacje wprost związane z wykorzystaniem OZE oraz takie, które poprzez zastosowanie rozwiązań w sposób bezpośredni przyczyniać się będą do ograniczenia negatywnych zmian klimatycznych. Nieco niżej premiowane będą te operacje, w których pozytywny efekt ekologiczny jest uzupełniającym (dodatkowym) efektem przyjętych/zastosowanych rozwiązań.	Cel 1: wysoka waga Cel 2: niska waga
Dostępność (wpływ na zwiększenie dostępności infrastruktury i oferty dla osób ze specjalnymi potrzebami)	Wszystkie operacje realizowane w ramach wdrażanej LSR muszą wykazywać się pełną dostępnością (we wszystkich jej wymiarach) dla osób ze szczególnymi potrzebami. W szczególności premiowane będą te operacje, w których zastosowane zostaną rozwiązania specjalnie dedykowane dla osób ze specjalnymi potrzebami.	Cel 1: średnia waga Cel 2: średnia waga

Innowacyjność proponowanych rozwiązań	<p>Dodatkowo premiovane będą operacje, które pozwolą wdrożyć nowy na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalony produkt, usługę, proces, sposób organizacji lub nowy sposób wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny). Do oceny poziomu innowacyjności pod uwagę będzie brany stopień oryginalności zmian:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zmiana kreatywna – powstała w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczy nowych produktów, usług, procesów lub organizacji; ▪ zmiana imitująca - wzorowana na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji. Dotyczyć będzie nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych; ▪ zmiana pozorna – w rzeczywistości nie będzie to innowacja w skali LSR, a jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowości. 	<p>Cel 1: wysoka waga Cel 2: średnia waga</p>
Grupy w niekorzystnej sytuacji	<p>Operacje dedykowane dla mieszkańców obszarów wiejskich, wykluczonych społecznie ze względu na przynależność do grup zdiagnozowanych jako grupy w niekorzystnej sytuacji.</p>	<p>Cel 1: średnia waga Cel 2: wysoka waga</p>
Partnerstwo	<p>W sposób szczególny będą premiovane operacje podejmowane przez więcej niż jednego partnera oraz jednocześnie wykraczają poza obszar jednej gminy (operacje partnerskie i projekty partnerskie). Dodatkowo punktu uzyskają projektu realizowane w partnerstwie międzynarodowym (tj. mające co najmniej jednego partnera, którego siedziba znajduje się poza terytorium RP).</p>	<p>Cel 1: wysoka waga Cel 2: wysoka waga</p>
Nowy Europejski Bauhaus	<p>Premiowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę „Nowy Europejski Bauhaus” (NEB) opartą na takich wartościach jak: piękno, zrównoważenie i wspólnota. Oznacza to, iż dodatkowo premiovane będą projekty zawierające czy dotykające takich elementów jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ powrót do natury; ▪ odzyskanie poczucia przynależności; ▪ nadanie priorytetu miejscom i osobom, które tego najbardziej potrzebują; ▪ transformacja w stronę długoterminowej wizji, opartej na cyklu życia, odejście od myślenia przemysłowego. <p>Spodziewane rezultaty inicjatywy NEB obejmują trzy sfery – przekształcanie miejsc w praktyce, transformację</p>	<p>Cel 1: średnia waga Cel 2: średnia waga</p>

	otoczenia sprzyjającego innowacjom i upowszechnianie nowych znaczeń poprzez edukację i kulturę	
--	--	--

Źródło: opracowanie własne

Powyżej opisane kryteria będą miały zastosowanie do wszystkich przedsięwzięć przy zróżnicowanej wadze każdego z nich (waga od 3 do 1 – wysoka, średnia, niska) **we wszystkich dwóch celach**. Ponadto w odniesieniu do poszczególnych przedsięwzięć, w zależności od tego do jakiego typu beneficjenta zostaną skierowane, przewiduje się – w oparciu o dotychczasowe doświadczenia LGD – zastosowanie kryteriów opisanych w tabeli poniżej.

Tabela 20. Proponowane kryteria w odniesieniu do typu beneficjenta

Typ beneficjenta	Proponowane kryteria
JST i organizacje pozarządowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ spójność dokumentacji ▪ racjonalność budżetu ▪ poziom przygotowania do realizacji projektu – gotowość; ▪ wpływ operacji na grupy w niekorzystnej sytuacji; ▪ oddziaływanie na środowisko; ▪ wpływ na promocję obszaru LGD; ▪ wpływ na promocję dofinansowania w ramach LSR ▪ planowany czas operacji; ▪ stopień realizacji wskaźników produktu.
Przedsiębiorcy i osoby fizyczne planujące założenie działalności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> ▪ spójność dokumentacji ▪ racjonalność budżetu ▪ poziom przygotowania do realizacji projektu – gotowość; ▪ wpływ operacji na grupy w niekorzystnej sytuacji; ▪ oddziaływanie na środowisko; ▪ wpływ na promocję dofinansowania w ramach LSR ▪ planowany czas operacji; ▪ wpływ na tworzenie nowych miejsc pracy; ▪ czas zamieszkiwania lub prowadzenia działalności na obszarze LSR ▪ miejsce rozliczania podatku

Źródło: opracowanie własne

Ostateczny kształt kryteriów wyboru operacji zostanie uzgodniony (i będzie spójny) z kryteriami wyboru projektów ustanowionych dla programu „Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021 – 2027” zgodnie z danym typem projektu i właściwym funduszem (EFRR lub EFS+). W zakresie procedur wdrażania LSR zostaną uwzględnione także takie wytyczne i dokumenty jak m.in.:

- Wytyczne podstawowe w zakresie pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027;
- Wytyczne szczegółowe w zakresie przyznawania wypłaty i zwrotu pomocy finansowej w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) (komponent Wdrażanie LSR oraz komponent Zarządzanie LSR);
- Wytyczne dotyczące realizacji projektów z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w regionalnych programach na lata 2021–2027,
- Wytyczne dotyczące kwalifikowalności wydatków na lata 2021-2027.

7.2.1 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

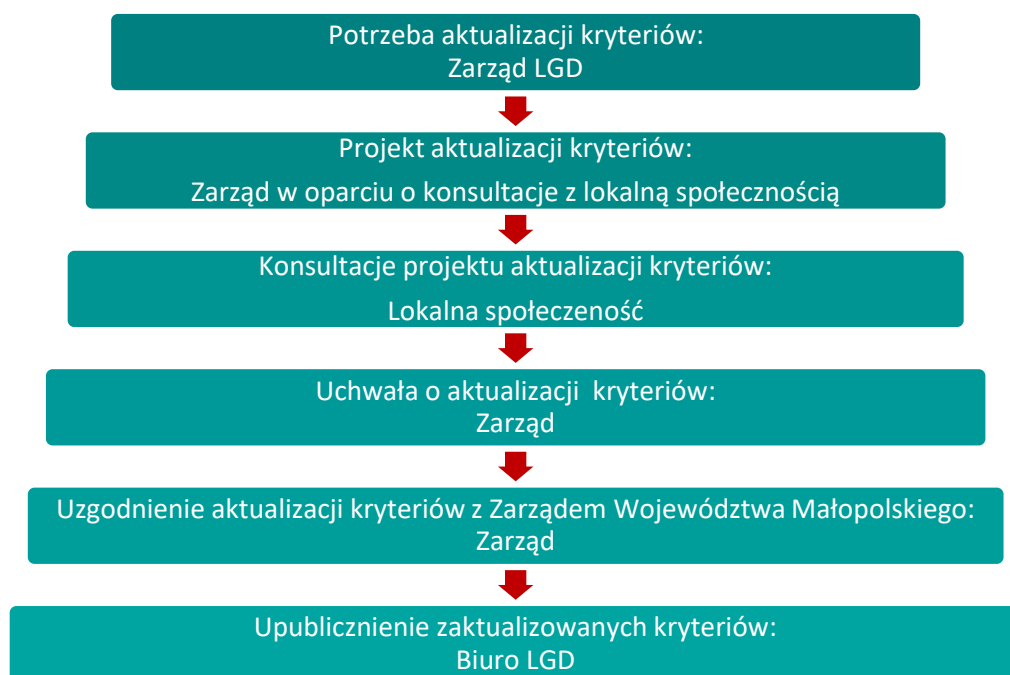
Za zmianę kryteriów odpowiada Zarząd. Zmiana kryteriów wyboru konsultowana będzie każdorazowo ze społecznością lokalną.

Aktualizacja kryteriów może mieć miejsce w trakcie realizacji LSR w przypadku:

- zmiany w przepisach prawnych, istotnych z punktu widzenia wdrażania LSR;
- wydania przez Instytucję Zarządzającą wytycznych mających wpływ na realizację LSR;
- niskiego stopnia osiągnięcia założonych w LSR wskaźników;
- zgłaszania uwag dotyczących obowiązujących kryteriów - zgłaszanych przez Radę, Biuro LGD lub wnioskodawców biorących udział w naborach realizowanych w związku z wdrażaniem LSR.

Zarząd podejmuje decyzję o potrzebie aktualizacji kryteriów mając na uwadze zebrane opinie i uwagi od mieszkańców, wnioskodawców, Rady, biura. Projekt aktualizacji kryteriów przygotowuje Zarząd LGD i konsultuje jego treść z członkami LGD i lokalną społecznością. Po dokonaniu analizy zgłoszonych uwag i ewentualnym wprowadzeniu stosownych zmian w projekcie, Zarząd podejmuje uchwałę w przedmiocie aktualizacji kryteriów, następnie uzgadnia zmianę kryteriów z Zarządem Województwa. Pisemna akceptacja Zarządu Województwa będzie skutkowała wprowadzeniem nowych kryteriów wyboru. Po uzyskaniu akceptacji ZW, Zarząd LGD umieszcza na stronie internetowej zaktualizowane lokalne kryteria wyboru wraz z informacją o ich aktualizacji, a także przesyła członkom Rady zaktualizowane kryteria wyboru wraz z informacją o ich aktualizacji i w razie konieczności przeprowadza szkolenie dla członków Rady w tym zakresie.

Ryc. 5. Proces aktualizacji kryteriów z udziałem lokalnej społeczności

Źródło: opracowanie własne

Aktualizacji kryteriów nie będzie można dokonywać dla naborów, dla których uruchomiono już procedurę zbierania wniosków.

8 Plan działania

W tabeli 21 zamieszczono „Plan działania” przygotowany w układzie celów i przedsięwzięć prezentujący harmonogram realizacji i osiągnięcia zakładanych wskaźników produktu i rezultatu. Opracowany Plan obrazuje przewidywany czas osiągnięcia kluczowych efektów wdrażania LSR.

W odniesieniu do planu działania, zakłada się, że:

- do 30 czerwca 2026 roku wsparcie na wdrażanie LSR w ramach PS WPR zostanie udzielone w wysokości odpowiadającej co najmniej 40% wartości wynikającej z poniższego planu działania i określonej w przyszłej umowie ramowej;
- do 31 grudnia 2027 roku wsparcie na wdrażanie LSR w ramach PS WPR zostanie udzielone w wysokości odpowiadającej 80% wartości wynikającej z poniższego planu działania i określonej w przyszłej umowie ramowej;
- do 31 grudnia 2026 roku wsparcie na wdrażanie LSR w ramach programu regionalnego zostanie udzielone w wysokości odpowiadającej 80% wartości wartości wynikającej z poniższego planu działania i określonej w przyszłej umowie ramowej;
- do 31 grudnia 2028 roku wsparcie na wdrażanie LSR w ramach programu regionalnego zostanie udzielone w wysokości odpowiadającej 100% wartości wynikającej z poniższego planu działania i określonej w przyszłej umowie ramowej.

Tabela 21 Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika nastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika nastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika nastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika nastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika nastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika nastająco	
C.1. Atrakcyjne i ekologiczne Podhale i Spisz – wsparcie rozwoju turystyki i przedsiębiorczości opartej o dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i tradycje														
Przedsięwzięcie P.1.1. Rozwój oferty kulturalnej poprzez poprawę infrastruktury kulturalnej	Wskaźnik produktu: RCO 77. Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	1	100,00%	0	100,00%	0	100,00%	FEW
Przedsięwzięcie P.1.2. Rozwój oferty turystycznej poprzez poprawę infrastruktury turystycznej	Wskaźnik produktu: RCO 77. Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem	0	0,00%	1	20,00%	2	60,00%	2	100,00%	0	100,00%	0	100,00%	FEW
Przedsięwzięcie P.1.3. Zwiększenie dostępności produktów lokalnych dla mieszkańców i turystów poprzez tworzenie sieci powiązań i kooperacje krajowe i zagraniczne	Wskaźnik produktu: Liczba operacji dotyczących zwiększenie dostępności produktów lokalnych	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	1	66,67%	1	100,00%	0	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.4. Rozwój potencjału turystycznego w oparciu o dziedzictwo kulturowe i artystyczne obszaru	Wskaźnik produktu: Liczba działań ukierunkowanych na rozwój dziedzictwa kulturowego i artystycznego obszaru	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	66,67%	2	100,00%	0	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.5. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych	Wskaźnik produktu: Liczba operacji polegających na wsparciu organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, działań innowacyjnych i ekologicznych	0	0,00%	0	0,00%	2	11,76%	10	70,59%	5	100,00%	0	100,00%	PS WPR

Przedsięwzięcie P.1.6. Wsparcie organizacji pozarządowych w zakresie działalności statutowej, dedykowanych młodym ludziom	Wskaźnik produktu: Liczba operacji dedykowanych młodym ludziom	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	2	100,00%	0	100,00%	0	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.7. Tworzenie nowych przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne	Wskaźnik produktu: Liczba operacji polegająca na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0	0,00%	0	0,00%	3	50,00%	3	100,00%	0 szt	0,00%	0 szt	0,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.8. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw w branży turystycznej, przemysłu czasu wolnego, budowlanej oraz okołobudowlanej w tym wykorzystujące rozwiązania ekologiczne i/lub innowacyjne	Wskaźnik produktu: Liczba operacji polegająca na rozwijaniu istniejącego przedsiębiorstwa	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	2	100,00%	0 szt	0,00%	0 szt	0,00%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1.	R.41PR. Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	0		0		0		3500		3500		0		FEM
Wskaźnik rezultatu W.1.2.	R.41PR. Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem	0		0		3000		7000		8000		0		FEM
Wskaźnik rezultatu W.1.3.	R.41PR. Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0		0		300		350		350		0		PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.1.4.	R.41PR. Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0		0		0		2000		1000		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.5	R.1.PR. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy (...)	0		0		100		600		300		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.6	R.1.PR. Poprawa realizacji celów dzięki wiedzy i innowacjom: liczba osób korzystających z doradztwa, szkoleń, wymiany wiedzy (...)	0		0		15		35		0		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.7	R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	0		0		3		3		0		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.8	R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	0		0		0		2		0		0		PS WPR
CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.2. Aktywne Podhale i Spisz – wzmocnienie aktywności społecznej i kapitału społecznego oraz wspieranie osób z w niekorzystnej sytuacji														

Przedsięwzięcie P.2.1. Rozwój istniejących placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży	Wskaźnik produktu: PLKCO02. Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	0	0,00%	0	0,00%	200	40,00%	300	100,00%	0	100,00%	0	100,00%	FEM
Przedsięwzięcie P.2.2. Poprawa dostępu do infrastruktury publicznej dla osób w niekorzystnej sytuacji	Wskaźnik produktu: Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury publicznej ukierunkowanych na pomoc dla osób w niekorzystnej sytuacji	0	0%	0	0,00%	6	66,67%	3	100,00%	0	100,00%	0	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.3. Wzmocnienie potencjału podmiotów działających na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja i aktywizacja osób w niekorzystnej sytuacji	Wskaźnik produktu: Liczba działań aktywizujących i integrujących lokalną społeczność LGD	0	0,00%	0	0,00%	4	33,33%	4	66,67%	4	100,00%	0	100,00%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.4. Rozwijanie istniejących przedsiębiorstw ukierunkowanych na poprawę jakości życia i usług społecznych dla mieszkańców (branża oświatowo-wychowawcza, zdrowotna, opiekuńcza)	Wskaźnik produktu: Liczba operacji polegająca na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	1	100,00%	0	100,00%	0	100,00%	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.1.	PLKCR03. Liczba podmiotów, które rozszerzyły ofertę wsparcia lub podniosły jakość oferowanych usług.	0		0		0		1		0		0		FEM
Wskaźnik rezultatu W.2.2.	R.41PR. Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR.	0		0		7000		7000		6000		0		PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.2.3.	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego.	0		0		200		280		220		0		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.4.	R.37. Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	0		0		1		1		0		0		PS WPR

Źródło: Opracowanie własne

9 Plan finansowy LSR

Budżet LSR, w układzie tabelarycznym, zaprezentowano w **tabeli 22.**, a Plan wykorzystania budżetu LSR zamieszczono w **tabeli 23.**

Tabela 22. Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	€ 2 500 000,00	€ 1 545 161,00	€ 709 937,00	€ 4 755 098,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	€ 562 500,00	€ 125 282,00	€ 125 282,00	€ 813 064,00
Razem	€ 3 062 500,00	€ 1 670 443,00	€ 835 219,00	€ 5 568 162,00
* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.				
** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Tabela 23. Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFROW	0	0,00%	1 350 000,00	54,00%	450 000,00	72,0%	450 000,00	90,00%	200 000,00	98,00%	50 000,00	100,00%	0	100,00%
EFS+	0	0,00%	709 937,00	100,00 %			0	100,00%	0	100,00 %	0	100,00%	0	100,00%
EFRR	0	0,00%	1 545 161,00	100,00 %			0	100,00%	0	100,00 %	0	100,00%	0	100,00%
RAZEM	0	0,00%	3 605 098,00	75,82%			450 000,00	94,74%	200 000,00	98,95%	50 000,00	100,00%	0	100,00%

Źródło: Opracowanie własne

9.1 Powiązania źródeł finansowania z celami LSR

Powiązania źródeł finansowania z przyjętymi celami LSR zostały ukazane w tabelach 16, 18 i 20 w rozdziale 6.1. „Cele LSR i ich źródła finansowania”. Z kolei inne potencjalne źródła finansowania projektów i działań wspierających wdrażanie LSR zaprezentowano w rozdziale 5.1. „Opis powiązań programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi na poziomie krajowym, regionalnym” w części: „Wybór dostępnych źródeł finansowania”.

10 Monitoring i ewaluacja

Dla sprawnej i efektywnej realizacji celów Lokalnej Strategii Działania obszaru Podhalańskiej Lokalnej Grupy Działania określone zostały zasady i procedury dokonywania ewaluacji oraz monitorowania, służące zbadaniu, czy Stowarzyszenie dobrze realizuje postawione przed nim zadania. Dysponowanie wiedzą na temat postępów osiągniętych w zakresie wdrażanych kierunków interwencji warunkuje możliwości skutecznego zarządzania oraz zdolność do reagowania na pojawiające się różnice pomiędzy przyjętymi założeniami a uzyskiwanymi efektami realizacji kluczowych zadań. Podobnie jak w przypadku procesu opracowania LSR, który oparty został o model partycypacyjny, za kluczową zasadę wdrażania LSR uznaje się możliwie jak najszerszy i najbardziej aktywny udział mieszkańców w procesie oceny osiągniętych postępów, a także sposobu funkcjonowania Podhalańskiej Lokalnej Grupy Działania. Proces wdrażania LSR jest rozpatrywany na trzech głównych poziomach: organizacyjnym, merytorycznym i społecznym.

Poziom organizacyjny

Lokalna Strategia Rozwoju obszaru Podhalańskiej Lokalnej Grupy Działania proponuje cele i przedsięwzięcia, które stanowią wyzwania dla całej społeczności obszaru LGD – władz samorządowych, jednostek gminnych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, mieszkańców, a także partnerów zewnętrznych. Spełnienie wyznaczonych założeń i wskaźników będzie możliwe poprzez strategiczną współpracę partnerów lokalnych skupionych wokół celów i działań zaproponowanych w LSR. Wymaga to ścisłej koordynacji i wyznaczenia odpowiedzialności w ramach procesu realizacji poszczególnych zadań, w tym w zakresie zbierania i analizy danych. Stąd też, dla sprawnego i efektywnego działania na rzecz realizacji celów wyodrębnionych w LSR, określona została komórka zarządzająca jej wdrażaniem. Tak więc, w kontekście organizacyjnym, za prawidłowy przebieg procesu monitorowania i ewaluacji odpowiada – powoływany przez Walne Zebranie Członków - Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji. Jednostką pomocniczą, wykonującą związane z tym czynności techniczne związane z wdrażaniem, monitoringiem i ewaluacją, jest natomiast Biuro LGD. Do zadań Biura LGD należeć będzie w szczególności:

- koordynacja współpracy pomiędzy poszczególnymi partnerami realizacyjnymi oraz zapewnienie wysokiej jakości świadczonego doradztwa oraz organizowanych przedsięwzięć z zakresu animacji lokalnej;
- koordynacja efektywności i zasięgu oddziaływania podejmowanych działań informacyjno-promocyjnych;
- pozyskiwanie danych i informacji oraz analiza stopnia realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników LSR;
- kontrola zgodności realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR;
- kontrola zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne przedsięwzięcia;
- przygotowywanie okresowych sprawozdań z realizacji LSR.
- Wszyscy partnerzy realizujący zadania zdefiniowane w LSR będą proszeni o aktywną współpracę z Biurem LGD, co pozwoli na lepsze planowanie, organizowanie, motywowanie zasobów oraz monitoring i ewaluację w ramach procesu wdrażania dokumentu.

Poziom merytoryczny

Poziom merytoryczny obejmuje zarządzanie wdrażaniem LSR, monitorowanie i ewaluację realizacji celów zapisanych w LSR oraz przegląd zapisów Strategii i ich aktualizację. W tym kontekście, na poziomie merytorycznym, ważną rolę przypisuje się Zarządowi LGD, który będzie wsparciem merytorycznym dla Biura LGD. Do jego zadań należą w szczególności:

- dbałość o osiągnięcie założonych w LSR celów ogólnych i szczegółowych;

- ocena pracy pracowników Biura LGD, a także sposobu przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom przez pracowników Biura;
- podejmowanie decyzji strategicznych dla realizacji zapisów LSR (w szczególności dotyczących aktualizacji dokumentu).

Strategiczny nadzór nad właściwym wdrażaniem LSR, tj. realizacją celów i działań i oraz ewentualną aktualizacją, należy natomiast do kompetencji Walnego Zebrania Członków.

Poziom społeczny

Poziom społeczny dotyczy wzmocnienia spójności i integralności społecznej obszaru LGD, a także upowszechniania zapisów LSR wśród mieszkańców i innych beneficjentów, jak również dla pozyskiwania partnerów realizacyjnych.

Głównym adresatem zapisów dokumentu są zatem w szczególności:

- władze samorządowe, radni, pracownicy urzędów gmin i jednostek gminnych;
- organizacje pozarządowe, grupy nieformalne i inicjatywy społeczne;
- przedsiębiorcy, przedstawiciele sektora gospodarczego, rolnicy, instytucje otoczenia biznesu, instytucje szkoleniowe, itp.;
- lokalni twórcy i artyści, rzemieślnicy, itd.;
- mieszkańcy, w tym przedstawiciele grup defaworyzowanych.

W celu upowszechnienia treści Lokalnej Strategii Rozwoju LGD oraz zasad, kryteriów i procedur związanych z realizacją przedsięwzięć zaplanowano szereg działań przedstawionych w planie komunikacji (zob. rozdz. Partycypacyjny charakter LSR).

10.1 Szczegółowy opis procesu monitorowania i ewaluacji

Nadzór merytoryczny nad monitoringiem i ewaluacją należy do kompetencji Zarządu LGD, natomiast bieżące czynności techniczne związane z procesem monitoringu i ewaluacji będzie realizowało Biuro LGD. Jednocześnie to Zarząd dokonuje analizy i oceny pozyskanych informacji i danych. Na ich podstawie Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji, powoływany przez Walne Zebranie Członków i składający się z przedstawicieli sektorów: publicznego, społecznego oraz gospodarczego dokonuje corocznej ewaluacji procesu wdrażania i przedkłada Walnemu Zgromadzeniu Członków coroczny „Raport z wdrażania LSR”. Szczegółowe zasady prowadzenia monitoringu oraz ewaluacji, w tym elementy poddane badaniu oraz źródła danych i metody ich zbierania zawarte zostały w poniżej zamieszczonej tabeli „Elementy podlegające monitoringowi i ewaluacji”.

10.1.1 Monitoring

Monitoring, jako rejestrowanie najbardziej bezpośrednich produktów wdrażania strategii polegać będzie na systematycznym zbieraniu i analizowaniu informacji ilościowych i jakościowych na temat funkcjonowania Podhalańskiej LGD oraz stanu realizacji strategii w aspekcie finansowym i rzeczowym. Celem monitoringu jest uzyskanie informacji zwrotnych na temat skuteczności i wydajności wdrażanej strategii, a także ocena zgodności realizacji operacji z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami.

Monitoring prowadzony jest przez Biuro LGD na podstawie:

- dokumentacji własnej LGD (tworzonej w oparciu o zbierane dane i analizy własne);
- ankiet monitorujących beneficjentów, sprawozdań beneficjentów;
- informacji uzyskanych z Samorządu Województwa;
- statystyki odwiedzin oficjalnej strony internetowej LGD;
- list obecności ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych, rejestru doradztwa świadczonego w Biurze LGD;

- ankiet monitorujących doradztwo w Biurze LGD, ankiet monitorujących przedsięwzięcia związane z animacją lokalną; ankiety ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych.

W procesie monitoringu Biuro LGD zbierać będzie przede wszystkim informacje dotyczące:

- stopnia realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźników realizacji LSR;
- stopnia wykorzystania budżetu;
- zasięgu działań komunikacyjnych prowadzonych przez LGD;
- efektywności doradztwa świadczonego przez pracowników Biura LGD;
- jakości przedsięwzięć dotyczących animacji lokalnej;
- harmonogramu ogłaszanych konkursów;
- funkcjonowania Biura LGD i działalności organów stowarzyszenia.

Szczegółowe zasady prowadzenia monitoringu, w tym elementy poddane badaniu oraz źródła danych i metody ich zbierania zawarte zostały w specjalnie na ten cel przygotowanej matrycy, stanowiącej tabelę „Elementów podlegające monitoringowi i ewaluacji”, która była także wykorzystywana do monitorowania działań LGD w poprzednim okresie programowania. Także wzory dokumentów stosowanych w procesie monitoringu wykorzystywać będą wcześniejsze doświadczenia, a ich ostateczny kształt zatwierdzi Zarząd LGD. Monitoring będzie prowadzony w sposób ciągły, na bieżąco będą zbierane dane potrzebne do kontroli przebiegu realizacji zadań i pracy Podhalańskiej LGD. Wyniki monitoringu będą przekazywane Zarządowi LGD oraz Zespołowi ds. Monitoringu i Ewaluacji. Po zapoznaniu się z wynikami monitoringu, Zarząd będzie mógł wdrożyć działania mające na celu uruchomienie przez Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji dodatkowych działań ewaluacyjnych w terminie krótszym niż zakładany. Jednocześnie zakres opracowanej procedury monitoringu oraz raportu monitorującego może zostać zawężony lub rozszerzony decyzją Zarządu LGD.

Jeżeli wnioski i rekomendacje z monitoringu będą tego wymagały Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji będzie zobowiązany wnioskować do Zarządu o uruchomienie procedury aktualizacji LSR we wskazanym zakresie. W przypadku stwierdzenia niezgodności realizowanych działań z zapisami LSR lub ich negatywnej oceny, Zespół będzie mógł zgłosić Walnemu Zebraniu Członków konieczność podjęcia działań naprawczych. Za przygotowanie programu naprawczego odpowiedzialny będzie Zarząd w porozumieniu z Komisją Rewizyjną.

10.1.2 Ewaluacja

Ewaluacja to ocena skuteczności, efektywności, użyteczności, trafności i trwałości podejmowanych działań w odniesieniu do wcześniej zdefiniowanych kryteriów i w oparciu o odpowiednie informacje. W odróżnieniu od monitoringu (proces ciągły) ewaluację przeprowadza się wtedy, kiedy jest to konieczne.

Planuje się, iż ewaluacja prowadzona przez Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji dokonywana będzie przynajmniej raz w roku – na podstawie wyników monitoringu prowadzonego w sposób ciągły oraz prowadzonych przez Biuro LGD ewidencji, a także ankiet monitorujących beneficjentów. Wyniki przeprowadzonej ewaluacji publikowane będą w „Raporcie z wdrażania LSR”.

Tak prowadzona ewaluacja obejmować będzie przede wszystkim ocenę:

- stopnia realizacji celów LSR – stopień realizacji wskaźników;
- działalności LGD, w tym efektywność pracy organów stowarzyszenia, Biura LGD i jego pracowników;
- efektywności promocji i aktywizacji lokalnej społeczności;
- zgodności ogłaszanych i realizowanych konkursów z harmonogramem określonym w LSR;
- wykorzystania budżetu - zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne przedsięwzięcia;
- wpływu realizacji LSR na rozwój społeczny i gospodarczy obszaru LGD;

„Raport z wdrażania LSR” zawierał będzie ocenę podejmowanych działań w oparciu o następujące kryteria oceny:

- trafność/adekwatność/odpowiedniość – stopień, w jakim przyjęte cele projektu odpowiadają zidentyfikowanym problemom w obszarze objętym projektem i/lub realnym potrzebom beneficjentów;
- efektywność/wydajność – ocena poziomu „ekonomiczności” projektu, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych wyników i rezultatów, przy czym przez nakłady rozumie się zasoby finansowe, ludzkie i poświęcony czas;
- skuteczność – ocena stopnia, na ile cele przedsięwzięcia, zdefiniowane na etapie programowania, zostały osiągnięte;
- użyteczność – stopień zaspokojenia potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych operacji;
- trwałość – ocena faktu, czy pozytywne efekty projektu na poziomie celu mogą trwać do zakończenia finansowania zewnętrznego oraz czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tego projektu w dłuższym okresie na procesy rozwoju na poziomie sektora, regionu czy kraju;

Szczegółowe zasady prowadzenia ewaluacji, w tym elementy poddane badaniu oraz źródła danych i metody ich zbierania zawarte zostały w specjalnie na ten cel przygotowanej matrycy, stanowiącej tabelę „Elementów podlegające monitoringowi i ewaluacji”, która była także wykorzystywana do prowadzenia działań ewaluacyjnych postępow realizacją LSR w poprzednim okresie programowania.

Zgodnie z dotychczasową praktyką przewiduje się, iż Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji może zalecić zastosowanie dodatkowych narzędzi i metod badających postępy w realizacji LSR, a także, że może zwrócić się do Zarządu o wykonanie ekspertyz zewnętrznych.

Za dostarczenie danych do prowadzonej ewaluacji odpowiadać będzie Biuro LGD. Z kolei Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji odpowiadać będzie za przetwarzanie danych przekazanych przez Biuro LGD i sporządzenie rocznego „Raportu z wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju” oraz gdy jest to konieczne, innych raportów. Raport ewaluacyjny oraz wyniki prac Zespołu ds. Monitoringu i Ewaluacji będą każdorazowo przedstawiane podczas Walnego Zebrania Członków, które udziela absolutorium Zarządowi za miniony rok. Zespole w czasie tych wydarzeń stanowić będzie bodziec do dyskusji o działalności LGD i Zarządu, a wynikające z niej wnioski będą przekładane na stosowne uchwały Walnego Zebrania Członków.

W przypadku stwierdzenia niezgodności realizowanych działań z zapisami LSR lub ich negatywnej oceny, Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji zgłosi Walnemu Zebraniu Członków konieczność podjęcia działań naprawczych. Za przygotowanie programu naprawczego odpowiedzialny będzie Zarząd w porozumieniu z Zespołem ds. Monitoringu i Ewaluacji. Jeżeli wnioski i rekomendacje z ewaluacji będą tego wymagały, Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji będzie wnioskował do Zarządu o uruchomienie procedury aktualizacji LSR we wskazanym zakresie, zgodnie z przyjętą procedurą.

Planuj się także, iż na koniec okresu wdrażania LSR przeprowadzona zostanie zewnętrzna ewaluacja, która obejmie co najmniej ocenę wpływu na kapitał społeczny; przedsiębiorczość; turystyka i dziedzictwo kulturowe; osoby w niekorzystnej sytuacji; innowacyjność; wdrażane projekty współpracy, a także ocenę funkcjonowania LGD, procesu wdrażania, a także wartość dodaną podejścia LEADER.

10.2 Sposób wykorzystania wyników z ewaluacji i analizy danych monitoringowych

Funkcjonowanie Podhalańska LGD będzie na bieżąco monitorowane i poddawane badaniom ewaluacyjnym w celu stałego podnoszenia jakości i efektywności działań. Ewaluacja będzie niezbędna do sprawnego wydatkowania środków publicznych w ramach LSR, a także do szybkiego reagowania na zmieniające się warunki otoczenia społeczno-gospodarczego na terenie LGD. Monitoring zaś będzie w sposób ciągły dostarczał informacji, co w

danym momencie zachodzi w realizacji strategii. Obszarem, który będzie podlegał ocenie jest także jakość partnerstwa oraz sprawność organizacyjna Lokalnej Grupy Działania. Dostarczane informacje, pozwolą zarządzającym systematycznie dowiadywać się o występowaniu problemów i rozbieżności w realizacji planów i osiągnięciu celów.

Dzięki wprowadzonej systematyczności monitoringu i ewaluacji uzyskana zostanie możliwość szybkiego reagowania oraz wprowadzania przez Zarząd działań naprawczych o ile zajdzie taka potrzeba, w tym w szczególności – w drodze aktualizacji LSR m.in. korekty wartości wskaźników, dodania lub usunięcia przedsięwzięcia, zmiany alokacji pomiędzy przedsięwzięciami, a także korygowania grup docelowych planowanych do objęcia wsparciem.

Działania naprawcze mogą dotyczyć także zmian w funkcjonowaniu Biura LGD, zmiany form/kanałów komunikowania się z interesariuszami, wzmocnienia działań promocyjnych. Podejmowane działania będą dostosowane do potrzeb podmiotów lokalnych oraz warunków rozwoju obszaru poprzez doskonalenie operacji wynikających ze strategii, a także usprawniania działań techniczno-organizacyjnych na rzecz wdrażania strategii.

Informacje dotyczące działań podejmowanych w ramach monitoringu i ewaluacji, w szczególności raporty monitorujące i ewaluacyjne, zamieszczane będą na stronie internetowej LGD, a także udostępnione do wglądu w Biurze LGD, co oznacza, iż będą miały także duże znaczenie dla upowszechniania informacji zarówno o realizowanych przedsięwzięciach, jak i celach LGD, a także efektach podejmowanych działań w ramach LSR

Tabela 24. Elementy podlegające monitoringowi i ewaluacji

Elementy poddane Badaniu	Wykonawca Badania	Źródła danych i metody ich zbierania	Czas i okres dokonywania pomiaru	Analiza i ocena danych
MONITORING				
Stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz wskaźniki realizacji LSR	Biuro LGD	Ankiety monitorujące beneficjentów, sprawozdania beneficjentów, dokumentacja własna LGD	W sposób ciągły	Stopień realizacji celów, przedsięwzięć oraz zgodność wskaźników produktu i rezultatu z planem działania
Stopień wykorzystania budżetu	Biuro LGD	Dokumentacja własna LGD, informacja z Samorządu Województwa	W sposób ciągły	Stopień wykorzystania budżetu LGD przeznaczanego na wdrażanie LSR w odniesieniu do środków zakontraktowanych
Zasięg działań komunikacyjnych prowadzonych przez LGD	Biuro LGD	Statystyki odwiedzin oficjalnej strony internetowej LGD, listy obecności ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych, rejestr doradztwa świadczonego w Biurze LGD	W sposób ciągły	Skuteczność przekazywania/uzyskiwania informacji na temat działalności LGD
Efektywność doradztwa świadczonego przez pracowników Biura LGD	Biuro LGD	Anonimowe ankiety od beneficjentów dotyczące poziomu świadczonego doradztwa	W sposób ciągły	Ocena pracy doradców, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w

				rozwiązywaniu problemów, jakość i efektywność świadczonego doradztwa
Jakość przedsięwzięć dotyczących animacji lokalnej	Biuro LGD	Anonimowe ankiety ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych, anonimowe ankiety monitorujące przedsięwzięcia związane z animacją lokalną,	W sposób ciągły	Ocena pracy pracowników, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów.
harmonogram ogłaszanych konkursów	Biuro LGD	Rejestr ogłoszonych konkursów	W sposób ciągły	Zgodność ogłaszanych konkursów z przyjętym harmonogramem konkursów LSR, ocena stopnia realizacji zadań wdrażanych w ramach LSR
funkcjonowanie Biura LGD, działalność organów stowarzyszenia	Biuro LGD	Anonimowe ankiety od beneficjentów dotyczące poziomu świadczonego doradztwa, anonimowe ankiety ze spotkań informacyjno-konsultacyjnych	W sposób ciągły	Ocena pracy pracowników oraz organów stowarzyszenia, sposób przekazywania istotnych informacji potencjalnym beneficjentom, pomoc w rozwiązywaniu problemów, jakość i efektywność świadczonego doradztwa
EWALUACJA				
Stopień realizacji celów LSR – stopień realizacji wskaźników	Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji	Dokumentacja własna LGD, Ankiety beneficjentów, sprawozdania beneficjentów	Ocena roczna, w latach 2024–2029, dokonywana w I kwartale roku kolejnego	Ocena celowości i trafności założeń realizowanych w ramach LSR. Określenie stopnia realizacji poszczególnych celów
Działalność LGD, w tym efektywność pracy organów stowarzyszenia, Biura LGD i jego pracowników	Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji	Badania ankietowe, opinie beneficjentów, rozmowy z mieszkańcami na otwartych spotkaniach, wywiady z wnioskodawcami, opinie Dyrektora Biura i członków PLGD	Ocena roczna w latach 2024–2029, dokonywana w I kwartale roku kolejnego	Ocena poprawności działalności prowadzonej przez Stowarzyszenie, określająca skuteczność realizowanych zadań w odniesieniu do założeń LSR
Efektywność promocji i aktywizacji lokalnej społeczności	Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji	Badania ankietowe wśród mieszkańców, prowadzone bezpośrednio, za pośrednictwem strony internetowej LGD	Ocena roczna w latach 2024–2029 dokonywana w I kwartale roku kolejnego	Ocena skuteczności promocji LGD oraz działań wdrażanych w ramach LSR, mierzona, jako liczba osób, które uzyskały informację na temat LGD oraz skuteczność animacji społeczności

Zgodność ogłaszanych i realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR	Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji	Dokumentacja własna LGD	Ocena roczna w latach 2024–2029 dokonywana w I kwartale roku kolejnego	Ocena zgodności ogłaszanych i realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR.
Wykorzystanie budżetu	Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji	Dokumentacja własna LGD	Ocena roczna w latach 2024–2029 dokonywana w I kwartale roku kolejnego	Ocena zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z przyznanego budżetu na poszczególne zadania.
Wpływ realizacji LSR na rozwój społeczny i gospodarczy obszaru LGD	Zespół ds. Monitoringu i Ewaluacji	Dokumentacja własna LGD	Ocena roczna w latach 2024–2029 dokonywana w I kwartale roku kolejnego	Ocena wpływu realizacji LSR na rozwój społeczny i gospodarczy obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju

Wykaz wykorzystanej literatury

- Monitor Rozwoju Lokalnego, Raport cena potencjału rozwoju partnerstw tworzących Podhalańskiej LGD, Poznań, grudzień 2022.
- Bazy danych statystycznych: Bank Danych Lokalnych, Bank Danych Regionalnych
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021, dane cząstkowe, Główny Urząd Statystyczny.
- Powszechny Spis Rolny 2020, Główny Urząd Statystyczny.
- Europejski Zielony Ład, Komisja Europejska 2021.
- Organizacje pozarządowe w Województwie Małopolskim, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków 2022.
- Pismo Samorządu Terytorialnego - Wspólnota – Raport: Wydatki ze środków UE w latach 2014-2021 w przeliczeniu na jednego mieszkańca, 2022.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.
- Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027.
- Program Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027.
- Polska Wieś 2020, FDPA, 2020.
- Powiązania miejsko-wiejskie w Polsce, OECD Regional Development Studies, 2022.
- Strategie rozwoju gmin z obszaru Podhalańskiej LGD.
- Raport z badania kondycji rodzin w Małopolsce 2019 – Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Kraków, UMWM, 2019.
- Binda Andrzej, Postawy małopolskich przedsiębiorców wobec proinnowacyjnych rozwiązań, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2021.
- Kwiatkowski Tomasz, Małopolskie Inteligentne Specjalizacje, Kraków 2019.